

ΠΑΝΔΩΡΑ.

4 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1870.

ΤΟΜΟΣ ΚΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 497

ΤΙΜΟΘΕΟΣ Ο ΜΙΑΗΣΙΟΣ
ἢ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Εἰσαγωγή.

*«Μὴ δῶς ἐτέρῳ τὴν δόξαν σου
καὶ τὰ συμφέροντά σου ἴθρην
ἀλλοτρίῳ.»* (Βασιλ. δ'. 3.)

ἘΝΘΡΑΠΟΣ ΤΙΣ πλούσιος καὶ εὐγενής, πρὸς τὰ πολλὰ καὶ παντοῖα αὐτοῦ κτήματα, εἶχε καὶ τινὰ ἀγρὸν ἐνθα πλείστα καὶ ποικίλα φυτὰ καὶ δένδρα ἐκαλλιεργοῦντο· τούτων πολλὰ μὲν ἐκ πᾶν ἰθαγενῶν αὐτοφυῶν ἢ καὶ ἀγρίων ἐξημερωθέντα, οὕτως εἰπεῖν ἐξηυγενίσθησαν· ἕτερα δὲ ἐξ ἄλλων μὲν τόπων πρῶτον μετακομισθέντα, διὰ τῆς φυτουργικῆς ἐμπειρίας ἐνεκλιματίσθησαν, ὥστε ἰθαγενῆ καὶ ταῦτα ἐγένοντο. Διὰ τῆς ἀόκνου δὲ σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τῶν κηπουρῶν ποικίλα μὲν καὶ εὐώδη ἐφύοντο τὰ ἄνθη, ὥρτιοι δὲ καὶ εὐχυμοὶ οἱ καρποί. Ἀλλ' ὁ μετακοκτῆσαν οὗτος ἐξέπεσε τῆς δόξης αὐτοῦ. ἐπτώ-

χευσε καὶ ἐγένετο σχεδὸν ἀκτῆμων· τούτου ἕνεκεν καὶ ὁ κῆπος καὶ ἡ καλλιέργεια περημελήθη, καὶ τὰ ἀνθηφόρα καὶ χλαερά ἤρχισαν νὰ μαραίνωνται· ὥστε μικρὰ, ὀλίγα καὶ ἄοσμα σχεδὸν ἐφύοντο τὰ ἄνθη, ἄσχημοι δὲ καὶ ἄνοστοι καὶ ἄχυμοι ἐγένοντο οἱ καρποί· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐκ τῆς ἀγεωργησίας αὐτοφυῶς βλαστανόντων ἀγρίων φυτῶν καὶ ἀκκινθῶν, ὡς καὶ ἡ τῶν ὑπὸ τῆς πνοῆς τῶν ἀνέμων ἐξῶθεν φερομένων ζένων σπερμάτων, καταπνίγουσι τὰ λείψανα τοῦ πάλι ποτὲ εὐανθοῦς παραδείσου. Οἱ χεῖμαρροι κρημνίζουσι τὸν τοίχον καὶ τοὺς φραγμοὺς, καὶ ὁρμητικῶς εἰς αὐτὸν εἰσπίπτοντες, ἄλλα μὲν τῶν φυτῶν καὶ δένδρων ἐκρίζουσιν, ἕτερα δὲ σχίζοντες, συντρίβοντες καὶ διὰ τῶν χωμάτων καλύπτοντες, ἀδιάγνωστα καθιστῶσιν. Ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως δὲ τῶν φραγμῶν καὶ τῆς καθαρῆσεως τοῦ τοίχου, καὶ ἀνθρωποὶ καὶ ζῶα, ἡμερὰ τε καὶ ἄγρια, ἀκωλύτως διέρχονται, βόσκουσι καὶ καταπατοῦσι τὸν κῆπον· ὥστε μικρὰ μὲν καὶ ἀσθενῆ σώζονται τινὰ τῶν φυτῶν, μόνον δὲ ἐνιαχοῦ διορῶνται ἔχνη τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ καλλονῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταῦτα λείψανα ὡς ἐκ τῆς πολυχρονίου ἐγκαταλείψεως, πολὺ δὲ μάλλον ἐκ τῶν πολυειδῶν κατακλυσμῶν, μαραίνονται μὲν πρῖν, ἢ ἄμα ἀνθηρορήσωσιν· ἐκ τῆς ἀγνοίας δὲ τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τοῦ κήπου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πολλῶν

ποικιλίων τῶν φυτῶν ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς καὶ ἀ-
παρατήρητα μένουσι τὰ ἐνιαχοῦ σωζόμενα λείψανα.

Μετὰ βερυαλγοῦς καρδίας καὶ ἀνηκέστου ὀδύνης
ἐβλεπον οἱ ἀπόγονοι τῆς πάλαι ποτὲ πλουσίας καὶ
ἐνδόξου ἐκείνης οἰκογενείας τὴν καταστροφὴν τοῦ
κῆπου· ἀλλ' ἔμμενον ἀπλοῖ θεαταὶ στερούμενοι τῶν
μέσων τῆς ἐπανορθώσεως. Καὶ ἐλησμόνησαν μὲν
καὶ αὐτὴν τὴν τέχνην τῆς καλλιέργειας, ἡμελύνθη-
σαν δὲ καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καλλιουσιότητος, οὐ-
δέποτε ὁμοῦ ἀπωλέσθη καὶ ἡ μνήμη τῆς προγονι-
κῆς αὐτῶν εὐγενείας, οὐδὲ ἡ ἰδέα τοῦ εὐθαλοῦς καὶ
εὐκτατοῦ ἐκείνου παραδείσου· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ
αὐτῶν πενίᾳ καὶ γυμνότητι, ἐπέμμενον παντὶ σθένει
διατηροῦντες ἐν τῇ κατοχῇ αὐτῶν τὸν κῆπον τοῦτον
καὶ τοὶ καταστραμμένοι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς δόξης οἱ
περιοικοὶ καὶ παροδίται ἐτέρποντο καὶ ἐθαύμαζον
ἐπὶ τῇ θέξ τοῦ κτήματος τούτου· ἐλάμβανον δὲ ὄχι
μόνον ἄνθη καὶ καρπούς, ἀλλὰ καὶ ἰδίους ἀνθρώπους
μιμούμενοι τοῦτον ἐπεθύμησαν νὰ κατασκευάσωσι.
Κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς καταστροφῆς, πολλὰ μὲν
τῶν ἐκρίζωμένων συνέλεξαν, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπι-
λειψάνων τοῦ ἐγκαταλειμμένου κῆπου ἐξεργάζονταν
καὶ μετεφύτευσαν εἰς τοὺς ἰδίους κήπους, πολλοὺς
δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐμπείρων κηπουρῶν εἰς τὴν ὑπηρε-
σίαν αὐτῶν παρέλαβον. Καὶ δὲν ἐπέτυχον μὲν νὰ
ἀποκαταστήσωσι κήπους περιέχοντας ὅλα τὰ εἶδη
καὶ τὰς ποικιλίας τούτου, ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα διὰ
τῆς ἀόκνου, πολυχρονίου καὶ διηνεκοῦς πείρας καὶ
καλλιέργειας τοσοῦτον ἐβελτιώθησαν, ὥστε πολλά-
κις ἐξ ἑνὸς φυτοῦ πολλὰ ποικιλία ἐγένοντο, καὶ
πολλὰ πλάσια ὠραία ἄνθη καὶ φυτὰ ἀνεφάνησαν· καὶ
τούτων ἕνεκεν ἐν πολλοῖς, καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγου, καυ-
χῶνται ὅτι ταῦτα εἶνε ἰδία αὐτῶν δημιουργήματα
καὶ ἰδίους ὀνόμασι καλοῦνται καὶ διακρίνονται· καὶ
τοὶ ὄντα μὲν ἕτερον ἢ ποικιλία τῶν ἀρχικῶν φυ-
τῶν, ἀδιάνγνωστοι γενόμενοι ἐκ τῆς διαφόρου καλ-
λιέργειας, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον ἐκ τοῦ κλίματος
ἐνὶ τῇ μετεφύτευσίν.

Μόλις ὁμοῦ οἱ ἀπόγονοι τοῦ πλοῦτος ἐκείνου ἔ-
φθασαν εἰς κατάστασιν νὰ ἀπολαμβάνωσιν, ἔστω
καὶ ἐν πολλῷ κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἄρτον μόνον καὶ
σκεπάσματα, ἐνηυμῶνται ἀμέσως τὸν οὐδέποτε λη-
σμονηθέντα, οὐδὲ ἀπὸ τῆς κατοχῆς αὐτῶν ἀπαλλο-
τριωθέντα κῆπον· καὶ στρέφουσι τὴν προσοχὴν αὐ-
τῶν εἰς τὴν τούτου ἀνακαίνισιν.

Ἢ τῶν περιοίκων ἐντεχνος κηπουρικὴ διεγείρει
τὴν φιλοπονίαν τῶν, ἢ ἀνηφορία τῶν ἐκ τοῦ ἰδίου
λαβόντων τὴν ἀρχὴν-ξένων κήπων ἐρεθίζει τὴν φι-
λοτιμίαν τῶν· καὶ αἰσχυρόμενοι, οὕτως εἰπεῖν, θεω-
ροῦντες ἐκτουτὸς τοσοῦτον ὑποδεστέρους ἐκείνων, οἴτι-
νες ἐκ τῶν ἰδίων λειψάνων ὑπερπλούτησαν, ἄρχονται

μετὰ ζήλου καὶ ὀρηκτικῆς τῆς ἀναδιοργανώσεως.
Ἀλλὰ πόθεν ν' ἀρχίσωσι; Τί πρῶτον τί δ' ὕστερον
ν' ἀρχίσωσι; Τίνι τρόπῳ καὶ ὁποῖαν μέθοδον νὰ ἀ-
κολουθήσωσι;

Τρεῖς διάφοροι τρόποι, τρεῖς διάφοροι ἀρχαί, τρεῖς
διάφοροι γνώμαι παρουσιάζονται ὑπὸ συζήτησιν με-
ταξὺ αὐτῶν.

Τινὲς τούτων, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τοῖς ξένοις κή-
ποις εἶτε ὡς μίσθιοι ἐν αὐτοῖς ὑπακρήσαντες, ἢ ὅπως
δηποτε ἐν αὐτοῖς συνεχῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐνδιατρί-
ψαντες, φέρουσι γνώμην ἵνα κατασκευάσωσι κῆπον
ὁμοῖον καὶ ἀπαράλλακτον τῶν περιοίκων· τούτους
νὰ λαθῶσιν ὑπογραμμὸν, ἐξ ἐκείνων νὰ λαθῶσι καὶ
ἄνθη καὶ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ ὀπώρας καὶ γεωργούς
καὶ τεχνίτας, ἄγρια θεωροῦντες πᾶν εἶτι εὐρίσκειται
ἐν τῷ πατρικῷ κήπῳ.

Ἢ δευτέρω καὶ πολυπληθεστέρα μερίς, ἀναγνωρί-
ζει μὲν ὅτι ὁ οἰκογενειακὸς κῆπος καταστράφη καὶ
ἐξηγηρώθη, καὶ ὅτι πολλὰ καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐν
αὐτῷ εὐγενεστέρων ἐξηφανίσθησαν· ὁμολογεῖ ὅτι οἱ
τῶν γειτόνων κῆποι κομψῶς καὶ κανονικῶς εἶνε δια-
τεταγμένοι, ὅτι ὠραία καὶ εὐοσμία φέρονται τὰ ἐν
αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ οὐδέποτε ἐκλείψασα ἀνάμνησις τῆς
ἀρχικῆς αὐτῶν εὐγενείας, συνεπάγει καὶ ἐμφυτόν
τινα φιλοτιμίαν τοῦ ἐμμένειν εἰς πᾶν ὅ,τι πατριῶν·
διὸ καὶ μᾶλλον εὐαρεστοῦνται καὶ ἠδύνονται στολι-
ζόντες τὰ ἐκτουτῶν στήθη, λαμβάνοντες ἐκ τοῦ ἰδίου
κῆπου ἄνθη ἰσχνὰ καὶ χλωμὰ ἢ τὰ ἐκ τῶν ξένων
κῆπων πολύφυλλα καὶ ζωηρά. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦ
διετηρήθη ἐκ παραδόσεως εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν,
ἀποδεικνύεται δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἐπι σωζο-
μένων φυτῶν καὶ δένδρων ἢ ὅσα ἔχουσιν οἱ τῶν πε-
ριοίκων· καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ νεώτεροι ἔχουσι μὲν
ἀναντιρρήτως ἄπειρα ἄνθη καὶ καρπούς, ἀλλὰ ταῦτα
εἶνε ἐνὸς ἢ ὀλίγων φυτῶν ποικιλία μᾶλλον ἢ γένη
καὶ εἶδη διάφορα· πολλὰ καὶ ποικίλα ὡς ἐκ τῆς τέ-
χνης ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῆς πληθούς τοῦ εἶδους. Τούτων
ἕνεκεν ἡ μεγάλη αὕτη μερίς ἀπορρίπτει τὴν γνώμην
τῶν πρώτων, οἴτινες ἐπιλήσμονες γενόμενοι τῶν πα-
τρικῶν παραδόσεων ἀπόλεσαν καὶ τὸ αἰσθητὸν τῆς
ἰδίας αὐτῶν εὐγενείας. Ἀλλὰ καὶ τρίτη τις τάξις
προυσιάζεται, μεσαζούσα οὕτως εἰπεῖν, πρὸς διαλ-
λαγὴν τῶν δύο ἄλλων· ἀλλ' οἱ πρωτοῦργοι τούτων
εἶνε ἐκ τῶν τεχνικωτέρων καὶ ἐνθερμωτέρων προ-
σπιστῶν τῆς πρώτης.

Ἐπειδὴ κακῶς ἤγχι εἰς τὰ ὄψα αὐτῶν ὁ ὄνειδι-
σμός τῆς ἀποσκορκαίσεως τῶν πατρῶν, ἀνακρήρι-
τοῦσιν ὅτι παραδέχονται μὲν ὅσα εἰσέτι σώζονται
ἐν τῷ κήπῳ λείψανα τῶν ἀρχικῶν, ἀλλ' ὅτι τὰ μὲν
φυτὰ ἀπέδησαν εἶδη ἄγρια καὶ ἐκ τῶν ἀκάνθων καὶ
δυσειδῶν χόρτων μεθ' ὧν ἀνεμίχθησαν οὐδὲν ἢ ὀλί-
γον διαφέρουσιν· οἱ δὲ καταξηραμμένοι κορμοὶ τῶν

δένδρων ὀλίγους σπυροὺς καὶ ἀπδοῖς ἀποφέρουσι τοὺς
καρπούς, διὸ προτείνουσι· Νὰ ληφθῶσι τεχνίται καὶ
γεωργοὶ ἐκ τῶν περιοίκων, οἵτινες ἀρχὴν θέμενοι τὴν
ἐκ τῆς καλλιέργειας τῶν ἄλλων κήπων πολυπειρίαν
αὐτῶν νὰ διατηρήσωσι μὲν ὅσα ἀναγνωρίσωσιν ὅτι
ἦσαν ποτὲ ἡμερᾶ καὶ δύνανται καλλιεργούμενα νὰ
ἐξημερωθῶσι, νὰ ἐκρίζωται δὲ καὶ ἀπορρίψωσι τὰ
λοιπὰ ὡς ἄγρια καὶ ἄχρηστα, καὶ μεταφέροντες εἰς
τὰ κενὰ ἐκ τῶν περιοίκων νὰ καλλιεργῶσι καὶ τὰ
μὲν καὶ τὰ δὲ κατὰ τοὺς νέους νόμους καὶ κανόνες.
Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς διαφωνίαις ἡ μέση λέγεται βα-
σιλικὴ ὁδὸς καὶ τῆς διαλλαγῆς, πολλοὶ ἐκ τῶν τῆς
δευτέρας κατηγορίας προσκολληθήσαν τούτοις ἐπι-
στῇ ἐλπίδι, ὅτι δύνανται διὰ τῶν τοιούτων μέσων νὰ
ἀνοικοδομηθῶσιν εὐχερέστερον τὸν πατριῶν παρὰ-
δεισον.

Ἀλλὰ ἡ μεσαζούσα αὕτη γνώμη ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς
πολυπληθοῦς μερίδος ὅτι ὄχι μόνον οὐδὲν διαφέρει,
ἀλλὰ καὶ χείρων εἶναι τῆς πρώτης. Δὲν διαφέρει ἐ-
πειδὴ καὶ αὕτη τὴν τῶν ξένων κήπων μέθοδον καὶ
τὰ ξένα φυτὰ εἰσάγει εἰς τὸν πατριῶν κῆπον· εἶνε
δὲ καὶ χείρων καθ' ὅτι ἡ μὲν πρώτη, παραδεχθεῖσα
ἀπολύτως τὰ ξένα ἐγκαταλείπει ἄνθη τὰ λείψανα
τοῦ ἀρχικοῦ κῆπου εἰς τὸν βουλούμενον νὰ καλλιεργῇ
καὶ διατηρῇ αὐτὰ· ἢ δὲ συνδιαλλακτικῆ, θέλουσα
δῆθεν ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ κῆπου νὰ ἐργασθῇ ἀφανίζει
καὶ ἐκρίζοντι πᾶν ὅ,τι δὲν εἶνε ὁμοῖον πρὸς τὰ τῶν
ξένων· ἐνῶ εἶνε ἀποδεδειγμένον ἀναντιρρήτως ὅτι δι-
έμειναν ἐνταῦθα πολλὰ μὴ μεταφτευσθέντα ἐκεῖ καὶ
ἐπομένως ἄγνωστα τοῖς νεωτέροις γεωργοῖς. Καὶ
λοιπὸν κοινῇ γνώμῃ τῆς μεγάλης πληθούς ἀπεφα-
σίσθησαν τὰ ἐξῆς· Ἄ. Νὰ συλλέξωσι ἐκ τῆς ἐγγράφων
καὶ προφορικῶν παραδόσεων μαρτυρίας περὶ τοῦ ἀρ-
χικοῦ κῆπου, ἐξ ὧν νὰ σχηματισθῇ ὅσον οἶόν τε πλη-
ρεστέρα εἰκὼν αὐτοῦ. Ὅποια ἦσαν τὰ ὄρια, αἱ τά-
φοι, οἱ πύργοι καὶ οἱ φραγμοὶ; ὅποια τὰ ἐν αὐτῷ
φυτὰ κατὰ γένη, εἶδη καὶ ποικιλίας; πῶς ἐκαλλιε-
ροῦντο; πότε καὶ πῶς ἐκόπτοντο τὰ ἄνθη καὶ οἱ
καρποί; ὅποια χρῆσις τούτων ἐγένετο κ.τ.λ.

Β. Νὰ ἐξετάσωσι τὰ ἐν τοῖς περιοίκαις κήποις
καὶ μάλιστα τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, πῶς καὶ ὅποια
φυτὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐλήφθησαν καὶ ὅποιος ἀλλοιωσῆς
ὑπέστησαν καὶ μεταβολὰς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως, τῆς
φύσεως τοῦ κλίματος καὶ τοῦ εἰδους κ.τ.λ. ὥστε
νὰ διακρίνωσιν τίνα μὲν ἔλαβον ἐξ ἡμετέρων τίνα
δὲ παρ' αὐτοῖς ἀνευρέθησαν.

Γ. Ἐφοδιασθέντες οὕτως ἐξ ἀρχαίων καὶ νεωτέ-
ρων γνώσεων, λαθόντες βοήθους καὶ ἀντιλήπτορας
κηλοῦ μὲν καὶ ἐπιστήμονας βοτανικοῦς, ἐμπείρους
δὲ ἐργάτας καὶ ἐκ τῶν περιοίκων, νὰ ἐξετάσωσιν
ἀκριβῶς πάντα τὰ ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τοῦ
κῆπου εὐρίσκόμενα· καὶ ἀνοίγοντες καὶ καθιζόντες

τοὺς ἀρχαίους δρόμους καὶ αὐλακὰς νὰ περιποιηθῶσιν
ἀμέσως πᾶν ὅ,τι ἀποδειχθῇ λείψνον ἀρχαῖον. Με-
γίστη δὲ προσοχὴ νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν
φαινομένων ἀγρίων ἢ ξένων χόρτων. Ἀλλὰ καὶ εἰς
τὴν ἐκρίζωσιν αὐτῶν τῶν ἀποδεδειγμένων ἀκάνθων,
μέχρις οὐ προαχθῇ καὶ ἀνηφορήσῃ καλῶς ὁ κῆπος
νὰ τηρηθῇ μεγίστη πρόνοια μήπως ἐκρίζοντες τὰς
ἀκάνθας συνεκρίζωσιν, κατὰ τὴν παραβολὴν τῶν
ζιζανίων τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τὰ ὑποκρυπτόμενα
εὐγενῆ φυτὰ. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἀναντιρρήτως ἐξωθεν ἐκ
τῆς πνοῆς τῶν ἀνέμων καὶ τῆς φορᾶς τῶν χειμάρρων
εἰσελθόντα ξένα νὰ μὴ ἐξωσθῶσιν ἀβασανίστως. Δὲν
εἶνε δυνατόν καίτοι ξένα καὶ νεώτερα καὶ ἀλλότρια
τοῦ ἀρχικοῦ κῆπου νὰ ἀποδώσωσιν εὐοσμία ἄνθη,
τυχόντα μάλιστα καταλλήλου καλλιέργειας;

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῶν μὲν εὐγενῶν
βελτιουμένων τῶν δὲ ἀγενῶν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀ-
λίγον ἀποσκορκαζομένων, νὰ γίνηται ἡ ἀναπλήρωσις
τῶν ἀναφαινομένων κενῶν, ὅπως ἡ θεωρία καὶ ἡ
βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη ἐμπειρία διδάσκουσι, μὴ ἀ-
ποκλειομένης τῆς εἰσπαγωγῆς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κή-
πων νέων φυτῶν καὶ δένδρων, ἐὰν ταῦτα δύνανται
νὰ εὐρωσὶ τὴν κατάλληλον θέσιν, ἦνε δὲ καὶ τοιαύ-
της φύσεως ὥστε νὰ ἐγκλιματίζωνται ἐν αὐτῇ. Τίς
ἐχέρων καὶ συναίσθησιν τῆς ἐκτουτῆς εὐγενούς κατα-
γωγῆς διατρῶν δὲν θὰ παραδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν
ταύτην; Τίς δὲν συμμερίζεται τὴν πεποιθήσιν ὅτι
προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ ἀποκατασταθῇ ὁ κῆπος οὗ-
τος εὐθαλῆς καὶ πλουσιώτερος τῶν περιοίκων; καὶ
ἐὰν δὲν δυναθῇ νὰ φθάσῃ οὕτε τὴν ἀρχαίαν λαμπρό-
τητα οὕτε τὴν τῶν νεωτέρων πολυποικιλίαν, θὰ
ἔχη τοῦλάχιστον τὸ καύχημα ὅτι εἶνε ἔργον ἰδίου, ἰ-
θαγενῆ, πατρῶν.

Διανοηθέντες νὰ θέσωμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἰδέας
τινάς πρὸ πολλοῦ μὲν καὶ πολλαχόθεν συλλεγίστας,
ἐν τῷ νῶ δὲ διὰ τῆς μνήμης μόνον διατρουμένους,
ἠρξάμεθα διὰ τινος προμοιώσεως ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ
ἐνοήσωμεν ἢ προμοιώσῃς ἐλάμβανεν ἐκτενεῖς δια-
στάσεις, ὥστε ἀντὶ προμοιώσεως εὐρέθη παραβολή,
ἣν καίτοι βλέποντες λίαν μακροσκελῆ δὲν ἠδυνάθη-
μεν νὰ ἀναχαιτίσωμεν τὴν ῥύμην τοῦ λόγου, λίαν
εὐαρεστοῦμενοι εἰς τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ λειμῶνι
δικτησίῃ. Εὐκόλως δὲ πᾶς τις ἀνακαλύπτει ἐν τῇ
παραβολῇ ταύτῃ ὅτι ὁ ἄλλοτε ποτε πλούσιος καὶ
εὐγενῆς ἦν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, τὰ δὲ πολλὰ καὶ παν-
τοια αὐτοῦ κτήματα ἦσαν ἢ κατὰ πᾶν εἶδος μαθη-
σεως εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν ἀνάβασις τούτου· ἀλλ'
ἰδίᾳ ταῦτα γράφοντες τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡ-
μῶν εἶχομεν προσηλωμένην εἰς τὴν μουσικήν.

Πρὸ εἰκοσιπενταετίας τινὲς τῶν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐ-
ρώπῃ παροικούντων Ἑλλήνων, ἕνεκεν τῆς πολυχρο-
νίου ἀναμίξεως καὶ συναναχρώσεως αὐτῶν μετὰ ἄλ-

λεθνῶν τὰ πολλὰ ἀφομοιωθέντες, καίτοι διατηροῦντες ἄθικτα καὶ θρησκευτὰ καὶ ἐθνισμὸν, ἐπεθύμησαν νὰ περιβάλλωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν μὲ τὸν μακρὸν τῆς τετραφωνίας. Ὁρμηθῆμεν τότε καὶ ἡμεῖς, εἴτε ὑπὸ περιεργείας ἐπιστημονικῆς, εἴτε ὑπὸ ζήλου ἐθνικοῦ νὰ μελετήσωμεν φιλολογικώτερον μᾶλλον τὸ θέμα τοῦτο, ἵνα ἐννοώμεν τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ ταύτης τῆς μεταβολῆς ἢ μεταμφιασέως λεγόμενα. Ἐρωτῶντες δὲ καὶ ἐδηγοῦμενοι ὑπὸ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων τῆς τε καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς, καὶ μετρίαν γνῶσιν τούτων λαβόντες, ἐτρέπημεν ἔπειτα εἰς τὴν μιλήτην τῆς ἀρχαίας, καὶ ἀνέγνωμέν τινες περὶ αὐτῆς πραγματείας ἐκ τῶν περιωθέντων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν νεωτέρων σοφῶν. Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ τούτων ἐδιδάχθημεν κατὰ τί ὁμοιάζουσι καὶ κατὰ τί διαφέρουσι πρὸς ἀλλήλας· τίνα ἔχουσι συγγενῆ ἢ κοινὰ, καὶ τίνα διαφέροντα. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ πολλαχοῦ πολλαχῶς (ὡς δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλευέται) πολλοὶ πολλὰ φέρουσι παρατηρήσεις καὶ κρίσεις καὶ προτάσεις περὶ βελτιώσεως τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς· λόγου δὲ παρεμπιπτόντος μεταξὺ φίλων, ἀνακαλέσαντες εἰς τὸν νοῦν τὰς ἀρχαίας ἡμῶν μελέτας, παρατηρήσαμεν ὅτι ἐκτὸς δύο (1) ἢ τριῶν μόλις ἐξαιρέσεων, ὅσα ἐγράφησαν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς δὲν εἶνε οὔτε ὁρθὰ οὔτε δίκαια.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Στάσις ἢ θέσις τοῦ ζητήματος τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς.

§ α. "Ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς μουσικὴ δέον νὰ λέγεται Νεωτέρα Ἑλληνικὴ Μουσικὴ, οὐχὶ δὲ Ἑκκλησιαστικὴ ἢ Κωνσταντινουπολιτικὴ.

Πολλοὶ γράφοντες ἢ λαλοῦντες περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς καλοῦσιν αὐτὴν ἐκκλησιαστικὴν, τινὲς δὲ μάλιστα καὶ εἰδικώτερον Κωνσταντινουπολιτικὴν· οἱ μὲν ἐπειδὴ ἡ περὶ τὴν σπουδὴν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς διδασκαλίαν περιστρέφεται κυρίως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα, οἱ δὲ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ πάντων ἐνδιατρίβουσιν οἱ σημαντικώτεροι τῶν καθ' ἡμᾶς μουσικοδιδασκάλων. Ἀλλ' αἱ κλάσεις αὐταὶ δὲν εἶναι ὀρθαί· τὸ ἀληθὲς καὶ κύριον ὄνομα πρέπει νὰ ᾖ Νεωτέρα Ἑλληνικὴ μουσικὴ· ἐπειδὴ κατὰ τοὺς κανόνες ταύτης δὲν ἄγονται μόνον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα, οἷον τὰ ἠρωϊκὰ, κλέφτικα, ἐρωτικά, κωμικά, τὰ ἐν τοῖς συμποσίοις, ἐν τοῖς χοροῖς, κτλ. Διακρί-

(1) Ἐξαιροῦνται αἱ διατριβαὶ τῆς ἐν Τεργέστη ἀπόδοσης, τοῦ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Εὐσταθίου Θερεσιανοῦ, καὶ τοῦ ἐν Χάλκῳ κώγου τοῦ διασώμου καθηγητοῦ Ἠλία Τανταλίδου.

νοῦσι δὲ ταῦτα οἱ μουσικοδιδάσκαλοι, τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ ἐσωτερικὰ καλοῦντες, τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα ἐξωτερικὰ· καὶ διὰ μὲν τὰ ἐκκλησιαστικὰ κοινῶς μεταχειρίζομεθα τὸ ῥῆμα ψάλλω, διὰ δὲ τὰ ἐξωτερικὰ τὸ τραγουδῶ· ἀλλὰ καὶ οἱ ψάλλοντες καὶ οἱ τραγουδοῦντες ψάλλουσι καὶ τραγουδοῦσι κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας τῆς αὐτῆς μουσικῆς.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πλείστα μὲν ἐγράφησαν περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὀλίγα δὲ περὶ τῶν ἐξω· ἀλλὰ καθὼς ἡ γλῶσσα ἦν μεταχειρίζεται τι ἔθνος εἶναι καὶ λέγεται γλῶσσα τοῦ ἔθνους τούτου, εἴτε μεγάλη, εἴτε μικρὰ, εἴτε καὶ οὐδεμία γίνεται χρῆσις τῆς γραφῆς, τὰ αὐτὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς μουσικῆς. Ἡ μουσικὴ εἶναι μία τῶν ὠραίων τεχνῶν, αἱ δὲ λεγόμεναι ὠραῖαι ἢ ἐλευθερίαι τέχναι ἀπαιτοῦσι καὶ ἐλεύθερον τὸ ἔθνος, ὅπως ἀναπτύσῃ ἢ τοῦλάχιστον διατηρῇ αὐτάς. Καὶ ἦτον ἄρα δυνατόν ἐπὶ πολλὰς πολλῶν ἐτῶν περιόδους, ἐν δουλείᾳ ὃν τὸ ἡμέτερον ἔθνος νὰ διατηρήσῃ ἀκμαίαν τὴν μουσικὴν αὐτοῦ;

§ β. "Ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ξένη οὔτε ἐπεισοδική.

Ἀλλ' ἐκ τούτου γεννᾶται ἀμέσως τὸ ζήτημα· διετήρησε τοῦλάχιστον ἴχνη ταύτης;

Ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν εἶχεν ἄσματα (θρήνουσ ἀν οὐχὶ ἄλλο καὶ μυρολόγια), οὐδεὶς μέχρι τοῦδε τὸ ἔθεσεν εἰς ἀμφιβολίαν· εἶχεν ἐπομένως καὶ μουσικὴν. Ὅτι δὲ παρὰ τῷ λαῷ σώζονται καὶ τραγουδοῦνται ἄσματα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδιδόμενα, καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, αὐτὰ ταῦτα τὰ ἄσματα τὸ ἀποδεικνύουσι. Κατὰ τὸν ῥυθμὸν δὲ τῶν σημερινῶν πολιτικῶν στίχων ἔχομεν ἄσματα πρὸ δέκα καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδων· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων διεσώθησαν πολιτικοὶ ὕμνοι παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι λίαν ἀρχαιοτέρως ἐποχῆς. Εἶχον λοιπὸν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐκ τῶν πάππων καὶ προπάππων παραλαβόντες ἄσματα, τραγουδοῦντες αὐτὰ, κατὰ τινὰ βέβαια ἔμμουτον ἢ ἄμουσον μουσικὸν ῥυθμόν· μετεβίβζον δὲ καὶ τὰ ἄσματα καὶ τὸ ἰδιάζον ἐκάστου μέλος διὰ προφορικῆς παραδόσεως· καὶ ἐσχάτως μὲν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἐγένοντο καὶ γίνονται συλλογαὶ τῶν ἄσματων τούτων, ἀλλὰ τὸ μέλος, ὃ ἦχος καθ' ὃν ἄγονται εἰσέτι καὶ σήμερον προφορικῶς μᾶλλον διατηροῦνται καὶ μεταδίδονται. Ἐγράφοντο καὶ διὰ τῆς γραφῆς περὶδίδοντο κυρίως τὰ μέλη τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἄσματων, τὰ δὲ τῶν τραγουδιῶν συνήθως διὰ τῆς ἀκοῆς· ὁσάκις ὅμως ἤθελον νὰ γράψωσι καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἄσματων τὸ μέλος, μετεχειρίζοντο τὰ αὐτὰ σημεῖα δι' ὧν ἔγραφον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ, ἀνάγοντες ταῦτα εἰς ἦχους κτλ. καθὼς καὶ

ἐκ τροπαρίων. Ἐπειδὴ δὲ περισσοτέρα πρόνοια καὶ προσοχὴ ἐλαμβάνετο ἵνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀσματῶν ὁ ῥυθμὸς καὶ τὸ μέλος διατηρηθῶσιν ὅσον οἷόν τε ἀμετάβλητα, διὰ τοῦτο περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μᾶλλον κατεγίνοντο· καὶ χάριν τῆς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτηδεύσεως ἐσπούδαζον αὐτὴν· ἀλλ' οἱ διασπρότεροι περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐμέλιζον καὶ ἐξωτερικὰ, μὲ τὰ αὐτὰ σημεῖα καὶ τοὺς αὐτοὺς κανόνας τῶν ἐσωτερικῶν, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν διαφορῶν τοῦ μέλους, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς διαφορῆς φύσεως τοῦ ἄσματος.

Ὅτι λοιπὸν ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει παρ' ἡμῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τῶν προγόνων εἰς τοὺς ἀπογόνους μεταδοθεῖσα μουσικὴ ἔθνη, καθ' ἣν καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐξωθεν ὡς τροπαρία ψάλλομεν καὶ στίχους τραγουδοῦμεν εἶναι ἀναντιρρήτον. Ἀλλ' ἡ μουσικὴ αὕτη εἶναι ἡ αὐτὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων; Ἄφ' οὗ τὸ ἔθνος, καὶ ἡ γλῶσσα ἐπομένως αὐτοῦ, ἔλαθε τοσαύτας καὶ τοιαύτας καταστροφάς· ἀφ' οὗ ἡ ποίησις καὶ ὁ στίχος, ἔβη κυρίως ἡ μουσικὴ στρέφεται, ἔλαθεν τοσαύτας ἀλλοιώσεις, ἡ ἀπράλλακτος καὶ ἀναλλοίωτος διατήρησις τῆς μουσικῆς ἤθελον εἶναι ὀξύμα, καὶ ὀξύμα τῶν θυμῶν ὀξύμασιώτερον. Ἀλλὰ καθὼς ἠλλοιώθη μὲν καὶ μετεσχηματίσθη ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους, δὲν εἶναι ὅμως ξένη ἢ σημερινῆ· καθὼς μεγαλητέραν ἀλλοίωσιν ἔλαθεν ὁ στίχος, εὐρίσκονται ὅμως ἐν αὐτῷ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου· τοιοῦτοτρόπως πολὺ μεγαλητέραν καταστροφὴν ἔλαθεν ἡ μουσικὴ, ἀλλὰ τὰ σωζόμενα αὐτῆς λείψανα εἰς τὰς αὐτὰς ρίζας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν κορμὸν τῆς ἀρχαίας ἔχουσι τὴν ὑπόστασιν. Ἐὰν τῷ ὄντι ἐξετάσωμεν τὰ σωζόμενα ἐκ τῶν περὶ ἀρχαίας μουσικῆς συγγραφέων, ἐξετάσωμεν δὲ καὶ τὰς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς νεωτέρας συγγραφάς, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι τὰ γένη, τὰ εἶδη καὶ συστήματα τῆς ἀρχαίας τίθενται ὡς βάσις τῆς θεωρίας τῶν νεωτέρων· δὲν διετήρησεν ἡ νεωτέρα πάντα τὰ τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ἴχνη ποῦ μὲν περισσότερα, ποῦ δὲ ὀλιγώτερα ἐξ ὧν τῶν γενῶν καὶ ἐξ ὧν τῶν συστημάτων.

§ γ. Διχογνωμίαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς.

Καὶ συμφωνοῦσι μὲν πάντες ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον μουσικὴν θεῖαν, οὐράνιον· ἀλλ' οἱ πλείστοι συμφεραινῶσι τοῦτο ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν συγγενῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐρένης ἐπὶ τῶν διασωθέντων περὶ μουσικῆς ἀρχαίων συγγραμμάτων. Συμφωνοῦσιν ὁμοίως πάντες ὅτι πραγματοποιεῖται καὶ ἀναπτύσσεται τοῦ ἔθνους, εἰς τὰς ἄλλας ἐλευθερίους τέχνας καὶ ἐπιστήμας,

πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἡ μουσικὴ αὐτοῦ. Μεγίστη ὅμως διαφωνία ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν ὁδὸν ἣν πρέπει νὰ βαδίσῃ. Καὶ εὐρισκόμεθα, τούτου ἕνεκεν, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς, ἐκ παραλλήλου, (εἰ καὶ εἰς μείζονα ἀπόστασιν) πρὸς τὸ ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου συζητούμενον καὶ εἰσέτι μὴ ἀκριβῶς λελυμένον περὶ γλώσσης ζήτημα. Εἰς τρεῖς δὲ κατηγορίας δύνανται νὰ καταταχθῶσιν αἱ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμαι.

§ δ. Εἰσαγωγὴ καὶ παραδοχὴ τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς.

Ἐπάρχει παρ' ἡμῶν μία τάξις ἀνθρώπων, οἵτινες οὐδὲ κἄν ζήτημα θεωροῦσι τὸ περὶ ἐθνικῆς μουσικῆς· κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει ἤδη λελυμένον. Καθὼς, λέγουσι, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους παρελάβομεν ἐκ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐξευγενισμένης Εὐρώπης καὶ μιμούμεθα τὰ ἐξευγενισμένα ἦθη καὶ ἔθιμα αὐτῆς, καὶ εὐρωπαϊστὶ διαιωόμεθα, εὐρωπαϊστὶ ἐνδύομεθα, εὐρωπαϊστὶ εὐρωπαϊκοὺς χοροὺς χορεύομεν, εὐρωπαϊκὰ ὄργανα εὐρωπαϊστὶ διδάσκουμεν τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας ἡμῶν· τοιοῦτοτρόπως εὐρωπαϊστὶ πρέπει καὶ νὰ ἄδωμεν· ὄχι μόνον ἐν ταῖς soirées καὶ feste di ballo κτλ. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας· τοῦλάχιστον ὁσάκις ἐκκλησιαστικῆς ἢ ἐξευγενισμένης τάξεως. Τὴν δύσπχον καὶ μονότονον καὶ ἔρρινον καὶ μὴ ἀρμονικὴν Ἀσιατικὴν καὶ Τουρκικὴν μουσικὴν ἀς τὴν ἀφίσωμεν εἰς τὸν ἀπαιδεύτον καὶ ἀγενῆ ὄχλον καὶ εἰς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ τουρκομαθημένους ψάλτας. Περιττὸν εἰπεῖν τίνες οἱ πρεσβεύοντες τὴν δόξαν ταύτην· καὶ ὅμως εὐρίσκονται μετὰ τῶν διανυσάντων τὸ πλείστον τοῦ βίου αὐτῶν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ, οἵτινες ἐξαλλοὶ γίνονται ὁσάκις, μετὰ τῶν πολλῶν καὶ ποιητικῶν ἰταλικῶν ἀσματῶν καὶ συμφωνιῶν, ἀκούωσι καὶ δημοτικόν τι Ἑλληνικὸν τραγοῦδι, καὶ ὑπὸ ἐνθέου σεβασμοῦ καταλαμβάνονται ὁσάκις ἀκούωσι ψαλλόμενον ἐν μονότονον ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων· ἀλλ' ἴσως αὐταὶ εἶναι ὀλίγα καὶ σπάνια ἐξαιρέσεις. Ἡ μεγάλη ὁμάς τῆς τάξεως ταύτης δὲν ἀνέχονται οὐδὲ ἓνα στίχον νὰ ἀκούσωσι ψαλλόμενον, οὔτε εἰς ἄλλην κλίμακα οὔτε εἰς ἄλλον γένος καὶ ἄνευ τῶν accompagnamenti, basso, soprano, tenore, contralto κτλ. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ δὲν πρέπει πολὺ νὰ τοὺς καταδικάσωμεν· ἡ ἐξίς ἐγένετο δευτέρα φύσις· ὡς εἰς τὰ αἰσθήματα ἡ κρίσις οὐδὲν ἢ μικρὸν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ. Εἶναι ἀξιεπίαιος ἡ εἰλικρίνεια αὐτῶν, ἀφοῦ ῥητῶς καὶ ἄνευ περιαγωγῶν ἀποφαινόμεθα, ὅτι οὔτε ἀναγνωρίζουσιν οὔτε ἀνέχονται νὰ ἀκροῶνται Ἑλληνικοὺς ῥυθμοὺς καὶ ἄσματα, καὶ ὅτι εἰς μόνον τὴν ἰταλικὴν μουσικὴν ἀρέσκονται καὶ ἐν οἴκῳ καὶ ἐν δῆμῳ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας.

§ ε. Διατήρησις καὶ βελτιώσις τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς.

Ἡ δευτέρα καὶ πολυπληθεστέρα μερίς ἐπιμένει εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς. Ἀναγνωρίζει μὲν καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ διατηρήσωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ τοσαύτης ἐθνικῆς συμφορᾶς ἀκμῆν καὶ ἀθηρᾶν τὴν μουσικὴν αὐτῶν, ἐν ὅροις καὶ σπηλαίοις δικιτώμενοι, καὶ ὅτι ἐπομένως μετὰ τῶν ἄλλων ὑπέστη καὶ ἡ μουσικὴ καταστροφῆς, ἐξηχερώθη, ἐβαρβαρώθη, ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς βρῆθου καὶ κροφάνου ταύτης μουσικῆς ἐκλαίον καὶ ἐθρῆνον τὰ ἄλλα καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν οἱ ἀρμυρακοὶ καὶ οἱ κλέρται διὰ τῆς ἀξέστου ταύτης μουσικῆς ἐχόρευον καὶ ἐκώμαζον ὁσάκις εὐρίσκοντο ὅπως δῆποτε καὶ εἰς εὐθυμίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ διὰ τῆς μονοτόνου μουσικῆς ταύτης ὕμνον καὶ ἐδοξολόγον τὸν Θεὸν ἐν τῇ σωστικῇ τοῦ ἔθνους κιθῶτῳ, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα μόνον εὐρισκον καταφύγιον καὶ παρηγορίαν ὑπὸ τὸν μικρὸν καὶ βρῆν ζυγὸν τῆς δουλείας στενάζοντες. Διὰ τῆς οἰασθῆποτε μουσικῆς ταύτης τραγουδοῦντες τὰ θυρία ἐκεῖνα ἔσκατα ἀνέφλεγον τὸ ἐν αὐτοῖς πῦρ τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐξ οὗ παρήχθη εἰς ἡμᾶς ἡ ἐλευθερία, ἣς παραγνωρίζομεν σήμερον τὴν ἀξίαν, ὡς ἀγνοοῦντες τί ἐστὶν ἡ δουλεία. Ἀλλὰ ταῦτα παραλείποντες λέγουσι πρὸς τοὺς πρώτους· δὲν κατακρίνομεν ὑμᾶς μὴ ἀρεσκομένους εἰς τὰ ἡμέτερα ἔσκατα· ἀλλὰ διατί δὲν ἀποδίδετε καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ ἴσα; Εὐχρηστούμεθα ἄρ' ἄγε ἡμεῖς εἰς τὰ ξένα; Καθὼς ὑμεῖς ἐθισθέντες εἰς τὰ τοιαῦτα ἔσκατα ἀπερέσκεσθε εἰς τὰ ἡμέτερα ὡς ἀπὸ καὶ τοῖς ἐθνικῶν, διατί δὲν κρίνετε καὶ περὶ ἡμῶν τὰ αὐτά; Καὶ ἡμεῖς ἐθισθέντες νηπιόθεν εἰς ταῦτα, ὡς ταῦτα μόνον ἀκούοντες, διὰ τούτων δὲ καὶ ἐν εὐθυμίαις καὶ ἐν ἀθυμίαις ἀνακρούμενοι, δὲν πιστεύετε ὅτι ἀρεσκόμεθα μᾶλλον εἰς ταῦτα ἢ εἰς τὰ ὑμέτερα ξένα καὶ ἀσυνήθη; Σκληρὸν καὶ λίαν σκληρὸν νὰ ἀναγκάζετε ἡμᾶς νὰ ἐγκαταλείψωμεν οὐχὶ ἀγενοὺς καταγωγῆς ἦθη καὶ ἔθιμα, καὶ νὰ ἀσπασθῶμεν ξένα καὶ ἀλλότρια, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι καὶ ὑμεῖς ταῦτα ἠπαθήσατε, ὡς ἐντελέστερα καὶ κομψότερα καὶ τοῦ συρτοῦ. Ἡμεῖς οὔτε βουλόμεθα οὔτε δυνάμεθα νὰ πείσωμεν ὑμᾶς ἵνα ἀρέσκεσθε εἰς τὰ ἡμέτερα, De gustibus non est disputandum. Χαίρεσθε μὲ τὰ βάλς καὶ τὰ κοτιλὸν κτλ. Χαίρομεθα καὶ ἡμεῖς μὲ τὸ συρτὸ καὶ τὸ σκληριστό. Χορεύετε μὲ πολλὰ καὶ ποικίλα μουσικὰ ὄργανα, χορεύομεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν αὐλὸν καὶ τὴν λύραν, ἐν ἐλλείψει δὲ καὶ τούτων χορεύομεν μόνον μὲ τὸ τραγοῦδι, ὅπερ συνηθέστερον μὲν εἰς ἡμᾶς, ἀγνωστον δὲ εἰς τὴν ἀνωτέραν ἡμῶν τάξιν. Ἐν καὶ μόνον μᾶς λυπεῖ, καὶ περὶ τούτου καθ' ὑμῶν μεμ-

ψμοιροῦμεν· ἐνῷ ὑμεῖς ὡς προεξάρχοντες ἔπρεπε νὰ συνεργήσατε προπορευόμενοι εἰς τὴν διάσωσιν τῶν πτωχῶν καὶ πενιχρῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας κοινῆς ἡμῶν δόξης, ἐγκαταλείψατε ἡμᾶς μόνους ἵνα καὶ τὰ μικρὰ ταῦτα βράκῃ ἀπολέσωμεν.

Ἀλλ' ἐγκαταλείψαντες ἡμᾶς ἀπροστατεύτους, πύσαστε ὑμῶν καὶ ἐνοχλοῦντες τὴν οἰανδήποτε τέρψιν καὶ εὐχρέσκαιαν ἡμῶν. Ἐπειδὴ καὶ θέλοντες ἀδυνατοῦμεν οἰκονομικῶς νὰ σῶμεν παρακολουθήσωμεν.

§ ς'. Τρίτη γνώμη. Εἰς μὲν τὰ ἐξωτερικὰ παραδοχὴ τῆς Ἰταλικῆς, ἐκ δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τήρησις τῶν ἀρχαίων μελῶν, ἀλλὰ περιβεβλημένων τὴν Ἰταλικὴν τετραφωνίαν.

Ἀλλ' ἰδοὺ τρίτη ἄλλη τάξις πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν οὕτω χωρισμένων καὶ τοσοῦτον ἀπεχουσῶν δύο μερίδων, παρίσταται μεσαζούσα, ἵνα λύσῃ τὸ μεσότηγον καὶ ἀποκαταλλάξῃ ἀμφοτέρους. Καὶ οὗτοι δὲν παρουσιάζονται μὲ ἀπλοῦς λόγους, ἔξωθεν καὶ ἀρεσκείας, οὐδὲ ἀσυζητητὰ τὰ ἐθνικὰ ἀποβρίπτουσι, ἀλλὰ θωπεύοντες ταῦτα καὶ ἀποδεχόμενοι ὡς πρώτην μάλιστα ἀφετηρίαν, οὐδὲν οὐδ' αὐτῶν ἀποφάνονται κατὰ τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς. Ἰσχυρίζονται δὲ μόνον ὅτι ἐκ τῆς πολυετοῦς βρῆθου τῆς ἐξηφάνισθη πᾶσα ἡ ἀρχαία αὐτῆς καλλονὴ· ἐκ δὲ τῆς μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων βρῆθῶν φυλῶν ἀνκμίζεως, εἰσῆχθησαν ἐν αὐτῇ τοσαῦτα ξένα καὶ ἀλλόφυλα μέλη, ὥστε μετέβλεον σὺν τῇ μορφῇ καὶ τὴν οὐσίᾳ αὐτῆς. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς οὐδὲ κἄν λόγος πρὸ αὐτοῦ γίνεται· οἱ χοροὶ καὶ τὰ δημοτικὰ ἔσκατα ἀρίνονται εἰς τὸν ὄχλον καὶ εἰς τοὺς χωρικούς. Τὰ δὲ ἠρωϊκὰ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια οἱ πατέρες ἡμῶν ἐνθουσιῶντες ἔστησαν καὶ πρέδωκαν εἰς ἡμᾶς φεινὴν κρηπίδα ἐλευθερίας, τὰ κατέταξαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν ἀρχαιοτήτων· καὶ λόγος μόνον γίνεται περὶ αὐτῶν ὁσάκις ξένος τις ζητήσῃ πληροφορίας περὶ ἡμῶν· ἐὰν δὲ καὶ τις τῶν μουσοφίλων τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης ἐπιθυμήσῃ νὰ ἀκούσῃ καὶ τὸ μέλος τῶν θυρίων ἐκεῖνων ἢ τῶν δημοτικῶν ἄσματων, τότε γέρον τις ἀπόμαχος ἢ χωρικός τις τραγουδιστὴς ἐκπληροῖ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ φίλου. Ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν μουσικὴν τῶν ἐν ταῖς ἰσραὶς ἀκολουθίας ἄσματων δὲν παρουσιάζονται μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐτοιμότητά τῶν τῆς πρώτης καταγορίας, ἀλλ' εὐλαχίᾳ φερόμενοι (βεβλῶν ἀνυποκρίτως) διστάζουσι ν' ἀποφανθῶσι διαβρῆθον ὑπὲρ τῆς ἄρδην ἀποσκορκίσεως τῆς οἰασθῆποτε μουσικῆς ἐκεῖνης, ὑπὸ τὸ μέλος τῆς ὁποίας νηπιόθεν ἤκουον ὕμνολογούμενον τὸ θεῖον, καθὼς δὲ ἐπιστήμονες διδάσκουσιν ὅτι πρέπει μὲν νὰ διατηρηθῶσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ὡς ἀρχαία καὶ σεβαστά, ἀλλὰ

πρέπει καὶ νὰ κανονισθῶσι· κανὼν δὲ καὶ τύπος ἡ Εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ. Ἀρ' οὐ δὲ ἀποσκορκισθῶσι τὰ ἔθνη καὶ πᾶν ὅ,τι ξένον τουρκικὸν καὶ Ἀσιανὸν ἐν αὐτοῖς εἰσέφρησε, καὶ πᾶν τὸ ἀντικείμενον εἰς τὴν κατὰ τοὺς ἐπιστημονικούς κανόνες ἐβρῆθον μελωδίαν, νὰ τελειοποιηθῇ διὰ τῆς συνωδίας καὶ ἄλλων φωνῶν· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐνῷ τηροῦμεν τὴν βῆσιν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἔχουμεν καὶ τὴν τελειοποίησιν διὰ τῆς τετραφωνίας.

Εἰς ὅλως διάφορον θέσιν εὐρισκόμεθα πρὸς τοὺς διαλλάκτας ταύτης, ἐπειδὴ ἐνῷ ἀσπάζονται καὶ προεξάρχουσι μάλιστα μεταξὺ τῶν πρώτων, θέλουσι νὰ φείνωνται μεταξὺ τῶν δευτέρων· πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ διάκρισις ἀτματικὴ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς χορείας ταύτης· πολλοὶ τῶν ἐπιθυμούντων τὴν βελτίωσιν τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς, καὶ ἰδίως τῆς ἐκκλησιαστικῆς, εἰλικρινῶς νομίζουσιν ὅτι ἐπιτυγχάνεται τοῦτο διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τετραφώνου Ἰταλικῆς, ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἐνθερμοὶ καταλλάκται οὐχὶ ἐν πεποιθήσει λέγουσιν, ὅσα δὴ καὶ λέγουσιν, ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς βελτιώσεως, προσπαθοῦσι λεληθότως νὰ εἰσαγάγῃσι τὰ ὅλως ξένα καὶ ἀλλότρια. Ἀδιάφορον δὲ ἐὰν τὰ ξένα ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς πιστικῆς Ἰταλίας, ἢ τῆς ὀρθοδόξου Ῥωσίας, ἢ τῆς διαμκρυτομένης Γερμανίας. Τούτων λοιπὸν τοὺς μὲν εἰλικρινεῖς θέλομεν ἀπαλλάξαι ἐκ τῆς πλάνης; εἰς ἣν ἐν καλῇ τῇ πίστει ὑπέπεσαν, ὅτι μενούσης ἀθίτου τῆς βῆσεως δύναται νὰ παρειαχθῇ ἡ τετραφωνία καὶ νὰ βελτιωθῇ οὕτως ἡ ἐθνικὴ μουσικὴ· τῶν δὲ ἐν γνώσει ὑποκρινόμενων θέλομεν ἀποκαλύψαι τὴν μὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν· καὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς βελτιώσεως σκοπὸν προέβλεπον νὰ εἰσαγάγῃσι λεληθότως ξένην μουσικὴν, διὸ καὶ χεῖρονες εἰσὶ τῶν πρώτων.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Ὅτι ἄνευ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀποκαθίσταται ἀδύνατος ἡ παραβολὴ τῆς Ἰταλικῆς τετραφωνίας.

Θέλομεν δὲ φθάσει εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐξετάζοντες ἐν συντόμῳ τὰ ἐξῆς ζητήματα·

§ α. Ὅποια τὰ στοιχεῖα ἢ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς.

Ἐπὶ μέρη τῆς μουσικῆς ἀριθμεῖ ὁ Εὐκλείδης.

1) Περὶ φθόγγων, 2) περὶ διαστημάτων, 3) περὶ γενῶν, 4) περὶ συστημάτων, 5) περὶ τόνων, 6) περὶ μεταβολῆς καὶ 7) περὶ μελοποιίας.

Καὶ φθόγγος μὲν λέγεται φωνῆς πτώσις ἐμμελῆς ἐπὶ μίαν τάσιν· διάστημα τὸ μεταξὺ δύο φθόγγων ἀνομοίων ἐξῆς καὶ βρῆθῆτι· τὸ δὲ συγκείμενον ἐκ φθόγγων καὶ διαστημάτων ποῖαν τάξιν ἔχοντων

λέγεται ἡρμοσμένον, ἐξ οὗ ἀρμονικὴ καλεῖται ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἐπιστήμη τῆς τοῦ ἡρμοσμένου φύσεως· γένος δὲ λέγεται ποῖα τεττάρων φθόγγων διαίρεσις· σύστημα τὸ ἐκ πλείονων ἢ ἐνός διαστημάτων συγκείμενον· τόπος δὲ τόπος τις τῆς φωνῆς ἀπληκτῆς δεκτικὸς συστήματος· μεταβολὴ ὁμοίου τινός; εἰς ἀνόμοιον τόπον μετάθεσις, καὶ τέλος μελοποιία, χρῆσις τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἀρμονικῆς πραγματείας πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐκάστης ὑποθέσεως. Πικραλείποντες δὲ τὰς λεπτομερεῖς περὶ τῶν ἄλλων περιοριζόμεθα νὰ εἰπώμεν ἕλιγα τινὰ περὶ γενῶν καὶ συστημάτων.

Γένος, καθὼς πρὸ μικροῦ εἶδομεν, λέγεται ποῖα ΤΕΤΤΑΡΩΝ φθόγγων διαίρεσις· καὶ σημειωτέον ἀπὸ τοῦδε ὅτι τέσσαρας μόνον φθόγγους εἶχε βῆσιν ἡ μουσικὴ, καὶ ἐκ τῆς διαφορῆς διαίρεσεως τῶν τεσσάρων τούτων φθόγγων ἐγεννῶντο τὰ διάφορα γένη. Γένη δὲ εἶχον τρία, διάτονον, χρωμα καὶ ἀρμονίαν, ἢ καὶ ἄλλως καλούμενα διατονικόν, χρωματικόν καὶ ἀρμονικόν γένος. Καὶ ἐμελωδεῖτο τὸ μὲν διάτονον ἐπὶ τὸ βαρὺ μὲν κατὰ τόρον καὶ τόρον καὶ ἡμιτόριον (mi—re—do—si), ἐπὶ τὸ ἐξὺ δὲ καθ' ἡμιτόριον καὶ τόρον καὶ τόρον (si—do—re—mi). Τὸ δὲ χρωμα ἐπὶ μὲν τὸ βαρὺ κατὰ τριημιτόριον καὶ ἡμιτόριον καὶ ἡμιτόριον (mi—re^b—do—si). Ἐπὶ δὲ τὸ ἐξὺ καθ' ἡμιτόριον καὶ ἡμιτόριον καὶ τριημιτόριον (si—do—re^b—mi). Ἡ δὲ ἀρμονία ἐπὶ μὲν τὸ βαρὺ κατὰ δίτονον καὶ δίσαισι καὶ δίσαισι (mi—do—si⁴—si), ἐπὶ τὸ ἐξὺ κατὰ δίσαισι καὶ δίσαισι καὶ δίτονον (si—si⁴—do—mi) ἢ (mi—re^{bb}—do⁴—si, καὶ si—do⁴—re^{bb}—mi). Σημειοῦμεν δὲ τὴν θέσιν ἐκάστου φθόγγου διὰ τῶν Ἰταλικῶν σημείων οὐχὶ ὅτι ἀκριβῶς εἰς αὐτοὺς ἀνταποκρίνονται, ἀλλ' ἵνα εὐχερέστερον δεῖξωμεν πρὸς τίνος φθόγγου τῆς Ἰταλικῆς κλίμακος κατὰ προσέγγισιν ἀντιστοιχοῦσιν.

Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων φθόγγων, ὧν τὸ συγκείμενον διάστημα ἐλέγετο τετραχόρδον, οἱ μὲν δύο ἄκρι λέγονται ἐστώτες, ὡς μὴ μεταπίπτοντες ἐν ταῖς διαφοραῖς τῶν γενῶν· οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἐλέγοντο κινούμενοι, ὡς μεταβάλλοντες εἰς θέσιν τὰς διαφορᾶς τῶν γενῶν. Ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως δὲ τοῦ τετραχόρδου ἐσχηματίσθη τὸ διάγραμμα ὅλων τῶν ἀναγκαίων φθόγγων· καὶ ὅταν μὲν ὁ ἐξῆς φθόγγος τοῦ βρῆθῆτος τετραχόρδου ἐγένετο ἀρχὴ ἄλλου ἐξῆτος τετραχόρδου, τὰ οὕτως ἐνούμενα τετράχορδα ἐλέγοντο συνημμένα. Ἐὰν δὲ μεταξὺ τῶν δύο τετραχόρδων παρενεβάλλετο τονικὸν διάστημα, τότε ἐλέγοντο διεζευγμένα· δύο τετράχορδα διεζευγμένα ἀπετέλουν τὸ διὰ πασῶν ἢ τὴν πρὸς τοῖς νεωτέροις Κλίμακκ. Συνήθως τὸ διάγραμμα ὅλων τῶν φθόγγων συνέκειτο ἢ ἐκ τριῶν τετραχόρδων συνημμένων, ἢ ἐκ τεσσάρων, ὧν συνημμένα μὲν ἦσαν

τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ δευτέρου, καὶ τὸ τρίτον μετὰ τοῦ τετάρτου, διεξυγμένον δὲ τὸ δεύτερον μετὰ τοῦ τρίτου.

Σύστημα λέγεται, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ ἐκ πλειόνων ἢ ἐνὸς διαστημάτων συγκείμενον· καὶ πολλάς μὲν διαφορὰς συστημάτων διέκρινον, κατὰ τὰ διαστήματα, κατὰ τὰ γένη, κτλ. καὶ ἐκάστης διαφορᾶς πάλιν ἄλλα εἶδη καὶ σχήματα κατὰ τὴν τάξιν τῆς διαδοχῆς τῶν φθόγγων· ἀλλ' ἡ περὶ συστημάτων θεωρία εἰδικώτερον ἐστρέφετο εἰς τὸ διὰ τεσσάρων καὶ εἰς τὸ ἐκ τούτου γενόμενον διὰ πασῶν. Παραλειπομένων δὲ τῶν πολλῶν σχημάτων καὶ εἰδῶν τοῦ χρηματικοῦ καὶ ἀρμονικοῦ γένους, εἰς τὸ διὰ τεσσάρων σύστημα διέκρινον τρία σχήματα προσδιοριζόμενα καὶ καλούμενα ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἡμιτόνου·

1) οὗ τὸ ἡμίτονον πρῶτον ἐπὶ τὸ βαρὺ (si-do-re-mi)
2) » » » » » ὀξύ (do-re-mi fa)
3) » » ἐν τῷ μέσῳ (re-mi fa-sol)

Τοῦ δὲ διὰ πασῶν εἶδη ἑπτὰ, προσδιοριζόμενα ἐκ τῆς θέσεως τοῦ τόνου ἔνθα γίνεται ἡ διάζευξις τῶν τετραχόρδων (la—si)

1) οὗ πρῶτος ὁ τόνος ἐπὶ τὸ ὀξύ si—si
2) » δεύτερος » » » de—de
3) » τρίτος » » » re—re
4) » τέταρτος » » » mi—mi
5) » πέμπτος » » » fa—fa
6) » ἕκτος » » » sol—sol
7) » πρῶτος ἐπὶ τὸ βαρὺ la—la

Ἀλλὰ τὰ διαστήματα τόνος, δίτονος, ἡμίτονος, κτλ. εἶναι ποσά· ὅποια δὲ ἡ μονὰς καὶ τὸ μέγεθος τῆς μονάδος ταύτης; Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις κατὰ δύο τρόπους ἐγένετο ἡ καταμέτρησης, πρακτικῶς καὶ θεωρητικῶς· καὶ εἰς μὲν τὴν μελοποιίαν καὶ τὸ ἄσμα οἱ μαθηματικοὶ ὑπολογισμοὶ εἶναι βεβαίως περιττοί· ἀλλ' εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ μεγέθους τῶν διαφορῶν διαστημάτων ἐξ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Πυθαγόρου καὶ Εὐκλείδου καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡ διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν κατατομὴ τοῦ κανόνος τίθεται ὡς βάσις τῆς μουσικῆς. Κατὰ τοὺς ἀκριβεῖς λοιπὸν ὑπολογισμοὺς τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων, ἐὰν μία χορδὴ ἤχη τὸν βαρὺν φθόγγον τοῦ τετραχόρδου τὰ $\frac{3}{4}$ αὐτῆς ἤχοῦσι τὸν ὀξύ· καὶ ἐπομένως ὁ λόγος τοῦ πρώτου πρὸς τὸν τέταρτον εἶναι ὡς 4 πρὸς 3, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ διαστήματος τούτου εἶναι καὶ λέγεται ἴσον μὲ $\frac{4}{3}$. Ὁμοίως τὸ τονιαῖον διάστημα εἶναι ἴσον μὲ $\frac{9}{8}$, τούτεστιν ἐὰν μία χορδὴ ἤχει φθόγγον τινὰ καὶ διαίρεσωμεν αὐτὴν εἰς 9 ἴσα μέρη, τότε τὰ 8 μέρη ταύτης θέλουν ἤχει φθόγγον κατὰ ἓνα τόνον ὀξύτερον τοῦ πρώτου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τετράχορδον σύγκειται ἐκ δύο ἴσων τόνων καὶ

ἐνὸς ἡμιτονίου, ἐὰν ἐκ τοῦ $\frac{4}{3}$ ἀφαιρεθῇ τὸ συγκείμενον διάστημα τῶν δύο τόνων, (τούτεστι τὸ γινόμενον $\frac{9}{8} \cdot \frac{9}{8}$) τὸ ἐξυγόμενον $\frac{286}{243}$ εἶναι τὸ μέγεθος τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡμιτόνου.

Περιοριζόμενοι εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ γενῶν καὶ συστημάτων τῆς ἀρχαίας, ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς νεωτέρας, ἵνα ἴδωμεν·

§ 6'. Ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς μουσικὴ ἔχει τὴν αὐτὴν βᾶσιν τῆς ἀρχαίας, καὶ εἰς αὐτὴν δύνανται νὰ ἀναχθῶσι τὰ στοιχεῖα τῆς νεωτέρας πάντα.

Εὐκόλως ἠθέλομεν φθάσει εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς συγγενείας καὶ καταγωγῆς τῆς σημερινῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἐὰν ἀφηγοῦμεθα τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς· ἀλλὰ τοῦτο δὲν μᾶς εἶναι τόσον εὐκόλον. Πολλὰ περὶ τῆς ἀρχαίας δὲν συνέγραψαν οἱ νεώτεροι, ἀλλ' οὐδὲ πάντα τὰ γραφέντα γνωρίζομεν, οὐδὲ πάντας τοὺς ἀρχαίους ἀνέγνωμεν, ἀλλ' οὐδὲ διατεινόμεθα ὅτι κατενόησαμεν πάντα τὰ ἀναγνωσθέντα. Οὐχὶ ὀλίγα περὶ μουσικῆς ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων πρὸς τῆς ἐθνικῆς καλλιγενεσίας, ἀλλὰ ταῦτα ἐν χειρογράφοις μόνον διεδίδοντο· σπάνια δὲ καὶ δύσληπτα ὁσημέραι καθίστανται. Πολλὰ τούτων ἐπιγράφονται εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν· ἡ δὲ ἐπιγραφή αὐτῆ, ὡς ἐν αὐταῖς ταῖς συγγραφαῖς φαίνεται, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι συνεγράφησαν ἐπὶ τῆς βᾶσις τῶν ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκτεθέντων. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιναστάσεως, τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ὀργώσεως πρὸς τὴν παιδείαν, κίνησις οὐ μικρὰ ἐγένετο καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς, καὶ μεταβολαί τινες πρὸς εὐχερестέρην ἐκμάθησιν ταύτης· αὗται δὲ κυρίως ἐστρέφοντο εἰς τὴν ἀπλοποίησιν καὶ ἀνάλυσιν τῆς γραφῆς. Προτὶν τῆς κινήσεως ταύτης ἔχομεν τὸ θεωρητικὸν τῆς μουσικῆς τοῦ Χρυσάνθου. Ἡ σοφὴ τῷ ὄντι περὶ μουσικῆς πραγματεία αὕτη ἤθελε γίνῃ ἐντελεστέρα, ἐὰν ὁ αἰοίδιμος Χρυσάνθος εἶχε πλείονας μὲν γνώσεις τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς, μείζονα δὲ οἰκειότητα εἰς τοὺς μαθηματικούς ὑπολογισμούς. Ἐκ μὲν τῶν μαθηματικῶν ἤθελεν ἐννοῆται καλλίτερον τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους εἰς τὸ περὶ κατατομῆς τοῦ κανόνος, καὶ δὲν ἤθελε συγχύσει τοὺς γεωμετρικούς πρὸς τοὺς ἀριθμητικούς λόγους, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ μὴ ὀρθὴ καταμέτρησης τῶν διαστημάτων· ἐκ δὲ τῆς γνώσεως τῆς Ἰταλικῆς καὶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν θεωρημάτων ἤθελε γίνῃ σαφέστερος, καὶ πολλὰ δύσληπτα ἢ ἀνεξήγητα μείναντα, καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικώτερον ἤθελον ἐρμηνευθῆ. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε τὸ μέγα θεωρητικὸν εἶναι φερωνύμως μέγα βοήθημα πρὸς τὴν μελέτην τῆς μουσικῆς. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τούτου μανθάνομεν ὅτι ἡ θεωρία τῆς μουσικῆς ἐστρέφετο κυρίως εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ τετραχόρδου, τὸ ὅποσον ὠνόμαζον τροχόν· ἔνεκεν τοῦ κύκλου τοῦ

ἑποίου τὰς τέσσαρας διασταυρούμενας διαμέτρους μετεχειρίζοντο πρὸς εὐκολωτέραν κατάληψιν τῆς θεωρίας. Ἐκ τούτου δὲ ἐγενῶντο οἱ τέσσαρες κύριοι ἤχοι καὶ οἱ τέσσαρες τούτων πλάγιοι κτλ.

Βᾶσιν λοιπὸν κυρίαν ἢ νεωτέρα μουσικὴ εἶχε τὸ τετράχορδον, εἴτε διὰ τεσσάρων, εἴτε τροχὸν καλούμενον. Ἐκ τούτου δὲ ἐσηματίζον καὶ τὸ διὰ πασῶν, τῶν τε διεξυγμένων καὶ τῶν συνημμένων, καὶ τὰ τούτων διάφορα σχήματα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ ἀρχαῖα, ὅποια εἶναι αἱ ἰδιάζουσαι κλίμακες εἰς ἕκαστον ἤχον, ἐν αἷς παρατηρεῖται ὅτι τὰ τετράχορδα ἐξ ὧν αἱ κλίμακες συγκροτοῦνται εἶναι πάντοτε ἴσα καὶ ὅμοια. Διετήρουν δὲ καὶ πρὸς τῆς ἀλώσεως καὶ πολὺ μετὰ ταῦτα εἰς τὰς θεωρίας τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα Δώριος, Φρύγιος κτλ. ἀντὶ τῶν ἐν τῇ πρακτικῇ συνηθεστέρων ἐνομάτων ἤχος πρῶτος, ἤχος δεύτερος, ἤχος πλάγιος τοῦ τετάρτου κτλ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ κοινῇ χρήσει ὀνόματα ταῦτα, ἤχος κύριος καὶ ἤχος πλάγιος τοῦ κυρίου οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ ὅτι διὰ τετραχόρδων συνδέονται καὶ σχηματίζονται. Δὲν ἔχει βεβαίως ἡ σημερινὴ πολλὰς χροῖας καὶ σχήματα τοῦ χρωματικοῦ, μικρὰ δὲ ἴχνη φαίνονται τοῦ ἀρμονικοῦ γένους· καὶ ἐκ τῶν χροῶν τοῦ διατονικοῦ τὸ μαλακὸν μάλλον ἀπαντῶμεν ἢ τὸ σῆτορον· ἀλλὰ τὰ ὀλίγα ἢ πολλὰ ταῦτα εἶναι τὰ αὐτὰ τῆς ἀρχαίας· τὰ μεγάλα ἢ μικρὰ ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἐναργῶς ὅτι θυγάτηρ ἐκείνης γνησίᾳ ὑπάρχει. Καὶ καθὼς ἡ καλούμενη γλῶσσα καὶ τοῖς ἀπολέσασα καὶ πτώσεις καὶ κλίσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ χρόνους καὶ ἐγκλίσεις τῶν ῥημάτων εἶναι καὶ λέγεται γλῶσσα Ἑλληνικὴ, τοιοῦτοτρόπως δυνάμεθα ὀρθῶς καὶ δικαίως νὰ λέγωμεν καὶ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς ὅτι καὶ αὕτη εἶναι γνησίᾳ Ἑλληνικὴ· καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχει δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς ἀρχαίας γενεολογούμενον. Ἰπέστη βεβαίως μεγάλας καταστροφάς, καὶ τοῦτο συνέπεια φυσικῆ τῶν πολιτικῶν καὶ διανοητικῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους, ἀλλ' αἱ ρίζαι, αἱ βᾶσεις μένουσι. Τὰ μέλη, ἡ ἀγωγή αὐτῶν καὶ τὰ παρόμοια δὲν ἔχουσιν οὔτε κάλλος οὔτε εἶδος, καθὼς τὰ ἄνθη καὶ αἱ ὀπώραι τοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατερημωμένου καὶ ἐγκαταλελειμμένου κήπου· ἀλλ' ἡ φυὴ τῶν ριζῶν αὐτοῦ, (ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὰς λέξεις τοῦ δράματος τοῦ Ναβουχοδονόσορος) εἶδη ἐν τῇ γῆ, καὶ τοῖς ἐν δεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἢ μερὶς αὐτοῦ ἐν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς· δύναται ἄρα καὶ πάλιν καλλιεργούμενον νὰ ἀναθάλη καὶ ἀναβλαστήσῃ.

Πρὶν μεταδῶμεν εἰς ἕτερον κεφάλαιον σημειοῦμεν πρὸς τούτους ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐν τῇ μελωδίᾳ, τῇ καθ' ἡμᾶς παραλλαγῇ (selfier), μετεχειρίζοντο τέσσαρα μονοσύλλαβα διὰ τοὺς τέσσαρας φθόγγους τοῦ τετραχόρδου, τε, τα, de, da, τέσσαρες ὁμοίους μόνον

φθόγγους εἶχον καὶ οἱ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσάνθου.

Τέσσαρες ὁμοίους φθόγγους μετεχειρίζοντο ἐν τῇ παραλλαγῇ καὶ οἱ ἡμέτεροι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Χρυσάνθου, εἰς τε τὸ διὰ τεσσάρων καὶ τὸ διὰ πασῶν σύστημα· τοῦ δὲ διατονικοῦ γένους ἐπὶ μὲν τὸ ὀξύ ἦσαν ἄναρες, τσανές, τενά, ἀγια, ἐπὶ δὲ τὸ βαρὺ ἄαρες, τειάρες, ἀνείρες, τείγιε· διαφορῶς δὲ εἶχον εἰς τὸν χρωματικόν. Φιλοσοφικῶς δὲ ἐφεύρον τοὺς φθόγγους πολυσυλλάβους, ἐπειδὴ ἀφ' οὗ ἄπαξ ὁ ἀρχαῖος ἐξεμάνθανε τὸ μέλος τῶν φθόγγων τούτων, διετήρει καὶ ἐξετέλει ἀκριβῶς τὰ διαστήματα τοῦ τε διατονικοῦ καὶ χρωματικοῦ ἄνευ τῆς χρήσεως οὐδενὸς ὄργανου. Τοὺς φθόγγους τούτους ἀναγινώσκομεν καὶ εἰς τὸν Πορφυρογέννητον, προτασσομένους εἰς τὰ ἄσματα, φήμας καὶ ἀπελατικά τὰ ὅποια οἱ κρᾶται καὶ οἱ δῆμοι ἐφώνουν, εἰς τὰς ἀκτολογίας καὶ προκένους· ἀλλ' εἰς τοὺς σοφοὺς ἐκδότας ἐφάνησαν ἀνεξήγητα ἱερογλυφικά.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐκ τῶν χροῶν τοῦ διατονικοῦ γένους διετηρήθη τὸ μαλακὸν μάλλον ἢ τὸ σύντονον· κατὰ δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ μονοχόρδου γενομένας ἀκριβεστεράς παρατηρήσεις, τὸ μὲν πρῶτον διάστημα, τὸ καὶ μείζων τόνος λεγόμενον, εἶναι $\frac{9}{8}$ τὸ δεύτερον $\frac{11}{10}$ ἐλάσσων τόνος λεγόμενον, τὸ δὲ τρίτον τόνος ἐλάχιστος, τὸ συμπλήρωμα $\frac{320}{297}$ ὥστε $\frac{9}{8} \cdot \frac{11}{10} \cdot \frac{320}{297} = \frac{4}{3}$.

§ 7'. Ὅτι ἡ βᾶσις τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς εἶναι ὅλως διάφορος τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

Ἡ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐν χρήσει μουσικὴ, ἥτις ἀσυνήθως (καὶ δικαίως) λέγεται Ἰταλικὴ μουσικὴ, ἀρχὴν τῆς γεννήσεως τῶν φθόγγων τῆς μελωδίας ἔχει οὐχὶ τετράχορδον ἀλλὰ ὀκτάχορδον· τὸ σύστημα τοῦτο λέγεται παρ' αὐτοῖς Κλίμαξ, καὶ ὡς συγγενεῦον μὲ τὸ παρ' ἡμῖν διὰ πασῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἡμετέρους νὰ ὀνομάζωσι κλίμακα καὶ τὸ παρ' ἡμῖν σύστημα τοῦ διὰ πασῶν· ἀλλ' ἡ φύσις καὶ ἡ γέννησις τῆς Ἰταλικῆς κλίμακος εἶναι ὅλως διάφορος, καὶ στηρίζεται εἰς ἀρχὰς καὶ νόμους ἰδιαιτέρους. Ὁ τόπος ἐκάστου φθόγγου, οἱ τόνοι δηλαδὴ τῆς κλίμακος, εἶναι ὠρισμένοι διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν· αἱ δὲ μέθοδοι τούτων γνωσταὶ παρὰ πᾶσι τοῖς λογίοις μουσικοδιδασκάλοις, στηρίζονται εἰς τὴν εὐρεσιν διαστημάτων ἐχόντων πρὸς ἄλληλα λόγον ἀπλοῦν ἵνα ὦσιν ἐπομένως σύμφωνα πρὸς ἄλληλα. Ἀπ' ἀρχῆς λοιπὸν τῆς συστάσεως αὐτῆς κατεσκευάσθη ἡ Ἰταλικὴ κλίμαξ, ἵνα οἱ τόνοι αὐτῆς γίνωνται χρήσιμοι εἰς τὰς συμφωνίας. Καὶ ἰδοὺ ἡ μεγάλη καὶ οὐσιώδης διαφορὰ τῶν τονιαίων διαστημάτων τῆς Ἰταλικῆς κλίμακος πρὸς τὴν ἡμετέραν.

Ο φιλόσοφος και λίαν βαθύς επιστήμων τῆς μουσικῆς Ρουσσώ επισφραγίζει τὸ περὶ τετραχόρδου ἄρθρον μὲ τὸ ἐξῆς συμπέρασμα:

Ἡ τοιαύτη διαίρεσις τοῦ συστήματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τετράχορδα ὁμοία (ὡς διαιρεῖται τὸ ἡμέτερον κατὰ ὀκτάχορδα ὁμοίως διηρημένα), ἀποδεικνύει ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο δὲν παρήχθη ἐξ οὐδενὸς αἰσθήματος ἁρμονικοῦ (sentiment d'harmonie) ἐξ οὗ ἐπιτεταί ὅτι οὐδεμίαν ἀναλογία ὑπάρχει τοῦ συστήματος ἐκείνου πρὸς τὸ ἡμέτερον κτλ. Καὶ τῶντι τὸ τετράχορδον παρ' ἐκείνοις ἦτο σύστημα πλήρες, ὡς παρ' ἡμῖν τὸ ὀκτάχορδον· ἐκείνοι δὲν εἶχον εἰμὴ τέσσαρας μόνον συλλαβὰς, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἔχομεν ἐπτά. Τὰ τετράχορδα αὐτῶν ἦσαν κατ' ἀρῆσκειαν συντημένα ἢ διεζευγμένα, ὡς ἀπολύτως πρὸς ἄλληλα ἀνεξάρτητα. Ἐν τέλει αἱ διαίρεσεις ἦσαν ἀκριβῶς ὁμοίαι εἰς ἕκαστον γένος καὶ ἐμελώδουσαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπερ ἀντίκειται εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς κανόνας τῆς ἁρμονίας.

Ἄλλαχρῶ δὲ πραγματευόμενος περὶ τῶν φωνῶν αἰτινες δύνανται νὰ γένωσιν ἐκ τῆς βρυτάτης μέχρι τῆς ὀξυτάτης, καὶ 12 μὲν παραδεχόμενος εἰς ἕκαστον ὀκτάχορδον, 96 δὲ ἀπάσας, προσθέτει· Δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας τὰς δυνατὸν γενέσθαι φωνὰς καὶ ἐν τῇ τῶν ἀρχαίων μουσικῇ, ἐπειδὴ ἐσχημάτιζον τοσαῦτα συστήματα, ὅσοι εἶχον τρόπους διαφοροῦς τοῦ διαίρειν τὸ τετράχορδον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν περὶ μουσικῆς ἀρχαίων συγγραμμάτων φαίνεται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τρόπων τούτων ἦτο μέγας καὶ σχεδὸν ἀπροσδιόριστος.

Παρὰ ταῦτα ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ ἐν καὶ μόνον γένος ἔχει, τὸ διατονικόν· ἐὰν δὲ μεταχειρίζεται καὶ ἡμιτόνιον, ἡ χρῆσις τούτων εἶναι οὐχὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς κλίμακος· ἀλλὰ τυχαία, εἴτε πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν συμφῶνων, εἴτε πρὸς μετάθεσιν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ὀξυτέραν ἢ βρυτέραν κλίμακα· ἐν καὶ μόνον σχῆμα, ἐπειδὴ αἱ γενόμεναι διὰ τῶν ὑφίσεων καὶ διέσεων διαφοροὶ αὐτῆς κλίμακες οὐδὲν ἀπεφέρουσι πρὸς ἀλλήλας, εἰμὴ κατὰ τὸ ὀξύτερον ἢ βρυτέρον τῆς βάσεως. Μίαν δὲ καὶ μόνην κλίμακα ἔχει, ἐπειδὴ ἡ λεγομένη minore δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἡ αὐτὴ maggiore, καὶ ἐν τῇ μελωδίᾳ μόνον γίνεται διαφορὸς τῆς συνήθους κατάληξις.

Ἡ ἰταλικὴ κλίμαξ συγγενεῖαι καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὸ δεύτερον σχῆμα τοῦ διὰ πᾶσων συστήματος, τοῦ διατονικοῦ γένους τῆς χροᾶς τοῦ μαλακοῦ, καθ' ἣν βαδίζει ὁ πλάγιος τοῦ τε τάρτου ἤχος· ἡ δὲ ἐκ παραλλήλου παράθεσις τῶν δύο τούτων συστημάτων δεικνύει τὴν πραγματικὴν μεταξὺ τούτων διαφοράν.

Ἰταλική		Χορδὴ	Ἑλληνική	
μῆκος			μῆκος	
do	1/2	_____	1/2	νη
si	8/13	_____	164/397	ζω
la	3/3	_____	16/27	κε
sol	2/3	_____	2/3	δι
fa	3/4	_____	3/4	γα
mi	4/3	_____	80/99	βου
re	8/9	_____	6/9	πα
do	ο	_____	ο	νη

(Ἐπιτεταί τὸ τέλος.)

ΤΑ ΠΑΘΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ

ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΒΛΟΥΕΤΟΥ.

I

Οὐδέποτε θέλω λησμονῆσαι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἤρχισα μαθητεύων παρὰ τῷ Κυρίῳ Πεχουάνῳ, φαρμακοποιῶ εἰς Μαρσίλ. Μοὶ φαίνεται εἰσέτι ὅτι ἦτο χθές. Ἐγερθεὶς ἀπὸ πρωῆς κατεσείσθην τρεῖς ὥρας ἐντὸς τοῦ λεωφορίου τοῦ μεταξὺ Κλερμόντου καὶ Μαρβ.λ. Ἡ πρωτὴ ἦτο ψυχροτάτη ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου, καὶ ἐπιπτε βραγδαία βροχὴ, ὅτε ἡ ἀμάξα μὲ ἀφήκεν ἐμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ ξενοδοχείου τῆς Πρασίνης Δρυός. Τὸ Μαρβ.λ. διαιρεῖται εἰς ἄνω καὶ κάτω πόλιν, ὃ δὲ Κ. Πεχουάνος κατοικεῖ εἰς τὸ ἄνω τμήμα. Ἐν ᾧ ἀνέβαινον τὸν δύσβατον καὶ διάστροφον ἀνήρορον τοῦ ὄρολογίου, ἐκατέρωθεν ἔχοντα παλαιὰς οἰκίας σσαθρωμένας καὶ ἐξωγκωμένας, ἐνθα οἱ μεταπράται ἐξαπλοῦσι τὰ ἐμπορεύματά των, ἔτρεμον τοῦτο μὲν ἕνεκα τοῦ ψύχους, τοῦτε δὲ ἐκ τοῦ φόβου· διότι, καὶ τοι ἔχων εἰκοσιδύο ἔτη πλήρη, ἤμην σκαῖος καὶ ἀτολμος· οὐδέποτε εἶχον ἐξέλθει τοῦ χωρίου μου, καὶ ἐκτὸς ταξιδίου τινὸς εἰς Νανσὺ ὅπως ὑποστῶ τὰς ἐξετάσεις μου, διέμενον πάντοτε πλησίον τοῦ ἀναθρέψαντός με ἐφημερίου τοῦ Λουκ-

ῶ, Ἐπροχώρον δὲ βραδέως εἰ καὶ ἡ βραγδαία βροχὴ μ' ἐμάστιζε κατὰ πρόσωπον, συλλογιζόμενος ὁποῖαν ἄρα ὑποδοχὴν ἐμελλον νὰ λάβω παρὰ τοῦ φαρμακοποιου. Ὅτε ἔφθασα εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν περητέρουν περιέργως τὰ πλήρη ἀναγλύφων μέτωπα τῶν οἰκίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶδον μετ' ὀλίγον ὑπεράνω ὑαλίνης θύρας τὸ ἐμφλημα τοῦ Κ. Πεχουάνου. Ἡ οἰκία ἐστρεβετο θειγῆτρων ἦτο παλαιὰ καὶ σκοτεινὴ καθὼς ἄπασσι αἱ τῆς ἄνω πόλεως. Ὅπισθεν δὲ τοῦ κωνιάδου παρὰ θύρου διεκρίνοντο μετὰ δυσκολίας ἀτάκτως ἐξῆρμένα διάφορα συγκεχυμένα μὲν ἀλλὰ περιέργως ἀντικείμενα. Μετὰ παλμῶν ᾤθησα τὴν θύραν. Ὁ λεπτὸς ἤχος τοῦ κώδωνος ἔσυρε τὴν προσοχὴν μικροῦ γέροντος, ὅστις καθήμενος παρὰ τράπεζαν ἀνελόγιζε τὰς δόσεις διαφόρων κόνων. Περιέστρεφον δὲ σιωπηλῶς εἰς τὰς χεῖρας τὸν ἕλρον πῖλόν μου.

Τί ἐπιθυμεῖτε; ἠρώτησεν ὁ φαρμακοποιὸς μὲ ὄξειαν φωνήν.

Εἶμαι ὁ Κλαύδιος Βλουέτος, κύριε. . . .

Ἐπειδὴ δὲ μὲ περητῆρι μὲ βλέμμα ἐρωτηματικῶν καὶ ἀνυπόμονον, ἐνόησα ὅτι τὸ ὄνομά μου ἦτο ἄγνωστον εἰς αὐτὸν, καὶ ἐπανέλαθον.— Εἶμαι ὁ νέος μαθητῆς.— Καὶ ἐνεχείρισα αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ θεοῦ μου, τοῦ ἐφημερίου.

Ἄλλ' αὐτὸς βαλὼν αὐτὴν πλησίον τοῦ χωρὶς νὰ τὴν ἀνοίξῃ.— Ἄ! ἄ! ἀπεκρίθη· πολλὰ καλὰ, κάθησε, φίλε μου· ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν θὰ εἴμ' ἐλεύθερος.— Καὶ ἤρχισεν ἐκ νέου ν' ἀναλογίζῃ δόσεις, νὰ ζυγίξῃ καὶ νὰ γράφῃ.

Ἐκάθησα ὀλίγον τεταπεινωμένος ἐπὶ παλαιοῦ δρματίου θρανίου, καὶ τεταραγμένος περητέρουν τὸν μέλλοντα προϊστάμενόν μου καὶ τὸ φαρμακεῖον ἐνθα ἐπρόκειτο νὰ διέλθω τὰ τῆς δοκιμασίας ἔτη. Ὁ Κ. Πεχουάνος ἦ ο περιπυ πννήκοντα ἔτων· ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἕνεκα τῆς λευκῆς καὶ ἀραιᾶς κόμης καὶ τοῦ ὑποπύρρου ἐπενδύτου ἔχοντος παλαιὸν σχῆμα, ἐφαίνετο ἔχων ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα. Τὰ φαιόλευκα καὶ γοργὰ ὄμματα τοῦ ἔλαμπον ζωηρῶς. ἦτο δὲ μικροῦ ἀναστήματος καὶ ἐφαίνετο εὐκίνητος καὶ νευρικός. Ἡ φυσιογνωμία καὶ τὰ κινήματα αὐτοῦ ἦσαν παιδρὰ, ἀκίνητα καὶ ἀνήσυχα. Ὅταν ἐβλεπέ τις τὴν ὄξειαν βίνα, τὸ πονηρὸν βλέμμα καὶ τὰ αἰφνίδια κινήματα αὐτοῦ, ἐνεθυμῆτο ἀκουσίως τὸν σκίουρον. Τὸ φαρμακεῖον εἶχε τὴν αὐτὴν παράδοξον ὄψιν ἣν καὶ ὁ οἰκοδεσπότης. Ἴψηλὸν καὶ κακῶς πεφωτισμένον, πληρὲς φιαλῶν, βιβλίων καὶ τεταρχειυμένων ζώων, ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τὰ ἐργαστήρια τῶν φαρμακοποιῶν παρελθόντων χρόνων. Βεβαίως τὰ φάρμακα δὲν εἶχον ἀνανεωθῆ πρὸ αἰῶνος· τὰ περιέχοντα ἀλοιφὰς ἀγγεῖα εἶχον τὸ σχῆμα νεκρικῶν ληκυθίων· ἀπεξηραμένα φυτὰ ἐκρέμαντο εἰς δεσμίδας ἀπὸ τὴν

ὄροφν, καὶ ἀνέδιδον ἰατρικὰς ὁσμὰς, αἰτινες μοῦ ἔπνιγον τὴν ἀναπνοήν. Ἰπεράνω τῆς ἐσωτερικῆς θύρας, γλαυξ ἐκινεῖτο ἐντὸς τοῦ κλωβίου αὐτῆς· καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐφώναζε θρηνηδῶς. Ὁ κύριος Πεχουάνος βυθισμένος εἰς λογισμοὺς, ἐφαίνετο λησμονήσας τὴν παρουσίαν μου, ἐγὼ δὲ, καταβεβρεγμένος ὑπὸ τοῦ πρωῖνου ὑετοῦ, ἠθθανόμην ἐμαυτὸν ἀποτεθαρήρην, καὶ ἐνδακρυς ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην μου τὸ καλὸν καὶ φλογερὸν πῦρ εἰς τὸ μαγειρεῖον τοῦ πρεσβυτερίου. Ἐν ᾧ δὲ ἀπληκίζομην διηλθέ τι μεταξὺ τῶν ποδῶν μου, καὶ ἀναπηδήσας ἐπὶ τοῦ θρανίου μου, εἶδον ἀσχημοτάτην χελώνην, ἣτις περιεφέρετο μελαγχολικῶς εἰς ἀναζήτησιν τῶν τεμαχίων τῶν διεσπαρμένων ἐντὸς τοῦ φαρμακείου χόρτων. . . .

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ ἐσωτερικὴ θύρα ἠνεώχθη, καὶ γραῖα ὑπερέτρια ἔχουσα κοκκινωπὸν πρόσωπον περιστεφανούμενον ὑπὸ πτυχῶδους καλύπτρας ἐφάνη ἐπὶ τοῦ κατωφλίου.

— Κυρὰ Ἄννα, εἶπεν ὁ κύριος Πεχουάνος, ἰδοὺ ὁ νέος μαθητῆς, πρέπει νὰ τῷ δείξῃς τὸ δωμάτιόν του.

Ἡ γραῖα ἐβρίψε βλέμμα ἐπ' ἐμοῦ, εἶδε τὰ καθυγρα ἐνδύματα, τὴν ἐπὶ τῶν κροτάφων κεκολλημένην κόμην, καὶ τὴν κατατεθλιμμένην φυσιογνωμίαν μου. Τὸ ἄχαρι αὐτῆς πρόσωπον συνεκινήθη αἰφνιδίως.

— Ἡνάστε ὁ αὐτὸς, κύριε Πεχουάνε! ἀνέκραξεν ἀγανακτοῦσα. Ὁ δυστυχῆς νέος εἶναι καταβεβρεγμένος καὶ μόνον παραλογιζόμενός τις δύναται ν' ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ καταψυχθῇ ἐντὸς τοῦ φαρμακείου!

— Καταβεβρεγμένος! εἶπεν ὁ κύριος Πεχουάνος. Καὶ παρατηρήσας ὅτι ἡ βροχὴ κατέρρεεν ἐπὶ τῶν ὑέλων, ἀληθῶς, ἡ βροχὴ πίπτει βραγδαία, ἀνεφώνησε. Σὲ ζητῶ συγγνώμην, φίλε μου· ὕπαγε νὰ στεγνωθῆς· περὶ δὲ τῶν ὑποθέσεών σου συνδιαλεγόμεθα ἄμα εὐκαιρήσω. . . . Ἄναψε καλὸν πῦρ, κυρὰ Ἄννα, εἰς τὸ δωμάτιόν του.

Ἠκολούθησα εἰς τὴν ὑπερέτρια, ἣτις ἀγαγοῦσά με διὰ πολλῶν σκοτεινῶν δωματίων, ἔπειτα δὲ διὰ στενῆς αὐλῆς, ἣς οἱ λίθοι ἦσαν πρασινωποὶ καὶ εὐρωτιῶντες, μὲ εἰσήγαγε τέλος ἐντὸς μαγειρείου ἐπίσης ἀρχαίου καὶ σκοτεινοῦ, πλην ζωηροτέρου καὶ πλέον φιλοξένου τὴν ὄψιν. Μέγιστος κορμῆς δένδρου ἐκαίετο ἐντὸς τῆς ὑψηλῆς ἐστίας, τὰ φαβεντιανὰ τρυβλία καὶ οἱ χάλκινοι λέβητες ἐζωοποιοῦν τὸ δωμάτιον φαιδροῖς χρώμασιν, ἀγροτικῶν δὲ ὄρολογίων ἐδόμβιζε μὲ τοῦ συνήθη ἤχον ἐνθυμιζοντά με τὸ χωρίον μου. Ἡ κυρὰ Ἄννα ἐβρίψεν ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὀλόκληρον δέσμην φρυγάνων καὶ ἐπροξένησε λάμψιν τερπνὴν, φουσάσασα μετὰ δυνάμεως ἐντὸς μακροῦ σιδηροῦ σωλῆνος.— Φύγε, κάμε τόπον ἔκθουρε, εἶπεν ὠθοῦσα ἐλαφρῶς λευκὸν καὶ ζανθὸν αἴλουρον

ὅστις ἐκοιμήτο μεθ' ἡδονῆς παρὰ τῶ λέβητι, ἄφες τὸν κύριον νὰ θερμανθῇ. Ὁ αἰλουρος ἠμιάνοιζε τὰ βεβαρημένα βλέφαρα, ἐβρίψεν ὑποπτον βλέμμα πρὸς ἐμὲ, ἐξηπλώθη καὶ ἐπανελάθε τὸν ὕπνον μεταξὺ τῶν πυροστατῶν. — Ἡ γραῖα ὑπνέρις περιεφέρετο ἐπιπλήττουσα τὸν αἰλουρόν της, ἐπῆρε τὸ κάλυμμα τῆς χύτρας καὶ προσεπάθει ν' ἀρχίσῃ συνδιάλεξιν τῆς ὁποίας ἀπέφυγον νὰ μετασχω. Ὀλίγον κοιμηθεῖς τὴν παρελθούσαν νύκτα, ἠσθανόμην τὴν θερμότητα τῆς πυρᾶς βυθίζουσάν με εἰς ἐλαφρὸν ὕπνον.

Ἀλλὰ καὶ περίλυπος τὴν ψυχὴν ἔνεκα τῆς ἀναχωρήσέ μου, κτεπελάγην ἐκ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Κ. Πεχουάνου. Εἰθισμένους εἰς τὴν τραχύτητα καὶ ἐλευθέραν ζωὴν τῆς ἐξοχῆς, ἐσκεπτόμην πῶς ἔμελλε νὰ ζήσω ἐντὸς κατοικίας ἀχάριτος ὡς εἰρητῆ. — Ἐτρεμμον ἀναλογιζόμενος ὅτι τὰ ὠραιοτέρα ἔτη τῆς ζωῆς μου ἔμελλε νὰ κατατριβῶσι μεταξὺ φαρμάκων καὶ πεπαλαιωμένων σκευῶν, μεταξὺ ὑπνέριδος καὶ προσισταμένου, ἀμφοτέρων ἠλικιωμένων, οἵτινες ἤθελον προσπαθήσει νὰ μ' ἐντυπώσωσι τὰς μακρὰς αὐτῶν, καὶ νὰ μὲ γηράσωσι παρακαίρως ὅπως μὴ τροποποιήσωσιν αὐτοὶ κατὰ τι τὰς ἔξεις των. — Ἐκ κοιλίας τοῦ Λουμπῦ, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν, ὦ μεγάλα μου δάση τοῦ Μνησθεῖα! — Θεὸς, διατί ἀντήλαξα ὑμᾶς ἀντὶ τῆς λυπηρᾶς ταύτης κατοικίας, ὅπου θὰ μὲ θανατώσῃ ἡ μελαγχολία! — Τῆς φρονήσεως ὅμως ὑπερχούσης, — ἄγε, Κλαύδιε, ἔλεγον ἐμαυτῶ, μὴ παιδαριώδη! Εἶσαι ὄρφανός, καὶ ἀνάγκη νὰ προμηθευθῆς τὰ πρὸς ζωάρκειαν. Δὲν ἤξιζεν ὁ κόπος νὰ δαπανήσῃ ὁ δυστυχῆς θεὸς σου τὸ μείζον μέρος τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ ἵνα εὐδοκίμησῃς ἐν τῷ κόσμῳ. Συλλογίσου πόσον θὰ λυπηθῇ ἐὰν ἐπιστρέψῃς ἄπρακτος εἰς τὸ πρεσβυτέριον! — Ἐνῶ δὲ ἀνελογιζόμην ταῦτα ἠνοιχθῆ ἡ θύρα τοῦ μαγειρείου καὶ εἰσῆλθε μετὰ σπουδῆς νέα δακτωκαϊδεκαετίας περιόπου, ἣτις σταματίσασα κίβνιδίως ἠπόρησεν ὀλίγον ἰδοῦσα με καθήμενον πλησίον τῆς ἐστίας· ἐγὼ δὲ ἠγέρθη γοητευμένος, διότι ἦτο ὠραία, λεπτοφυῆς μὲν, πλὴν οὐχὶ ἀδύνατος, ζανθὴ καὶ λευκοπρόσωπος, ἔχουσα τὰ χεῖλη λίαν ἐρυθρὰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ καστανόχρους.

— Νανίνα, εἶπεν ἡ ὑπνέρις, ὁ κύριος εἶναι ὁ νέος μαθητῆς τοῦ πατρός σου. . . Καὶ στραφεῖσα πρὸς ἐμὲ προσέθεσεν· Ἰδοὺ ἡ νέα κυρία μας.

Ἡ νεῆνις μειδιῶσα ἀπέδωκέ μοι τὸν χαιρετισμόν. Ἡ τοῦ μειδιάματος τούτου λάμψις διεσκέδασεν ἀπάσας τὰς μαύρας ἰδέας μου, ἐλησμόνησα τὴν ὑγρὰν αὐλὴν, τὴν ἀταξίαν τοῦ φαρμακείου καὶ τὸν μανιακὸν φαρμακοπώλην· οὐδὲν ἄλλο εἶδον ἢ ὠραία ἐρυθρὰ χεῖλη ἠνεωγμένα ἐπὶ κανονικῶν ὀδόντων, καὶ ὀφθαλμοὺς ἐν οἷς, ὡς ἀκτίς ἡλίου ἐν τῷ ὕδατι περὶ γῆς, ἀντήνακλατὸ τὸ μειδιάμα. Πλήρης ἰλαρό-

τητος ἐπεζήτητον μόνον τὴν τῆς οἰκίας Πεχουάνου ξενίαν.

Ἡ κυρία Νανίνα ἀπηύθυνέ μοι ὀλίγας ἐρωτήσεις περὶ τῆς ὀδοιπορίας μου καὶ περὶ τοῦ Λουμπῦ· ἡ ἀρμονικὴ καὶ γλυκεῖα αὐτῆς φωνὴ ἀπετέλεσε τὴν κατάκτησιν τῆς καρδίας μου. Εἶχε φυσικὴν τινα εὐθυμίαν, ἣτις ἀφῆρει ἐν βραχεῖ πᾶσαν στενοχωρίαν, ἄμα δὲ καὶ τρόπους ἀνευ προσποιήσεως καὶ ἐπιδείξεως ὁποιοὶ εἰσὶν οἱ τῶν ἀγροτικῶν ἡμῶν νεανίδων. Μεταξὺ λόγων ἔτυχε νὰ εἶπω ὅτι οὐδὲν ἔφαγον ἀφ' ὅτου ἐξῆλθον τοῦ Λουμπῦ. . . — Ἀλλὰ τότε, ἀνέκραξεν ἐνοῶσα χαριέντως τὰς χεῖρας, λιμώττετε βεβαίως! ἀνάγκη νὰ ἐπιταχύνωμεν τὸ γεῦμα, κυρὰ Ἄννα. — Καὶ παραυτίκα ἀνέλαθε τὴν ὑπηρεσίαν. Κατὰ τὴν ἔλευσιν αὐτῆς, ὁ καλὸς Ἐάνθουρος ἐγερθεὶς ἔτρεξε πρὸς αὐτήν, καὶ μὴν σιγαλῆ τῆ φωνῆ, προσετρίβετο εἰς τὴν ἐσθῆτά της, ἀκολουθῶν προσεκτικῶς τὴν πορείαν αὐτῆς, περιφερομένης ἐκ τοῦ μαγειρείου εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὸ ἐστιατόριον. Ἐγὼ δὲ βλέπων αὐτὴν μεταβλίνουσαν ἐνθεν καὶ ἐνθεν, καὶ ἀκούων τὴν ἀρμονικὴν αὐτῆς φωνὴν, τὸ βρογγάλισμα τοῦ αἰλουροῦ, τὸν τακτικὸν ἦχον τοῦ ὠρολογίου, τὸν τριγμὸν τῆς πυρᾶς, οὐδόλω ἐπόθουν πλέον τὰ μεγάλα δάση τοῦ Λουμπῦ καὶ τὴν ἐστίαν τοῦ πρεσβυτερίου.

Μεσημβρίας σημερινῆς, τὸ γεῦμα ἠτοιμάσθη ἐντὸς μικρᾶς αἰθούσης κειμένης παρὰ τὸ φαρμακοποιεῖον, ἐξ ἧς ἐβλεπέ τις διὰ μικρᾶς ὀπῆς πᾶν τὸ ἐκεῖ γινόμενον. Ὁ κύριος Πεχουάνος ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς. — Ἀνέγνωσα, εἶπε, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ θεοῦ σου· σ' ἔχει δὲ συστημένον καὶ ὁ ἰατρός Γροδάρδος, κοινὸς φίλος ἡμῶν, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Καλῶς ἦλθες. . . Ἐλπίζω ὅτι θὰ εὐχαριστηθῶμεν καὶ οἱ δύο. Μετ' ὀλίγον ἡ κυρὰ Ἄννα θὰ σοὶ ἐξηγήσῃ τὰς ἔξεις τῆς οἰκίας. . . Τώρα ἀς φάγωμεν. — Ἀνεσήκωτε τὸ κάλυμμα τοῦ ἀχνίζοντος τρυβλίου καὶ ἄπαντες ἐγεύθημεν μετ' ὀρέξεως.

Μετὰ τὸ γεῦμα ἔφθασε τὸ κιβώτιόν μου, καὶ ἡ ὑπνέρις μ' ἐδοήθησε νὰ μετακομίσω αὐτὸ εἰς τὸ ἄνω πάτωμα. Τὸ δωμάτιόν μου μικρὸν καὶ ταπεινῶς εὐτρεπισμένον, εἶχεν ὠραίαν θέαν ἐπὶ τῶν ἀμπελοφύτων λόφων τοῦ Ὄρμισέ. Ὁ λόφος πλατυνόμενος βαθμηδὸν ἐσχημάτιζεν εἶδος κοιλάδος, ἐν τῷ βᾶθει δ' αὐτῆς ἐφαίνοντο αἱ ἐρυθραὶ ὄροφαὶ τοῦ προαστείου Βελλ, καὶ μεταξὺ δένδρων καὶ οἰκίσκων ἀτάκτως διεσπαρμένων οἱ στρουφνώδεις ἐλιγμοὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων. Ἡ μήτηρ Ἄννα μ' εἰδείξε μετὰ ταῦτα τὸ ἀνώγειον πλήρες φαρμακευτικῶν ὀσμῶν, καὶ τὸ ἐργοστάσιον ἀνοίγον ἐπὶ ἡλιακοῦ καταβαίνοντος μέχρι τοῦ προαστείου. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐπίσκεψιν πλήρης θάρρους ἐνεδύθη τὴν πρασίνην ἐμπροσθοποδίαν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ

κυρίου Πεχουάνου, ἤρχισα κόπτων ρίζας καὶ κοπνίζων φάρμακα. Ταχέως ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ἀνήρθη εἰς τὸ ἐργοστάσιον καπνώδης λυχνία, ἣς ἡ ἀμυδρὰ λάμψις πῆξανε τὴν φανταστικὴν τῶν πραγμάτων μορφήν. Καὶ ὁ μὲν κύριος Πεχουάνος μετέβη εἰς προὔπαντήσιν τῆς Νανίνας, ἐγὼ δὲ ἔμεινα εἰς τὸ φαρμακεῖον ἀναχνιώσκων τὸν Κώδικα μέχρι τῆς ὥρας τοῦ δεῖπνου.

Μόλις παρεκαθίσασαμεν καὶ ὁ ἰατρός Γροδάρδος, φίλος τοῦ θεοῦ μου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἦτο στρογγύλος καὶ μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἔχων τὸ μέτωπον φαλακρὸν καὶ παχείας ἐρυθρᾶς παρεῖας περικυκλουμένης διὰ πυκνῶν καὶ ζανθῶν τριχῶν. Καὶ τοὶ ὦν ἄπλοῦς ὑγειονομικὸς λειτουργὸς ἐπωνομάζετο πάντοτε ὁ ἰατρός. Σφοδρὸς δημοκράτης καὶ ἐπαδὸς τῶν κινωτομιῶν, ἦτο συγχρόνως λίαν προσκεκολλημένος εἰς τὰς πεπαλαιωμένας ἔξεις τῆς ἀρχαίας ἰατρικῆς, καὶ συνέττατε τὰς συνταγὰς λατινιστί· ἄλλως τε ἦτο καὶ κάλλιστος ἄνθρωπος, ἔχων ἀρίστην καρδίαν, βοτανιστῆς δεινὸς γνωρίζων πληρέστατα τὴν χλωρίδα τῆς χώρας. Ἐπειδὴ πολλάκις εἶχον συναντήσει αὐτὸν εἰς τὸ πρεσβυτέριον, μὲ ὑπεδέχθη καλῶς σφίγγων τὰς χεῖράς μου καὶ ἐξετάζων περὶ τῆς υγείας τοῦ θεοῦ μου· μετὰ δὲ τὴν ἀνανέωσιν τῆς γνωριμίας, ἀπεχωρίσθη ἐμοῦ καὶ ἤρχισε λογομαχῶν μετὰ τοῦ κυρίου Πεχουάνου. Ἀμφοτέροι ὠμίλου ζωηρότατα, τοῦ ἰατροῦ σφοδρῶς ἀντιλέγοντος πρὸς τὸν φαρμακοπώλην, καὶ μοὶ ἐφαίνοντο πραγματευόμενοι περὶ ἀνακαλύψεως τινος τοῦ προσισταμένου μου· ἀλλ' ἡ προσοχή μου εἶχεν ἐξασθενισθῆ καὶ ὁ ὕπνος ἐβάρυνε τὰ βλέφαρά μου. Ἠσυχνομένη διὰ τὴν ἀδυναμίαν μου, καὶ ἵνα μὴ φανῶ γελοῖος εἰς τὴν κυρίαν Νανίαν ἐπέεζον ἐμαυτὸν ἄκριος δακτύλοις πρὸς ἀποδιωξίν τοῦ ὕπνου. Μ' ὄλας τὰς προσπαθείας μου ἐκείνη ἐνόησε τὰ βάσανά μου καὶ εἶπεν· Ὁ πατήρ μου εἶναι τοσοῦτον ἀσχυλόμενος ὥστε οὐδὲν παρατηρεῖ· ἀλλὰ μὴ ἐνοχληθῆτε, κύριε Κλαύδιε. . . βεβαίως ἔχετε ἀνάγκη ἀναπαύσεως. . . Κυρὰ Ἄννα, ἀναψε τὸν φανόν. — Ἐγὼ δὲ χωρὶς νὰ περιμείνω νὰ ἐπικαληθῆ ἡ πρότασις κινήθη καλὴν νύκτα εἰς τὴν συντροφίαν καὶ ἀνέβην ταχέως τὴν κλίμακα. Δέκα λεπτά μετὰ ταῦτα ἀπεκοιμώμην βαθέως μεταξὺ στεγνῶν ὀθονῶν, αἵτινες ἀνέδιδον ὀσμὴν ἱριδίου. Τοιοῦτοτρόπως ἔληξεν ἡ πρώτη ἡμέρα.

II

Δύναται τις εἰπεῖν περὶ τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἐλέχθη καὶ περὶ τῶν λαῶν· εὐτυχεῖς οἱ μὴ ἔχοντες ἱστορίαν! Ἐν ἔτος σχεδὸν ἡ ζωὴ μου διήλθε βραδέως μὲν, ἀλλ' ἐν εὐχριστῷ εὐρυθμίᾳ. Ἠγειρόμην πρῶτ' ἄμα σημερινῆς τοῦ κώδωνος, κτετέθλαεν

τὸ μαγειρεῖον, ἐνθα ἡ μὲν κυρὰ Ἄννα ἠτοιμάζε μοὶ κυπελλίδια θερμοῦ γάλακτος, ὁ δὲ Ἐάνθουρος ἐβρόγγχάλιζε παρὰ τῆ διαπύρῳ ἐστία.

Ἄμα δὲ ἠνοίγοντο τὰ παράθυρα ἐξεσκόνιζον τὰ ἀγγεῖα καὶ περιέμενον τὴν ἔγερσιν τοῦ κυρίου Πεχουάνου καὶ τὴν ἔλευσιν πελατῶν. Τὸ φαρμακεῖον ὅμως ἐστερεῖτο σχεδὸν φοιτητῶν· ὁ λαὸς ἀγαπᾷ τοὺς νεωτερισμοὺς, καὶ πολλοὶ ἀσθενεῖς ἐπροτίμων τὰ λαμπρὰ φαρμακεῖα τῆς κάτω πόλεως κατὰ τὰς νεωτέρας ἔξεις διωργανισμένα.

Πελάται ἡμῶν ἦσαν οἱ πτωχοὶ ἄνθρωποι τοῦ προαστείου, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἠλικιωμένοι ἀριστοκράται τῆς ἄνω πόλεως, οἵτινες σταθεροὶ εἰς τὰ παλαιὰ ἔθιμα, ἐθεραπεύοντο κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον. Δυστυχῶς οἱ εὐγενεῖς οὗτοι, ἔχοντες ἐν γένει ὀλίγην περιουσίαν· ζῶντες λιτώσει τὰς σεσαθρωμένας οἰκίας αὐτῶν, ἐκέκτηντο ἄπαντες δυνατὸν στόμαχον καὶ στερεοὺς πόδας, ὥστε ἡ πελατεία αὐτῶν πενιχρὰ εἰσοδήματα ἀπέφερον. Ἀλλ' ὁ κύριος Πεχουάνος εἶχε καλοὺς λειμῶνας καὶ καρποφόρους ἀμπελοῦς, ἐξ ὧν προσποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν, οὐδεμίαν ἐποίει θυσίαν πρὸς θεραπείαν τῶν νεωτερισμῶν, ἀλλ' ἐπικυλλεῖτο τὴν φαρμακοποιεῖαν ὡς τέχνην καὶ οὐχὶ ὡς πόρον ζωῆς. Ἐκτὸς τούτου, ἐφαίνετο μεγάλως βασίζων ἐλπίδας ἐπὶ ἀνακαλύψεως τινος, ἣν πολλάκις ὑψηνίτετο συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ κυρίου Γροδάρδου. Σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξήταζεν ὀγκώδη λεξικά καὶ ἐποίει πειράματα εἰς τὸ ἐργοστάσιον. Ἐγὼ δὲ ἔμεινα εἰς τὸ φαρμακεῖον μετὰ τῆς γλαυκῆς, ἣτις ἐφαίνετο βεβουλισμένη εἰς τὰς σκέψεις αὐτῆς, καὶ μετὰ τῆς χελώνης παρὰ τῆ τραπέζῃ βραδέως βαδίζουσης. Ἐνίοτε ἐκρουεν ὁ κώδων καὶ οἰκονόμος τις ἐκ τῆς γειτονίας ἐζήτηε ὀξυαλιδικὴν πότασσαν ἢ φάρμακον ἐλμινθαγωγόν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἤρχετο συνταγή τις τοῦ κυρίου Γροδάρδου, καὶ τότε ἐκραζὸν τὸν κύριον Πεχουάνον ἵνα ἀναγνώσῃ αὐτήν.

Τέλος συνείθισα εἰς τὸ ζοφερὸν φαρμακεῖον ἐνταφιασμένος εἰς τὴν κόνιν καὶ τὴν σιωπὴν, καὶ ἐκεῖ καθήμενος ἐβουθίζομην ἠδονικῶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς «Βοτανικῆς πραγματείας» τοῦ Ρώκιου. Ἡ μεγάλη ὁδὸς τῆς ἄνω πόλεως, ὀλίγους φοιτητὰς εἶχεν· οἱ δὲ διαβάται οὐδόλω ἐκίνουν τὴν προσοχήν. Ἦσαν πάντοτε τὰ αὐτὰ πρόσωπα· δημότια ζῶντες ἐκ πενιχρῶν προσόδων, πορευόμενοι εἰς πρωϊνὸν περιπάτον, ἠλικιωμένοι καὶ ἰσχναὶ κυρίαι μεταβλίνουσαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Στεφάνου πρὸς ἀκρόασιν τῆς λειτουργίας, καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν, ἐργάται ἐπανερχόμενοι ἐκ τοῦ ἐργοστασίου. Ἡ ἐντελής ἐρημία παρώτρυνε τὸν ἄνθρωπον εἰς μελέτην καὶ σκέψιν. Κατὰ τὰς φαιδρὰς ἡμέρας ὁ ἥλιος εἰσδύων πλαγίως μέχρι τοῦ βᾶθους τοῦ φαρμακείου, μετέθλαεν

εἰς χουσὴν κόβιν τὸν ἐπὶ τῶν βοτάνων διεσπρηνόμενον κοινοτόν, καὶ ἀπεδείκνυεν ὡς τεμάχια πολυτίμων λίθων τὰς πρασίνας καὶ ἐρυθρὰς βαφὰς τὰς περιεχομένας εἰς ὑέλινά ἀγγεῖα. Ὅταν ἠνοιγέτο ἡ ἐσωτερικὴ θύρα, ἤκουον τὴν κυρίαν Νανίαν ἄδουσαν ἐν φεῖργάζετο, καὶ ἡ νεαρά φωνὴ αὐτῆς ἐκ διαλειμμάτων ἐρχομένη πρὸς ἐμὲ, ἀπέσπα ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀνεγνώσεως τὴν προσοχὴν μου· ὁ νοῦς μου περιεπλανῆτο ὀχοῦμενος ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ὤδης.

Κατὰ τὰς χειμερινὰς ἐσπέρας, συνηθροίζομεθα εἰς τὴν μικρὰν αἴθουσαν, κατὰ δὲ τὸ θέρος, εἰς τὸν ἐξώστην. Συνήθως ὁ κύριος Γροδάρδος μετείχε τῆς συντροφίας καὶ κατήντα διὰ μακρῶν φιλονεικιῶν εἰς τὸ ἀντικειμενὸν τῆς φυσικῆς ἱστορίας μετὰ τοῦ Κ. Πεχουάνου. Ἦκουον προσεκτικῶς καὶ ὠφελούμην ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως. Τότε μόνον ἠρξάμην ἐννοῶν τὸν Κ. Πεχουάνον καὶ οἰκειούμενος αὐτῷ, ἀδιαφορῶν πρὸς τὰς ἰδιοτροπίαις του. Δυσκόλως θύναται τις νὰ φαντασθῆ τὴν ποσότητα τῶν γνώσεων τῶν ἀτάκτως σεσωρευμένων ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου γέροντος. Ἀνεγίνωσκον ἀκαταπύστως καὶ ἦτο ἐνήμερος ἀπάντων τῶν περὶ βοτανικῆς συγγραμμάτων· ἀλλὰ δὲν ἤρκετο μόνον εἰς τὴν σοφὴν κατάταξιν τῶν φυτῶν, καὶ εἰς τὰς ἐν τοῖς βιβλίοις περιεχομένας γνώσεις. Τὸ κάλλιον μέρος τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ συνίστατο εἰς τὴν θεωρίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡ δὲ διδασκαλία ἦτο ποικίλη καὶ καρποφόρος ὡς αἰ πηγαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἦνται. Ὁ κύριος Πεχουάνος ἦτο ταυτοχρόνως ἐνθουσιώδης ὄνειροπόλος καὶ ἀκάματος ἐρευνητής. Ἐνίοτε, κατὰ τὸ ἔαρ, ἀνεχώρει ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, φέρων τὸ βοτανικὸν αὐτοῦ κιβώτιον ἐπὶ τῆς ῥάχους, φορῶν περικνημίδας, καὶ ὠκύπους ὡς οἱ σκίουροι πρὸς οὐδὲ ὠμοιάζεν, ἀνέβαινεν εἰς τὰ δάση τοῦ Ἰουρᾶ, παρακείμενα τῇ ἄνω πόλει.

Πρὸς τὴν δεκάτην ὥραν ἐπανήρχετο ἰλαρὸς, μὲ ὄμματα σπινθηροβολουῦντα, ἀπόζων ἰκμάδος καὶ χλωρότητας τῶν δασῶν. Καὶ ῥίπτων θριαμβευτικῶς δεσμίδα φυτῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἔλεγε· «Δάβε, φίλε Κλαύδιε, δύνασαι νὰ εὐφρανθῆς.»

Ἐπειδὴ δὲ ἐνδιεφερόμην εἰς ὅ,τι ἠγάπα, ἠσθάνετο πρὸς ἐμὲ ἀληθῆ φιλίαν· ὅταν ὠμίλει περὶ τῶν δασῶν συνεφώνουν εἰς τοὺς ἐπαίνους, ὥστε μ' ἐθεώρει μᾶλλον ὡς τέκνον ἢ ὡς μαθητῆν. Κατὰ τὰς θερινὰς Κυριακὰς ὅτε ἔλαμπεν ὁ ἥλιος, ἐλάμβανε βιβλίον καὶ καθήμενος εἰς τὸ φαρμακεῖον ἔλεγέ μοι· «Ἰπαγε, Κλαύδιε, ἀνάγκη νὰ διασκεδάζωσι καὶ οἱ νέοι· ἐγὼ θέλω φυλάξῃ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾧ σὺ μετὰ τῆς Νανίας καὶ τοῦ κυρίου Γροδάρδου θὰ ὑπάγετε εἰς πῖπτον.

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐνεδύομην ὅσον ἐνεστι κομφῶς. Περιεπιούμην ἐπιμελῶς τὸ ξανθὸν καὶ μα-

κρὸν γένειόν μου, ἐφόρουν μικρὰν κυνηγετικὴν ἐσθῆτα κεκοσμημένην διὰ χουσῶν κομβίων, ἔδειον περίξ τοῦ αὐχένου κυανοῦν λαϊμοδέτην, καὶ θαυμαζῶν ἐμ' αὐτὸν ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ κατόπτρου, ποτὲ δὲν εὐρισκόμην ἀρκούντως στολισμένος. Ἐν τούτοις, αἱ κωιδωνοκρουσίαι τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀντήχουν, αἱ χελιδόνες διήρχοντο ὡς βέλη παρὰ τῷ ἠνεωγμένῳ παραθύρῳ μου, ἤκουον γλυκεῖς ἤχους ἐκ τοῦ αὐλοῦ τοῦ γειτονεύοντος λευκοσιδηροῦργου, καὶ ὁ ζέφυρος μετήνεγκέ μοι τὴν ὄσμην τῶν τότε ἀνθούτων βοτάνων τοῦ Ὀρμησι.

Ἡ κυρία Νανία ἐφόρει ἀπλουστάτην λιπὴν ἐσθῆτα διὰ ἐρυθρῶν κοσσύμβων κεκοσμημένην, ἀρμόζουσαν θαυμασιῶς αὐτῇ. Ὁ ἰατρὸς Γροδάρδος ἐγευματίζε μεθ' ἡμῶν, καὶ ἅμα ἀρθέντος τοῦ τραπέζομανδύλου, ἀνεχωροῦμεν. . . .

Ἡ θερμαὶ μεσημβρία τοῦ Ἰουνίου, ἐντὸς τοῦ δάσους μετὰ τὸ φονταντὲρ καὶ τοῦ Κόμβι! Καὶ πλείοτερον τῶν πατριαρχῶν ἐὰν ζῆσω, θέλω ἐνθυμοῦμαι πάντοτε ὑμᾶς! — Αἱ λευκοκορμοὶ φηγοὶ ὑψοῦντο αὐτοφρεῖς πρὸς τὸν κυανοῦν οὐρανόν, μόλις φαινόμενον μετὰ τῶν περιπεπλεγμένων κλάδων. Ἐἰς τοὺς πόδας αὐτῶν ἐξετεινότο τάπητες κληματίδων, ὧν τὰ ἀποστίλβοντα φύλλα εἶχον ἀργυροῦν τὸ ἀπαύγασμα. Ἐνίοτε, ἀκτίς τοῦ ἡλίου διεσπέρα τὴν ἐκ κλάδων πρασίνην σκέπην, καὶ ψηγμάτια φωτὸς διεσπείροντο ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν κλώνων. Ὅτε ἠρχόμεθα εἰς ἄδενδρον μέρος, ἐκλείομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς, θαμβουμένους ὑπὸ τοῦ περικλύζοντος ἡμᾶς φωτὸς. Μεγάλαι μαργαροειδεῖς χουσαλλίδες ἐδοῦντο εἰς τὴν ἄκραν τῶν ἀναρρίνων στελέχων, καὶ εἰς τοὺς θάμνους ἀντήχουν οἱ βομβισμοὶ τῶν ἐντόμων. . . Ἡ Νανία ἐκίνει τὸν θαυμασμόν μου κατὰ τοὺς περιπάτους ἐκείνους. Ἄνευ δειλίας ἢ προσποιήσεως, πανταχοῦ ἠκολούθει ἡμᾶς θέρραλέως, μὴ φοβουμένη μήτε τὰς ἀκάνθας μήτε τοὺς ὄφεις, καὶ ὅταν ἀνεκκλύπτέ τι, μετείχε τῆς εὐχαριστήσεως ἡμῶν κροτοῦσα τὰς χεῖρας. Ὅποιον κάλλος εἶχε μετὰ τὴν ἀνάβασιν δυσχεῖς ἀνθρώπου ὑπὸ τὰς φηγοῖς! — Σχεδὸν λυσικομος ἐκ τῆς πορείας, ἔχουσα διάπυρα τὰ ὄμματα καὶ τὸ στόμα ἠμινεωγμένον ἵνα ἀναπνεύσῃ, εἶχεν ἐνίοτε μετὰ τῆς ξανθῆς κόμης ἢ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ αὐχένου φύλλα ἀνθέων ἀτάκτως διεσπρηνόμενα, ἢ ἀποστίλβουσαν σταγόνα, ἐνθύμημα τῆς πρωϊνῆς δρόσου.

Ἡ Νανία ἦτον ἡ χαρὰ καὶ ἡ ὑπερηφάνεια ἀπάντων ἡμῶν· καὶ ὅτε τὸ ἐσπέρας ἐπεστρέφομεν μετὰ τῶν ἰτεῶν ἐνθα συνηθροίζοντο ἅπαντες οἱ κομφῶι νέοι τῆς κάτω πόλεως, ὁ ἰατρὸς ἐμεῖδία ὑπὸ χαρᾶς ἀνακαλύπτων τὰ πρὸς τὴν σύντροφον ἡμῶν στρεφόμενα βλέμματα θαυμασμοῦ. Ἐγὼ ὅμως, εὐδύλως μετείχον τῆς χαρᾶς αὐτοῦ καὶ ἠσθάνομην ἀγαπᾶ-

ἦσθιν ὅταν γραμματεῖς συμβολαιογράφων ἢ νέοι βιομήχανοι ἐθαύμαζον αὐτὴν ἐκ τοῦ σύγγυς. Ὀργῇ ἀνέβαινεν ἀλλεπλληλῶς εἰς τὴν κεφαλὴν μου, καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐξολοθρεύσω ἅπαντας τοὺς νέους διὰ ὀργίλου βλέματος, ν' ἀρπάξω τὴν Νανίαν μακρὰν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψω οὐδενὶ ὀφθαλμῷ τὴν βεβήλωσιν αὐτῆς. Ἐνὶ λόγῳ ἠσθάνομην ζήλοτυπίας κινήσεις, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἦμην ἐρωτευμένος.

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐν ᾧ ἐπλήρωσέ με μεγίστης χαρᾶς, ἐγίνε ταυτοχρόνως αἰτία κινήτων θλίψεων. Ἦμην εἰς ἄκρον σκαίδς καὶ πρώτη μου μερίμνα ὑπῆρχεν ἡ ἀπόκρυψις τοῦ ἐρωτῶς μου. Ἐπεθύμουν νὰ καταστήσω αὐτὸν ἀόρατον τοῖς πᾶσιν. Ἐτρεμον δὲ συλλογιζόμενος μὴ ὁ κύριος Πεχουάνος ἀνεγνοῦς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου τὸν πρὸς τὴν θυγατέρα του ἔρωτα, μὲ ἀποπέμψη. Κατ' ἀρχὰς ἠρώτων ἐμαυτὸν ἐὰν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ καταχρώμαι τῆς τοῦ προεσταμένου φιλίας, τολμῶν μυστικῶς νὰ ἐπαίρω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς θυγατρὸς του. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως οἱ δισταγμοὶ μου ἀπεικοιμήθησαν, καὶ ἔμεινον σκληροτράχηλος ἀμαρτωλός.

Διατί, ἔλεγον πρὸς ἐμαυτὸν, νὰ μὴ ἐπιθυμήσης τὴν χεῖρα τῆς Νανίας; Μὴ δὲν εἶσαι νέος, δυνατός καὶ φιλόπονος; μὴ δὲν ἔχῃς τὴν φιλίαν τοῦ προεσταμένου καὶ δὲν αἰσθάνεσαι τὴν δύναμιν νὰ καταστήσης εὐτυχῆ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐὰν αὕτη θέλῃ νὰ σε ἀγαπήσῃ; Ἄρα γε θὰ συγκατατεθῆ; — Ἰδοὺ τὸ ζήτημα. Πολλάκις ἐδίσταζον νὰ ἐλπίσω, προμοιάζων ἐμαυτὸν πρὸς τοὺς κομφευσμένους νέους οὓς συνητῶμεν ὑπὸ τὰς ἰτέας, φέροντας καινὰ χειρόκτια, λεπτὰ καὶ κομψὰ ὑποδήματα, καὶ μαστιζόντας τὸν ἀέρα ἐν ᾧ περιεπάτουν διὰ τῶν λεπτῶν αὐτῶν μαστιγίων. Θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀπίθανον νὰ ἀγαπήσῃ ἡ Νανία, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐθαύμασε τοὺς κομφευσμένους ἐκείνους, ἀμορφον νέον, βαρὺν τοὺς τρόπους, ἐνδεδυμένον εὐτελεῖ ὑφάσματα καὶ ἔχοντα εἰσέτι ἀπάσας τὰς συνηθείας τοῦ χωρίου, ὅπως ἦμην ἐγὼ. Ἐνίοτε ὅμως, ἐντὸς τοῦ δάσους, ὅταν ὁ ὕμεινός ἀπὸ τῆς ἐξοχῆς ἐπλήρου τοὺς πνεύμονας καὶ ἔπνεεν εἰς τὴν κόμην μου, ὅταν ἔτρεχον ὑπερπηδῶν τὰς τάφρους στερεῶ ποδῶν, πνοὴ ἐλπίδος ἐνεθάρρυνε τὴν ψυχὴν μου. Ἐκεῖ εὐρισκόμην ἐν τῷ οἰκίῳ στοιχείῳ, καὶ ἠσθάνομην ἐμαυτὸν διάφορον ἢ ἐν τῇ πόλει. Ἡμέραν τινὰ τοῦ Σεπτεμβρίου ὁ κύριος Γροδάρδος, ἡ Νανία καὶ ἐγὼ, ἐμείναμεν πρὸς ἀνάγκυσιν εἰς τὴν μικρὰν κοιλάδα τῆς Σαθονιέρας, πλησίον πηγῆς καλουμένης «Κρήνη τῆς Ἔτους». — Οἱ δισταυρούμενοι κλάδοι ἐσχημάτιζαν σκοτεινὰν θόλον ἀνωθεν τοῦ ὕδατος, καὶ μετέβαλον τὸν ῥύακα εἰς ὠραῖον κάτοπτρον. Ἀνετίζων πρὸς αὐτὸν, παρετήρησα μεθ' ἰκανῆς εὐχαριστήσεως τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ὑψηλοῦ με-

τώπου μου, τῆς δασώδης καὶ ξανθῆς κόμης, τοὺς γαλανοὺς ὀφθαλμοὺς, φαιδροὺς ἐκ τοῦ δρόμου, τὴν βοστρυχισμένην γενειάδα καὶ τοὺς ῥωμαλέους ὄμους μου. . . . Ἐνταυτῷ εἶδον τὴν εἰκόνα τῆς Νανίας ὀπισθεν τῆς ἐμῆς, θαυμάζουσάν με ἐν τῷ ὕδατι. Ἐστράφην αἰφνιδίως, καὶ τὴν εἶδον ἐρυθρίασασαν ὡς μήκωνα.

Μήπως μὲ ἠγάπα! Ἐσκεπτόμην ἀναθαίνων τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ δωμάτιόν μου, καὶ μόνη ἡ σκέψις αὕτη ἐφραττε τὸν λάρυγγά μου καὶ ἔφερεν εἰς τὴν καρδίαν πηλοῦς δυνατούς. Τότε ἠρξάμην ἀναπολῶν εἰς τὴν μνήμην μου καὶ τὰς ἐλαχίστας περιστάσεις, τὰς δυναμένας νὰ χρησιμεύσωσι ὡς βάσις τῶν ὑπονοιῶν μου. Ὅταν ἐβοτανολογοῦμεν, ἐκείνη ἐδιδέ μοι ἅπαντα τὰ βότανα ὅσα εὐρίσκειν· ἀλλὰ διατί εἰς ἐμὲ μᾶλλον ἢ εἰς τὸν ἰατρὸν; — Ἐνίοτε ἐπασχον δεινῶς ἀπὸ νευρικῆς κεφαλαλγίας· καὶ ἐκείνη ἐννοοῦσα τὸ πάθος μου πρὶν ἢ ὀμιλήσω ἔφερε μοι ἰδίαις χερσίν, ἀπόζεμα φιλυρίνων ἀνθέων· ἐνεθυμούμην δὲ καὶ ἀνθοδέσμην συλλεχθεῖσαν μετ' αὐτῆς εἰς τὸν κῆπον, ἠλιοτρόπιον ὅπερ ἔφερεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἀνάγνωσιν μετὰ τῶν ἐσπέραν τινὰ τῆς Κυριακῆς. . . Ὁμοίως πρὸς πτηνὸν ὅπερ συλλέγει ἐν πρὸς ἐν τὰ στοιχεῖα τῆς φωλεᾶς του, ἀπεταμίευσεν τὰς λεπτὰς ταύτας ἀναμνήσεις, καὶ ἐποιοῦμην ἐξ αὐτῶν μαλακὴν φωλῶν πρὸς θωπιείαν τῶν ἐλπίδων μου.

Τοιοτοτρόπως διήλθε τὸ φθινόπωρον, μετὰ τοῦτο δὲ ἐφθασεν ὁ χειμὼν, καὶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους ὅταν τὸ πᾶν συστέλλεται καὶ ἐλίσσεται, κατὰ τὴν ἀληθῆ ταύτην τῆς οἰκειότητος ὥραν, ἀνευρέθημεν ἡ Νανία καὶ ἐγὼ πλέον σκεπτικοὶ, πλέον σιωπηλοὶ, ἀλλὰ καὶ ὑπέροτε συμπαθοῦντες πρὸς ἀλλήλους. Ἐνίοτε κατὰ δειλὴν ὄψιαν, ὅταν ἀμυδρὰ κνεφαία ἀκτίς μόλις ἐφάνετο διὰ τῶν σκοτεινῶν ὑέλων τοῦ φαρμακείου, προσερειδόμην ἐπὶ τοῦ βιβλίου μου, καὶ περιέμενον συγκεκινημένος τὴν ψυχὴν. . . Ἦτον ἡ ὥρα καθ' ἣν ἐκείνη ἐπέστρεφε συνήθως ἐκ περιοδίας τινὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ διερχομένη ἔστεκεν ἐπ' ὀλίγον ἵνα συνδιαλεχθῆ μετ' ἐμοῦ. — Παράδοξος συνδιάλεξις, καὶ ὅμως ἠδίστη! . . . Πέντε ἢ ἕξ μόνον λέξεις ἀντηλάσσομεν· ἐγὼ ἀνέπεμπον στεναγμοὺς δυναμένους ἀναμφύβως νὰ ἐξυπνίσωσι τὴν γλαυκὰ ἐντὸς τοῦ κλωβίου, ἔπειτα δὲ ἔντρομοὶ ἐνεκα τῆς σιωπῆς ἡμῶν, ἀνεζητοῦμεν ἀφορμὴν ἵνα διακόψωμεν τὴν συνομιλίαν, καὶ ἐκείνη ἀνεχώρει δρομαίως.

Παρήλθεν ὁ Ἰανουάριος καὶ αἱ χιονώδεις νύκτες αὐτοῦ, ὁ Φεβρουάριος καὶ οἱ βροχεροὶ ἄνεμοι, ὁ Μάρτιος μετὰ τῶν ἐλαφρῶν ὑετῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναφανομένων ἠλιακῶν ἀκτίνων· τέλος πάντων ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κοσσοῦφου καὶ ἐφάνησαν αἱ πρώται ἀνεμῶναι. Αἱ κραυγαὶ τῶν παιζόντων παιδῶν ἀντή-

χουν κατά τὰς ἑσπερινὰς ὥρας· οἱ δὲ ἐγκράδιοι γέλωτες καὶ αἱ δίκυγες φωναὶ τῶν προανήγγειλλον τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἔκρου. Οἱ παῖδες ἁμοιῶσαι τοῖς πτηνοῖς· ὁ Ἀπρίλιος προστίθεισι ἑλαφρότητα εἰς τὰς κινήσεις καὶ μουσικὴν εἰς τὰς φωνὰς τῶν. Ἡ αὐξήσις τῶν ἡμερῶν οὐδόλως διέκοψε τὰς ἑσπερινὰς συναλέξεις ἡμῶν κατὰ τὸ λυκαυγές.

Ἀπόδειπνόν τι τῆς Μεγ. ἐβδομάδος ἡ Νανίνα μετέβη μετὰ τῆς Ἄννης εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπέστρεπον περὶ λύχνων ἀφ᾽ αὐτῆς, καὶ τὸ φαρμακεῖον εὐρέθη βεβουθισμένον εἰς ἀόριστον τινὰ σκιάν. Ἡ γλαυὴ ἐδονεῖτο ἐν τῷ κλωθῷ αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἐπρόσεχον εἰς τὰς τελευταίας κωδωνοκρουσίας τῆς ἑσπερινῆς προσευχῆς, αἵτινες τοσοῦτον μετεώριζον τὰς σκέψεις μου, ὥστε οὐδόλως ἤκουσα τὴν θύραν κρουομένην· ἰδὼν δὲ αἰφνιδίως τὴν Νανίναν περὶ ἧς ἐσκεπτόμην ἀνεσκήρτησα μεθ' ὁρμῆς·

— Τί ἐσυλλογίζεσθε, κύριε Κλαύδιε; μετ' ἠρώτησεν, ἐν ᾧ μετέβαινε ἡ ὑπερέτις εἰς τὸ μαγειρεῖον.

— Ἐπρόσεχον εἰς τοὺς κώδωνας, κυρία Νανίνα.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐστέναξα. Καὶ ἐπῆλθε σιωπὴ. Τὸ σκότος τῷξανεν εἰς τὸ φαρμακεῖον καὶ οὐδὲν διέκρινον εἰ μὴ τὴν λεπτοφυῆ σκιαγραφίαν τῆς Νανίνας καὶ τοὺς φαιδρούς καὶ μειδιῶντας ὀφθαλμούς αὐτῆς. Εἰλικυόμην ὑπὸ τοῦ μαγνητικοῦ αὐτῶν φωτός καὶ αἱ σκέψεις μου ἐβουθίζοντο καὶ περιπλανῶντο ἐντὸς αὐτοῦ. Ὀλόκληρος ὁ κόσμος εἶχε γίνεαι ἄφαντος καὶ οὐδὲν ἔβλεπον εἰ μὴ δύο φωτοβόλους κόρας.

— Γλυκύτερος εἶναι ὁ καιρὸς ἀπόψε, εἶπεν ἐκείνη ἵνα διακόψῃ τὴν ὀχληρὰν σιωπὴν. Ὁσμὴ ἔκρου ὑπάρχει εἰς τὰς ὁδοὺς. . . Μετέβημεν μέχρι τοῦ δάσους μετὰ τῆς κυρᾶς Ἄννης. ἤξεύρετε. . . οἱ σχίζονοι ἀνθίζον ἤδη! — Πόσον εὐχάριστον τὸ ἔαρ! ἀπῆντησα, οὐδόλως προσέχων ἕνα ἢ ἀπάντησίς μου ἤρμοζε πρὸς τὰ λεχθέντα. — Ἐβλεπον τὰ ἱλαρὰ καὶ διαυγῆ βλέμματά της καὶ ἠσθάνομην ἑμαυτὸν ὑπεράνω τῆς γῆς ἐπιαιρόμενον ὑπὸ μουσικῆς τινος ἐπιρροῆς.

— Συνέλεξα σχοίνους, ἐξηκολούθει ἡ Νανίνα, καὶ μικρὰν ἰαδὲσμένην χάριν ἡμῶν. — Ὁσφρανθήτε τὴν γλυκεῖαν ὁσμὴν! — Καὶ ἡ λευκὴ τῆς χεῖρ ἐξετάθη πρὸς ἐμέ. — Προσῆγγισαν εἰς τὰ χεῖρά μου οἱ τρέμοντες αὐτῆς δάκτυλοι; . . . ἐξάλισέ με ἡ ἡδέια καὶ ἑαρινὴ ὁσμὴ τῶν ἰων; . . . Οὐδὲν τούτων ἐνθυμοῦμαι. Ἐλαβον τὴν μικρὰν χεῖρα μετὰ τῶν ἑμῶν καὶ τὴν ἐφίλουν ἐπανεπιλημμένως. — Ἄ! κύριε Κλαύδιε! ἀνεφώνησε, καὶ ἡ ὠραία αὐτῆς κεφαλὴ κατεκλίθη ἠρέμα ἐκ βαθείας συγκινήσεως.

— Ὅποσον σὰς ἀγαπῶ! . . . ἐπιθύρισα ὁρμῶν πρὸς αὐτήν.

— Λοιπὸν, φίλησέ την, ἠκούσθη λέγουσα ταχέως ῥέζει φωνή, διὰ τοῦ μικροῦ παραθύρου τῆς αἰθούσης

ἐρχομένη, καὶ εἰς τὸ φῶς τῆς ὑπὲρ τὰς ἀπέναντι ἀτέγγε ἀνατελλούσης, ἀνεγνωρίσαμεν τὸ ἀνήσυχον πρόσωπον τοῦ κυρίου Πεχουάνου.

Καὶ ἡ μὲν Νανίνα ἀφῆκε μικρὰν φωνήν, ἐγὼ δὲ ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς ὡς λειποθυμήσας. Ἐν διαστήματι δευτερολέπτου ἐθεώρουν ἑμαυτὸν ἀποβυλλόμενον ἐκ τῆς οἰκίας Πεχουάνου καὶ αἰσχροῦς ἀποπεμπόμενον πρὸς τὸν θεῖόν μου, τὸν ἐφημέριον. Ὅταν δὲ ἐτόλμησα ν' ἀνοίξω τὰ ἄμματα ὁ προϊστάμενός μου·

— Φιληθήτε λοιπὸν, ἐπανελάθεν, ἀφ' οὗ σὰς ἐπιτρέπω τοῦτο. Καὶ λαβὼν ἑκάτερον ἐκ τῆς χεῖρός, ἠρέμα ἄφησεν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους. . . .

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἐπαρθέντος τοῦ τραπέζομαθούλου παρὰ τῆς Ἄννης, τοῦ δὲ κυρίου Γροδάρδου καθημένου, ὁ κύριος Πεχουάνος ἠγέρθη ἐπισήμως καὶ λαβὼν με ἐκ τοῦ βραχίονος· ἰδοὺ, εἶπε μετ' ἰσχυρῆς φωνῆς, ἰδοὺ ὁ μέλλων σύζυγος τῆς θυγατρὸς μου Νανίνας. Ἄμα ὡς γίνῃ δεκτὸς ὁ Κλαύδιος ὡς φαρμακοποιὸς, νυμφεύομεν αὐτούς καὶ, προσέθεσε κύπτων πρὸς τὸν ἰατρὸν ὅστις ἐμειδίασε, θὰ δώσω τῇ Νανίνα ὡς νυμφικὸν δῶρον τὸ «Ἀντίδοτον».

Ὁ κύριος Γροδάρδος συνεκινήθη, ἡ Ἄννα ὠλόλυξεν, ἡ Νανίνα καὶ ἐγὼ ἐσφίγγομεν τὰς χεῖρας ἀλλήλων κλαίοντες ἐκ χαρᾶς, καὶ μόνος ὁ Ξάνθουρος, ἐνοχλάζων ὡς σφιγξ πρὸς τὴν ἄκραν τῆς τραπέζης, ἐγλύφετο ἀπαθῶς. (Ἐπεται τὸ τέλος.)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΤΗΣ ΜΕΓ. ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ.

4

Ἡ συνθήκη τοῦ ἀποστέλλειν πρέσβεις εἰς ξένα ἔθνη εἶναι ἀρχαιοτάτη, διότι καὶ οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀπέστελλον τοιοῦτους καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι εἶχον τοὺς λεγομένους legati, οἵτινες ἐμισθοῦντο μὲν ὑπὸ τῆς πολιτείας, εἶχον ὁμοῦς δικαίωμα νὰ συλλέγῃσι συνεισφοράς τινὰς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, δι' ὧν διήρχοντο· ἀπεστέλλοντο δὲ εἰς λίαν ἐκτάκτους περιστάσεις. Ἡ συνθήκη διαρκῶν πρεσβειῶν ἤρξατο κυρίως τὸν 16^{ον} αἰῶνα κατὰ πρῶτον ἐπὶ φερδινάνδου τοῦ 16^{ου} τῆς Ἰσπανίας. Ἐπὶ δὲ Ἐρρίκου τοῦ 16^{ου} τῆς Ἀγγλίας, οἱ πρέσβεις ἐκαλοῦτο ῥῆτορες.

Ἡ λέξις διπλωματία, ἥτις εἶναι ἐν χρῆσει εἰς ἡλίας σχεδὸν τὰς νεωτέρας γλώσσας, παράγεται ὡς λέγουσιν ἐκ τοῦ διπλῶνω, ἀναφερομένου κυρίως εἰς ἐπίσημα ἔγγραφα ἐκδιδόμενα εἰς σπουδαίας περιστάσεις. Σήμερον δὲ διπλωματία σημαίνει τὸν τρόπον ἢ τὴν τέχνην τοῦ διαπραγματεύεσθαι καὶ συνά-

πτειν σχέσεις καὶ συνθήκας μετὰ τῶν ἐθνῶν, ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ διεθνούς δικαίου.

Οἱ διπλωματικοὶ πράκτορες, διακρίνονται εἰς τέσσαρας, ὡς γνωστὸν, κλάσεις.

1) Πρέσβεις (Ambassadeurs), ὧν ὁμοιοβάθμοι εἶναι οἱ nuncios τοῦ Πάπα.

2) Ἐκτάκτοι ἀπεσταλμένοι καὶ πληρεξούσιοι ὑπουργοί, (Envoys extraordinaires et ministres plénipotentiaires.)

3) Πρόσεδροι (!) ὑπουργοί (Ministres résidents). (Τοιοῦτον τίτλον παρεδέχθη τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείων ὅτε τὸ 1855 ἀπέστειλε τὸν κ. Α. Γ. Κουντουριώτην εἰς Κωνσταντινούπολιν.

4) Ἐπιτετραμμένοι τὰς ὑποθέσεις, Chargés d'affaires).

2

Αἱ ἔξωτερικαὶ σχέσεις τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ἦσαν ἀείποτε περισπούδαστον ἀντικείμενον τῶν διεπόντων τὰς τύχας τοῦ μεγάλου ἐκείνου Κράτους καὶ κυρίως τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ. Γνωστὸν εἶναι πόσον οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πράκτορες τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως εἰσὶν ἄγρυπνοι φύλακες τῶν μεγάλων αὐτῆς συμφερόντων, καὶ μεθ' ὀπόσου ζήλου ἐκτελοῦσι τὸ ἀνατεθειμένον αὐτοῖς καθῆκον ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου ὑπαλλήλου. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μόνιμον τῆς θέσεως τοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὑπαλλήλου, τὴν ἐπαρκῆ αὐτοῦ ἀντιμισθίαν καὶ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἐνὸσφ' ἐκτελεῖ εὐσυνειδήτως τὸ καθῆκόν του, ἡ θέσις του εἶναι στερεὰ, οἷονδ' ἄποτε ὑπουργεῖον καὶ ἂν κληθῆ εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τόπου. Ἄπαξ μόνον, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλικῶν ἐφημερίδων πρό τινων ἐτῶν ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Ῥώσσελ, ὅτι ἀνεκάλεσε τὸν δοκιμώτατον διπλωμάτην Σερ Χόδσον ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τῆς ἐν Τουρίνῳ Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, ὅπως δώσῃ τὴν θέσιν αὐτῆν εἰς τινὰ τῶν οἰκείων του. Ἀλλὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα εἰσὶ σπάνια.

Ἀγρύπνως ἐπιτηροῦσα ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις τοὺς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πράκτορας αὐτῆς, καὶ ἐνδελεχῶς μεριμνῶσα περὶ τῆς ἔξωτερικῆς ὑπηρεσίας της, ἀπέστειλε τὸν Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1869 ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Βρετανοὺς Πρέσβεις, ἐξαιτουμένη πληροφορίας κυρίως περὶ τῶν ἐξῆς ζητημάτων· Περὶ προσόντων καὶ ἐξετάσεων τῶν Ἀκολούθων (attachés). Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὀφείλουσι νὰ ὑπηρετῶσιν ἀμισθί. Περὶ τοῦ χρόνου ὅτε ὀφείλεται αὐτοῖς προβιβασμὸς εἰς τὴν θέσιν γραμματέως, καὶ τέλος περὶ τῆς ἀντιμισθίας, ἥτις πρέπει νὰ τοῖς χορηγηθῆ.

Ἀλλ' ἡ ἐγκύκλιος προβαίνουσα ἐτι ἀπώτερον ζητεῖ

πληροφορίας περὶ τῆς δαπάνης τῆς ἀναγκαιοῦσης γὰρ πρὸς διατροφήν τῶν ἰδίων Πρεσβειῶν καὶ συγκρίσιν τῶν σημερινῶν ἐξόδων ἐκάστου, πρὸς τὰ τοῦ 1850 ἔτους. Ὅπως φθάσῃ δὲ ἡ Κυβέρνησις εἰς ἐν ὀριστικὸν συμπέρασμα ἐζήτησε ταυτοχρόνως παρὰ τῶν πρεσβειῶν πληροφορίας καὶ περὶ τοῦ μισθοῦ τῶν πρεσβειῶν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐν ταῖς αὐταῖς πρωτεύουσαις.

Αἱ ἀπαντήσεις τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων τῆς Ἀγγλίας ἐδημοσιεύθησαν ἀρτίως ἐν Λονδίνῳ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκλέγω τὰς περιεργότερας, ἢ μᾶλλον τὰς ὁπωσοῦν ἐνδιαφερούσας τοὺς ἀναγνώστας τῆς Παρθώρας.

3

Ὁ ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Σερ Χάουαρδ, ἀπὸ τεσσαρακονταετίας σχεδὸν διατελὼν εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, φρονεῖ ὅτι οἱ πλέον πεπαιδευμένοι δὲν εἶναι πάντοτε οἱ καλλίτεροι διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι. Προτιμᾷ δὲ ἐκείνους, οἵτινες λαβόντες καλὴν ἀγωγὴν ἐν γένει καὶ κατέχοντες ἰδιαζούσας τινὰς γνώσεις καὶ πλεονεκτήματα, συγκερνωσὶ τὴν ὀξύνοϊαν μετὰ τῆς ἐπιτηδείότητος καὶ τῆς κρίσεως, ἀναμιγνύονται μετὰ τῆς κοινωνίας καὶ ἀποκτῶσι πρακτικὰς γνώσεις τοῦ κόσμου, καὶ τὴν τέχνην τοῦ συμπεριφέρεσθαι μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ πρέσβεις καὶ οἱ πληρεξούσιοι ὑπουργοὶ ἔχουσι τὸ δικαίωμα διμήνου ἀπουσίας ἐκ τῆς θέσεώς των κατ' ἔτος. Τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἔχουσι καὶ οἱ γραμματεῖς τῶν πρεσβειῶν, μετὰ τοῦ προνομίου νὰ ἐνωσῇ τὰς δύο ἀδείας εἰς μίαν, καὶ νὰ ᾧσιν ἀπόντες τέσσαρας διαρκῶς μῆνας, ἀνὰ δύο ἔτη. Τὸ πρόνομιον τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Πρέσβεις.

Ὁ ἐν Μεδρίτῃ ἐπιτετραμμένος φρονεῖ ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ λίαν ἐσφαλμένη ἰδέα ἐπικρατεῖ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διπλωματικῶν ὑπαλλήλων. Ἐν γένει νομίζεται ὅτι οὗτοι, ἐνῷ λαμβάνουσιν ἀδρούς μισθοῦς, μικρὰν μόνον ἐργασίαν ἐκτελοῦσιν. Ἡ δαπάνη τῆς διατροφῆς ἐδιπλασιάσθη καὶ ἴσως ἐτριπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1848, κυρίως δὲ ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ χρηματικαὶ αἰτήσεις συνδρομῶν διὰ φιλανθρωπικῶς σκοποῦς, συνδρομᾶς καὶ δῶρα εἰς τοὺς ὑπέρτας τῆς Αὐλῆς. Διὰ μόνης τῆς σημερινῆς ἀντιμισθίας των εἶναι ἀδύνατον, φρονεῖ, νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰ δαπάνια των οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι. Περιμένει δὲ τὰ συμπεράσματά του διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διπλωματικὴ ὑπηρεσία δὲν εἶναι ἐστρωμένη μετὰ ῥόδα, καὶ ὅτι ὁ ἀκόλουθος Πρεσβείας, τοῦ ὁποίου τὸ δυσκολώτερον καθῆκον ὑποτίθεται ὅτι εἶναι νὰ διευθύνῃ τὸ κοινὸν, εἶναι σήμερον τόσον σπάνιος, ὅσον ἡ φυλὴ τῶν Μεγαθηρίων καὶ τῶν Ἰχθυοσκούρων.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Πρεσβειῶν δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυς Κ. Ἐλλιοτ, φρονεῖ ὅτι οἱ σημερινοὶ μισθοὶ ἐπαρκοῦσιν ὅπως ζῶσιν ἀξιοπρεπῶς, ἀν καὶ ὅσον ὑψηλοτέρα εἶναι ἡ θέσις τοσοῦτον ἡ δυσκολία αὐξάνει. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ ἐκτακτοὶ δαπάναι εἶναι ἐκτὸς παντὸς λόγου. Προκειμένου φέρ' εἶπεν ὁ πρέσβυς νὰ ἔχη κλίσην πρὸς συλλογὴν ἀρχαιοτήτων, χειρογράφων καὶ τὰ παρόμοια, ἢ νὰ πληρώνη παλαιὰ χρέη, ἢ νὰ βάλῃ κατὰ μέρος διὰ τὴν οἰκογενεῖάν του, ἢ σημερινὴ ἀντιμισθία εἶναι ὅλως ἀνεπαρκής.

Ἡ θέσις τῶν ὑποδεστέρων ὑπαλλήλων εἶναι ἐτι χειρῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀξία τῆς συντόνου προσοχῆς τῆς Κυβερνήσεως, κυρίως ἕνεκα τῆς σμικροτάτης καὶ ἀπωτάτης ἐλπίδος προδιόρισμοῦ. Περὶ τοὺς 85 ἕως 90 Γραμματεῖς καὶ Ἀκόλουθοι περιμένουσι προβιβασμοὺς ἐκ τῆς κενώσεως θέσεων 24 μόνον Πρέσβων, καὶ 8 Ἐπιτετραμμένων καὶ Γενικῶν Προξένων. Οἱ ἀρχαιότεροι, πρῶτος, δεύτερος καὶ τρίτος Γραμματεῖς Πρεσβειῶν, ὑπηρετοῦσιν ἤδη ἀπὸ δεκαετίας καὶ ἐπέκεινα, καὶ πρὶν φθάσωσιν εἰς βαθμὸν Πρέσβως θέλουσιν ἔχει τριάκοντα ἐτῶν ὑπηρεσίαν, ἴσως καὶ ἐπέκεινα.

Ὁ ἐν Βιέννῃ Πρέσβυς, Λόρδος Βλουμφιλδ, συνιτᾷ τὸν διορισμὸν τακτικῶν μεταφραστῶν ἐν ἐκάστη Πρεσβείᾳ.

Ὁ ἐν Πετρούπολει Πρέσβυς, Σίρ Βουκάναν, ἀναφέρει ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἡ γνώσις τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, ἦν ὅλως ἀχρηστος εἰς τοὺς ἐν Πετρούπολει διαπεπιστευμένους διπλωματικούς Πράκτορας· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν ἐν γένει σύστημα τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ ταχέως ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσικῆς φιλολογίας καὶ τῆς ὁσημέραι αὐξανούσης ἐπιρροῆς τοῦ τύπου, καθιστῶσι τὴν μάθησιν τῆς γλώσσης τοῦ τόπου ἀπαραίτητον. Ὁ μισθὸς τοῦ ἐν Πετρούπολει ἀρχηγοῦ τῆς Βρετανικῆς Πρεσβείας, ἦν Αἶραι Στ. 40,000, ὅτε οὗτος εἶχε βυθὸν Πρέσβως Α'. τάξεως (Ambassadeur). Σήμερον ὁ Πρέσβυς εἶναι Β'. τάξεως, καὶ λαμβάνει μισθὸν Αἶρ. Στ. 7,800 κατ' ἔτος.

4.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ οὐσιωδέστερον ἀντικείμενον, τῆς δαπάνης τοῦ ζῆν ἐν ταῖς ξένοις πρωτευούσαις, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ 1850 ἔτους.

Ὁ ἐν Βιέννῃ Πρέσβυς γράφει ὅτι σήμερον ἀπαιτοῦνται τὰ διπλὰ ἐξόδα συγκρινόμενα μὲ τὰ πρὸ 40 ἐτῶν ἀναγκαιοῦντα. Τὰ ἐνοίκια ἐδιπλασιάσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη, ὡς καὶ τὰ ἐξόδα ἀμάξης, ἵππων καὶ ἐπίπλων. Ἡ δαπάνη τῆς διατροφῆς εἶναι κατὰ ὀγδοήκοντα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀνωτέρα τῆς τοῦ 1850.

Ἐν Μονάχῳ ἡ δαπάνη κῆρσε κατὰ 60 ἢ 70 ἐπὶ

τοῖς ἑκατὸν, καὶ ἀγχιμος Γραμματεὺς Πρεσβείας, εἰ δυνατόν νὰ ζῆσιν μὲ ὀλιγωτέρως τῶν 500 ἢ 600 λιρῶν κατ' ἔτος.

Ὁ ἐν Βρυξέλλαις δεύτερος Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας, ἔχων μισθὸν 250 λιρῶν κατ' ἔτος, ἐξοδεύει 1370 λίρας, χωρὶς νὰ διδῇ συναναστροφάς. Ὁ ἀμεισθος ἀκόλουθος τῆς ἰδίας Πρεσβείας δαπανᾷ 325 λίρας κατ' ἔτος.

Ὁ ἐν Ρίῳ Ἰανείρῳ τῆς Βραζιλίας Πρέσβυς γράφει ὅτι τὰ ἐξόδα τοῦ ζῆν ἐδιπλασιάσθησαν ἀπὸ τοῦ 1850, τὰ δ' ἔκτακτα, οἶνον ἵππων καὶ ἀμάξης, ἐτραπλασιάσθησαν. Φρονεῖ δὲ ὅτι ἀνετώτερον ἡδύνατο νὰ ζῆ μὲ 4000 λίρας ἐν Λονδίῳ, παρὰ μὲ 2000 ἐν Ρίῳ Ἰανείρῳ.

Ὁ Λόρδος Λάυον γράφει ἐκ Παρισίων ὅτι αἱ δαπάναι εἰσὶ σήμερον διπλάσιαι τῶν τοῦ 1850.

Ὁ ἐν Ἀμβούργῳ, ὅτι οἱ ἐκεῖ τραπεζίται καὶ μεγαλέμποροι δεκνύουσιν ἀπὸ τινος καιροῦ τάσιν πρὸς ὑπερβολικὴν πολυτέλειαν εἰς ἀμάξας, ἵππους, συναναστροφάς καὶ πολυτελῆ γεύματα. Αἱ κυρίως τῶν εἰσὶ κεκαλυμμένοι μὲ τοιαύτην ἀφθονίαν ἀδαμάντων καὶ πολυτίμων λίθων, ὅσων εἰς μόνον βασιλικὰς συναναστροφάς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἀλλαχοῦ.

Ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ γράφει ὅτι αἱ δαπάναι ἐκεῖ σήμερον εἰσὶ τριπλάσιαι τῶν τοῦ 1850.

Ὁ ἐν Βερολίῳ Λόρδος Λόφτους γράφει, ὅτι ἀπαιτοῦνται 500 Αἶραι διὰ ν' ἀγοράσῃ τις ὅτι ἡδύνατο κατὰ τὸ 1837 νὰ προμηθευθῇ ἀντὶ 300 λιρῶν. Τὰ ἐνοίκια ἐδιπλασιάσθησαν καὶ ἡ ζωὴ ἐν γένει δαπανηρώτερα εἰς ὅλας τὰς κλάσεις, κυρίως ἕνεκα τῆς πολυτελείας τῆς Αὐλῆς. Ἡ πολυτέλεια τῶν κυριῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως ὑπερβαίνει πάντα ὅρον, καὶ μέγιστα ποσὰ δαπανῶνται ὅπως ὑπερβῇ ἡ μία τὴν ἄλλην κατὰ τὴν πολυτέλειαν τῆς ἐνδυμασίας εἰς τοὺς τακτικῶς δ.δομένους ἐξ ἡχοῦς ὑπὸ τῆς Αὐλῆς.

Ὁ ἐν Ρώμῃ Ὁδὸ Ῥώσσελ γράφει ὅτι αἱ δαπάναι εἰσὶ σήμερον διπλάσιαι τῶν τοῦ 1850. Τὰ αὐτὰ γράφει καὶ ὁ ἐν Πετρούπολει Πρέσβυς, προσθέτων ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων τῶν κυριῶν ἐφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑπερβολικῆς δαπάνης, κυρίως εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν Ῥώσων μεγιστάνων διδομένας συναναστροφάς.

Ὁ ἐν Δρέσδᾳ Ἐπιτετραμμένος γράφει ὅτι δαπανᾷ κατ' ἔτος ὄχι ὀλιγωτέρως τῶν 2000 λιρῶν, ἐνῶ ὁ μισθὸς του εἶναι 950 μόνον.

Ἡ Μεγάλη Βρετανία πληροῖνε ἐνικουσίως εἰς τοὺς Πρέσβεις 444,000 λιρῶν ἐκτὸς τοῦ ἐνοικίου. Ὁ μεγαλύτερος μισθὸς Πρέσβως εἶναι ὁ τοῦ ἐν Παρισίοις, 40,000, καὶ ὁ τοῦ Γραμματέως, 1200 λίρας. Ἐν ταῖς λοιπαῖς πρωτευούσαις οἱ μισθοὶ τῶν Πρέσβων εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

τοῦ ἐν Βιέννῃ	9,200	Αἶραι.
» Πετρούπολει	9,000	»
» Κωνσταντινουπόλει	8,000	»
» Βερολίῳ	8,000	»
» Πεκίῳ	6,000	»
» Φλωρεντίᾳ	5,600	»
» Οὐάσιγκτων	5,600	»
» Μαδρίτη	5,600	»
» Τεχεράνη (Περσία)	5,000	»
» Λισαβῶνι	4,400	»
» Ρίῳ Ἰανείρῳ	4,700	»
» Βρυξέλλαις	4,000	»
» Κοπενάγη	4,000	»
» Ἀάγη (Ὀλλανδία)	4,000	»
» Μονάχῳ	4,000	»
» Ἰεδῶν (Ἰαπωνία)	4,000	»
» Στοκχόλμη	3,400	»
» Ἀθήναις	3,800	»
» Βέρνη (Ἑλβετία)	2,800	»
» Ρώμῃ	4,000	»

5.

Αἱ δαπάναι τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἄλλων ἔθνῶν εἶναι ὡς ἐξῆς:

Ἡ Γαλλία διατηρεῖ τριάκοντα πρεσβείας, ὧν ἡ δαπάνη ἀναβαίνει εἰς 131,700 λίρας κατ' ἔτος. Ὁ μισθὸς τῶν ἐν Λονδίῳ καὶ Πετρούπολει πρέσβων εἶναι 41,000 λίραι κατ' ἔτος. Εἰς τοῦτον δὲ πληρώνονται καὶ τὰ ἐξόδα τῶν συναναστροφῶν, ἀς διδὲ ἐνίοτε εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας καὶ τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας.

Ἡ Αὐστρία διατηρεῖ 21 πρεσβείας, δαπανῶσα εἰς αὐτάς κατ' ἔτος 76,884 λίρας. Ὁ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς αὐτῆς λαμβάνει 7,810 λίρας καὶ ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας 720. Ὁ δὲ ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τῶν ὑπαλλήλων του λαμβάνουσι 40,000 λίρας.

Ἡ Πρωσία διατηρεῖ 27 πρεσβείας, ὧν ἡ ἐνικουσία δαπάνη ἀναβαίνει εἰς 83,410 λίρας. Ὁ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς λαμβάνει 6,450 λίρ. Οἱ μισθοὶ τῶν ἐν Παρισίοις καὶ Πετρούπολει πρέσβων εἰσὶν οἱ αὐτοί.

Ὁ ἐν Πετρούπολει πρέσβυς τῆς Ἰταλίας, μετὰ διετῆ διαμονῆν, ἐζήτησε νὰ μετατεθῇ εἰς Βερολίον μὴ δυνάμενος νὰ ζῆσιν διὰ τοῦ μισθοῦ λιρῶν 5,400 τὸν ὅποιον ἐλάμβανεν.

Ὁ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσίας, λαμβάνει 7,880 λιρῶν, ὁ τῆς Τουρκίας 5,385 λίρας, καὶ ὁ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς 3,591 λίρας.

Ἡ Δανία διατηρεῖ ὀκτώ πρεσβείας, δαπανῶσα 18,000 λιρῶν. Ὁ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς αὐτῆς ἔχει μισθὸν 2,927 λιρῶν.

Τὸ Βέλγιον διατηρεῖ 16 πρεσβείας, ὁ δὲ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς του λαμβάνει 2,320 λιρ. μισθόν.

Ἡ Πορτογαλία διατηρεῖ 13 πρεσβείας, ὧν ἡ ἐνικουσία δαπάνη ἀναβαίνει εἰς 26,513 λίρας.

Ὁ ἐν Λονδίῳ πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος λαμβάνει 4,500 λίρας μισθόν καὶ ἔχει ἕνα μόνον γραμματέα· ἀλλ' ἡ μόνη διαρκὴς πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἧς ὁ ἀρχηγὸς λαμβάνει 4,963 λιρῶν μισθόν. Αἱ ἐπίλοιποι πρεσβεῖαι κλητήθησαν ἐπὶ τῆς μεσοβασιλείας, ἐσυστήθησαν δὲ ἐκ νέου μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς Α. Μ. Γεωργίου τοῦ Α'. Τὸ κατ' ἐμὲ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχω περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν πρεσβειῶν, καὶ εἰμὶ θερμὸς ὁπαδὸς τῆς διατηρήσεως τῶν ἀναγκασιότερων, ἐπὶ τῶν ὅροις ὅμοις νὰ διπλασιασθῶσιν οἱ νῦν διδόμενοι γλίσχοι μισθοὶ, δι' ὧν εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ζήσωσιν εὐπρεπῶς καὶ νὰ διατηρήσωσιν τὴν ἐθνικὴν ἀξιοπρέπειαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν. Πολλάκις ἤκουσα τοὺς ἐν Λονδίῳ ὁμογενεῖς νὰ ἐκφράζωσι τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμόν των, πῶς ἡδύνατο οἱ ἡμέτεροι πρέσβεις ν' ἀποζῶσι διὰ 4,500 λιρῶν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν πρωτεύουσιν· τὸ αὐτὸ δὲ ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς ἐν Οὐάσιγκτων, Παρισίοις καὶ Πετρούπολει πρεσβεῖας. Ἄνευ τῶν πρεσβειῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ καὶ ἡ πολιτικὴ σημασία τῆς Ἑλλάδος θέλει μειωθῆ, καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς θέλουσιν ἀναμφιβόλως ὑποστῆ ζημίαν οὐχὶ μικράν, ἐκτὸς ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ μορφώσωμεν διπλωμάτας διὰ τὸ μέλλον, ἄνευ τοῦ πρακτικοῦ σχολείου τῶν ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ πρεσβειῶν. Ὅστις κτύπησεν, ὡς ὁ ὑποφαινόμενος, νὰ ἀναγνώσῃ τὰς ἐκ Παρισίων ἐκθέσεις πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Ἀλέξ. Μυροκοροδάτου καὶ τὰ ἐκ Λονδίνου, Πετρούπολεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἔγγραφα τοῦ Τρικούπη, Ζωγράφου καὶ Μεταξᾶ, ἀδύνατον νὰ μὴ φθάσῃ εἰς τὸ αὐτὸ μὲ ἐμὲ συμπέρασμα. Ὁ Μεταξᾶς τοσαῦτα συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀντιπροσωπεύων εἰς τὴν ὀθωμανικὴν πρωτεύουσιν, μόλις ἡδύνατο διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένου προσωπικοῦ νὰ ἐπαρῆ εἰς τὰς μεγάλας τῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας. Διὸ, ὅτε ὁ ἐπὶ τῶν ἔξωτ. ὑπουργὸς κατὰ τὸ 1852 ἢ 1853 τῷ ἐτύστησεν ὡς κατάλληλον διὰ τὸ γραφεῖον τῆς διερχομένης, ἀξιότιμόν τινα κύριον, κατέχοντα μὲν τὸ πολῦτιμον πλεονέκτημα τῆς γνώσεως Ἀσιατικῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ χλωδὸν τὸν ἕνα πόδα, ὁ Μεταξᾶς ἀπήνησεν ἀμέσως τῷ ὑπουργῷ διὰ τῆς ἐξῆς χρακτηριστικῆς ἐπιστολῆς:

Κύριε ὑπουργεῖ!

Ἀπαντῶν εἰς τὸ ὑπ' ἀρ.—ἔγγραφον τῆς Υ. Ε. δι' οὗ μοι συνιστᾷ διὰ τὸ γραφεῖον τῆς διερχομένης τὸν Κύριον Μ.**, λαμβάνω τὴν τιμὴν τὰ

εως ειπω οτι η Κωνσταντινούπολις απαιτεί ο-
παλλήλους και μάλιστα διερμητευτικούς, ουχι
με ε' υ' ω, αλλά με τέσσαρας, ει δυνατόν
πύδας.

Δέξασθε κτλ. Α. ΜΕΤΑΞΕΑΣ.

Αλλά παρεξέτράπην, ως βλέπω, του προκειμένου,
και εν τούτοις ουδεμίαν διάθεσιν έχω να επανέλθω
εις τους Άγγλους διπλωμάτας. Ολίγας γραμμάς ει-
σέτι περι των ημετέρων, και τελειώνω. Είμι, ως
είπον, οπαδός και θιασώτης της διατηρήσεως των εν
τη άλλοδαπη προσβειών, σπουδαίων και μονίμων.
Εκ του εναντίου δε φρονώ οτι αι άμφίβιοι, ούτως
είπειν, προσβείαι και κυρίως αι άμισθοι, ως η του
Κ. Δ. Σχινά άλλοτε εν Μονάχω και Βιέννη συγγρό-
νως, κί η του Γρ. Ύψηλάντου σήμερα, διαπεπι-
στευμένου και εν τη Αύλη της Βιέννης και εν τη
του Βερολίνου, βλάβην μάλλον προξενούσιν εις το
έθνος, με όλην την φιλοπατρίαν των διευθυνόντων
αυτάς. Οτε εγνωσθη εν Βερολίνω οτι ο εκει Έλλ.
πρέσβυς αντιπροσώπευε και εν Βιέννη την Ελλάδα,
αυλικός τις Πρωσσοσ ανεφώνησε: «Λοιπόν τα τη-
λεβόλα της Σαδόβας, δεν άντήχησαν μέχρις Α-
θηνών!»

Α. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑ ΔΙΑΒΨΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ Α' ΚΑΙ Β' ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.

Η ελληνική χώρα δια την εις τα βάρη αυτής υ-
παρξιν ήφαιστείου πυρός και μεταλλικών ουσιών έ-
χει πολλαχού παντός είδους θερμά λουτρά ¹⁾, ών η
ιαματική δύναμις ήτο γνωστή τοις αρχαίοις και
λίαν ευεργετική τοις πάσχουσιν. Ίσως και νυν έτι
τά λουτρά ταύτα, παραβαλλόμενα προς τα της δυ-
τικής και βορείου Ευρώπης, εισίν, αν όχι καλλίτε-
ρα, τουλάχιστον ίσα αυτοίς. Καί όμως η ιαματική
εκάστου τούτων δύναμις ουτε εξητάσθη έτι δεόν-
τως παρά των χημικών, ουτε χρήσιμα πάντα τοις
πάσχουσιν εισί, το μεν δια την άγνοιαν της φύσεως
ένος εκάστου, το δε και δια το επικίνδυνον της εις
αυτά προσελεύσεως. Τούτου ένεκα οι ήμέτεροι Ιατροί

¹⁾ Ο Γερμανός Fiedler εν τῷ Β' τόμ. σελ. 381 της περι-
γήσεως του εις την Ελλάδα ποιείται λόγον περι των ελληνικών
ιαματικών υδάτων. Ο x Λάνδερσεν εξέδωκε τὸ 1836 ἐν Ἀθή-
ναις περιγραφὴν τῶν ἐν Ἰπιάτῃ, Αἰδηψῷ καὶ Θερμοπύλαις θερ-
μῶν υδάτων, καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς τὸ 1843 ἰδίαν πραγματείαν πε-
ρὶ τῶν Heilquellen Griechenlands ἐν Νυρεμβέργῃ. Ο δὲ Ρόσς
περιγράφει τὰ της Ἰπιάτης καὶ Αἰδηψῷ ἐν τοῖς Künigsreisen
2, 52.

συνιστῶσι συνήθως τοῖς παρ' ἡμῖν πάσχουσι τὰ της
Ευρώπης καὶ ὀλίγα μόνον τῶν της Ελλάδος, ὅσα
κάλλιον τῶν ἄλλων γινώσκουσιν, οἱ δὲ φαρμακο-
ποιοὶ κομίζουσιν ἐξ Ευρώπης ἀδραεὶς δαπάναις ἱαμα-
τικά υδάτα, ἅπερ ἐνταῦθα εὐκολώτατα καὶ ταχύ-
τερον ἠδύναντο νὰ λαμβάνωσιν ἀπὸ τῶν ἱαματικῶν
της Ελλάδος πηγῶν, ἀν τούτων ἡ φύσις ἦτο ἀκρι-
βῶς γνωστὴ καὶ τὰ της μεταφορᾶς μέσα εὐκολα. Μό-
λις τὰ της Κύθνου καὶ Αἰδηψῷ εισί προσιτὰ τοῖς
τολμηροτέροις τῶν πασχόντων διὰ τὴν της θαλάσ-
σης εὐκολίαν καὶ διὰ τὴν ἐκ της θέσεως αὐτῶν ἐν
νήσοις ἀσφάλειαν ἀπὸ της ληστείας. Ἄλλ' ὅπως
καὶ οὔτοι κακοπαθοῦσιν ἐκ της παντελοῦς ἐλλεί-
ψεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν μέσων ὅπως ἀκριβᾶ πλη-
ρώνουσι τὴν ὀλιγοχρόνιον αὐτῶν διαμονὴν ὑπὸ τὰ
ἐλεεινὰ παραπήγματα καὶ τοὺς ὀλίγους, μικροὺς καὶ
ἀκαθάρτους ἐνίοτε καὶ πενιχροὺς οἰκίσκους τῶν λου-
τρῶν τούτων, ὧν οἱ κύριοι οὐδὲ νὰ ὠφελῆθωσιν ἐξ
αὐτῶν οἶδασιν ὅπως καρδιοκτυπήματα ἐκ τοῦ φό-
βου της ληστείας αἰσθάνονται οἱ ἔχοντες τὴν ἀτυ-
χίαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰ της Ἰπιάτης μάλιστα λου-
τρά, εἰπάτωσιν αὐτοὶ οἱ προσελθόντες εἰς τὰ της
Ελλάδος θερμὰ υδάτα.

Καὶ ὅμως ὑπῆρχε χρόνος ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐλ-
ληνικῇ χώρᾳ, οὐχὶ ὅτε ἦνθει καὶ εὐδαιμόνει αὐτῇ,
ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ πολιτικῇ καὶ κοινωνικῇ παρακμῇ
αὐτῆς, ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς Ῥωμαϊκοῖς, ὅτε ὁ μὲν
πλοῦτος καὶ ὁ πλοῦτος της χώρας ἦτο μικρὸς, τὰ
δὲ γράμματα καὶ αἱ τέχναι εὐρίσκοντο ἤδη ἐν πα-
ρακμῇ. Ἰπῆρχεν ὅμως τότε πλήρης ἀσφάλεια εἰς
ἐγγχωρίους καὶ ζένους ὑπῆρχεν ἔφεσις πρὸς τὴν εὐ-
ζωίαν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν της φύσεως ἀγαθῶν ὑ-
πῆρχε φιλεργία καὶ σπουδὴ πρὸς ἔντιμον πορισμὸν
τῶν εἰς τὸν βίον ἀναγκαίων. Οἱ χρόνοι οὔτοι εἶναι
τοῦ α' καὶ β' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, ὅτε μετὰ τοὺς
ἐμφυλίους τῶν Ῥωμαίων πολέμους, καὶ ένεκα τού-
των κυρίως, ἐπῆλθεν ἡ παντελής σχεδὸν της χώρας
ἐρήμωσις ¹⁾ διότι ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις ἐγί-
νοντο οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι τῶν Ῥωμαίων ὑπὲρ της ἀρ-
χῆς ἢ μάλλον της κοσμοκρατορίας ἀγῶνες, οὓς ἡ
γωνίσθησαν μετὰ πολλὰς μυριάδας στρατοῦ πρώτων
ὁ Σύλλας κατὰ Μιθριδάτου τὸ 87 π. Χ., μετ' αὐ-
τοὺς ὁ Πομπήιος κατὰ Καίσαρος τὸ 48, εἶτα ὁ
Βρούτος καὶ Κάσιος πρὸς τὸν Ὀκταβιανὸν καὶ
Ἀντώνιον τὸ 42, καὶ τελευταῖον οἱ δύο οὔτοι πρὸς
ἀλλήλους τὸ 31 ἐν Ἀκτίῳ. Ἄλλα μετὰ τοὺς πολέ-
μους τούτους ἰδρύθη ἐν Ῥώμῃ ἡ μοναρχία, ἥτις ἐ-

¹⁾ Τὰ τοῦ Πλουτάρχου, γράφοντος περὶ τὸν 6' μ. Χ. αἰῶνα
«Μίλις ἐν νῦν ὅλη ἡ Ἑλλὰς παράσχοι τρισχιλίους ὀπλίτας ὁ-
σους ἢ Μεγαρέων μία πόλις ἐξέπεμψεν εἰς Πλαταιάς» ἐν τῷ πε-
ρὶ ἐκλελ. μυστηρίων κεφ. 8. φαίνονται μὲν ὑπερβολικᾶ, ἀλλὰ
δὲν ἀπίχουσι πολὺ της ἀληθείας.

πανήγαγε τὴν εἰρήνην εἰς πᾶν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος,
ταύτης δ' ένεκα ἐβελλιοῦτο ἡ τῶν κατοίκων εὐημε-
ρία καθόσον προεχώρει ὁ χρόνος. Ἐπὶ της ἀρχῆς
μάλιστα τῶν αὐτοκρατόρων Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ καὶ
τῶν δύο Ἀντωνίωνων ἠσθάνθη ἡ τότε ἀνθρωπότης
πατρικὴν ἀρχὴν, δι' αὐτῆς δὲ εὐνομίαν κατὰ πρω-
τον, κοινωνικὴν ἡσυχίαν, ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ οὐ-
σίας καὶ ἐν γένει εὐζωίαν. Ίσως οἱ τῶν αὐτοκρατό-
ρων τούτων χρόνοι εισί καὶ διὰ τὴν Ελλάδα οἱ μα-
καριστότατοι πάντων διὰ τινὰς τουλάχιστον λό-
γους. Ἀδυνατοῦμεν βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς
τὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ἀληθῆ κατὰ-
στασιν της Ελλάδος ὑπὸ πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν
ἐποψιν, διότι οἱ τῶν χρόνων τούτων συγγραφεῖς ὀ-
λίγας περὶ τούτου εἰδήσεις παρέχουσιν ἡμῖν ἢ πλὴν
καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων δυνάμεθα νὰ ὑποτυπώ-
σωμεν τὴν εἰκόνα ἐνός καὶ μάλιστα ἐλαχίστου μέ-
ρους τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐν τούτοις τοῖς
χρόνοις. Ἐκ της ἐπομένης περιγραφῆς τοῦ ἐν τοῖς
λουτροῖς της Αἰδηψῷ βίου τῶν τότε Ἑλλήνων θέ-
λει, νομίζομεν, εἰκάσει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ τότε
βίος τούτων εἶχε πολλὰ τὰ καλὰ ἦτο οὐ μόνον ἄ-
νατος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀπολαυστικὸς, καρπούμενος
τῶν πολλῶν της φύσεως καὶ τέχνης ἀγαθῶν. Ἐκ
τοῦ μικροῦ δὲ τούτου μέρους, ὅπερ συνετάχθη κατ'
αἰτησιν τοῦ φίλου κυρίου Ἀσωπίου, ἀξιόσαντος
ἐκ της πολιᾶς ἀρχαιότητος νὰ παρεμβάλῃ εἰς τὸ
ἄλλως τερπνὸν Ἄττικὸν Ἡμερολόγιόν του τὸ ἐλά-
χιστον τοῦτο ἀρχαιολόγημα, δύναται νὰ εἰκάσῃ ὁ
ἀναγνώστης ὅπως εὐφρόσυνος καὶ ἡδὺς ἔπρεπε νὰ
ἦναι καὶ πᾶς ὁ λοιπὸς κοινωνικὸς βίος τῶν τότε
Ἑλλήνων.

Ἐπὶ της βορειοδυτικῆς ἄκρας της νήσου Εὐβοίας
εἰς τοὺς πρὸς δυσμὰς πρόποδας τοῦ Τελεθρίου ὄρους
παρὰ τὴν θάλασσαν ἔκειτό ποτε ἡ πόλις Αἰδηψός (ἡ
Αἰδηψος), γνωστὴ μάλλον διὰ τὰ θερμὰ αὐτῆς υ-
δάτα καὶ τὴν τερπνὴν της χώρας φύσιν ἢ δι' ἄλλον
λόγον. Πόσον ὅμως ἀρχαία ἦτο ἡ τῶν ἱαματικῶν
αὐτῆς υδάτων χρῆσις πρὸς θεραπείαν νοσημάτων, ἄ-
γνωστον. Ἀρχαιότερα τῶν σωζομένων γνωστῶν ἡ-
μῖν μαρτυριῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους ¹⁾, μνημο-
νεύοντος τῶν της Αἰδηψῷ θερμῶν υδάτων, μετὰ
ταύτην δὲ ἡ τοῦ παρ' Ἀθηναίῳ ²⁾ Φυλάργου, ἐξι-
στοροῦντος ὅτι ἐν Αἰδηψῷ ἐκτός τῶν ἄλλων υδά-
των ἀνεφάνη ἐπὶ βασιλείᾳ Ἀντιγόγου (περὶ τὰ τέ-
λη δηλονότι τοῦ δ' π. Χ. αἰῶνος) ναμάτιον τι ψυ-
χρὸν καὶ ἡδὺ, ὅπερ πίνοντες οἱ ἀβρῶστοῦντες τὰ

¹⁾ Ἐν μετεωρολογ. 2, 8, 9.
²⁾ Ἐν βιβλ. 3, σελ. 73 «Χωρὶς τῶν ἄλλων υδάτων ναμά-
τιον τι ἐπάνη ψυχρὸν ὕδωρ προίεμενον οὐ πόρρω της θαλάσσης.
Τούτου πίνοντες οἱ ἀβρῶστοῦντες τὰ μέγιστα ὠφελοῦντο» διὸ
πολλοὶ παραγίνοντο καὶ μακρόθεν τῷ ὕδατι χρῆσόμενοι.»

μέγιστα ὠφελοῦντο διὸ πολλοὶ προσήρχοντο καὶ
μακρόθεν πρὸς χρῆσιν τοῦ ὕδατος. Διότι ὅμως οἱ
τοῦ βασιλείως τούτου στρατηγοὶ ἐπέβαλον φόρον
τοῖς πίνουσιν, ἠφάνισθη πάλιν ¹⁾. Ἀδιαφοροῦντες
περὶ της τοιαύτης ἐκ θαύματος ἐξαφανίσεως τοῦ
ψυχροῦ τούτου ἱαματικοῦ ὕδατος, σημειοῦμεν μόνον
ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ὕδατος τούτου, ἢ μάλλον τῶν
λοιπῶν θερμῶν υδάτων της Αἰδηψῷ πρὸς ἔκασιν νο-
σημάτων ἦτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην γνωστὴ
ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος, ὥστε καὶ μακρόθεν προσήρχοντο
εἰς αὐτὰ πολλοί.

Ἡ ἱαματικὴ ὅμως ἢ τουλάχιστον ἡ τονικὴ καὶ βω-
στικὴ δύναμις τῶν υδάτων τούτων της Αἰδηψῷ, ὡς
καὶ ἄλλων ὁμοίων ἀλλαχού της Ελλάδος ὑπαρχόν-
των, φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολὺ ἀρχαιο-
τέρου χρόνου ἔπειδὴ καὶ τὰ της Αἰδηψῷ καὶ τὰ
τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἄλλα καλοῦνται συνήθως Ἡ-
ρακλέους λουτρά καὶ ἦσαν ἱερά τοῦ ἥρωος τούτου, ἄ-
τινα κατὰ τοὺς μύθους ἀνέδειξεν ἡ προστάτις τού-
του θεὰ Ἀθηνᾶ ἢ ὁ τοῦ πυρός θεὸς Ἡρακλῆος χάριν
αὐτοῦ, ὅπως, λουσθεὶς οὗτος ἐν αὐτοῖς, ἀναλάβῃ
τὰς ἐκ τῶν πολλῶν ἄθλων χαλαρωθείσας σωματι-
κὰς δυνάμεις ²⁾.

Ὁ λόγος δὲ δι' ἐν καθιερώθησαν τῷ Ἡρακλεῖ τὰ
θερμὰ λουτρά εἶναι πιθανῶς οὗτος. Ἐν τοῖς γυμνα-
σίοις ὑπῆρχον συνήθως λουτρά θερμὰ, ἐνιαχοῦ δὲ
καὶ παρὰ τοῖς φυσικοῖς θερμοῖς λουτροῖς ὑπῆρχον
γυμνάσια ³⁾, εἰς ἃ ἐλεύοντο οἱ νέοι μετὰ τὰς σω-
ματικὰς γυμνάσεις, ἀποπλύνοντες τὸν ἐκ τοῦ ἐλαίου
καὶ της κόπωσης ῥύπον τὸ μεν καθαρῖότητος χάριν τὸ
δὲ καὶ ὅπως ἐνισχύωσι τὸ σῶμα μετὰ τὸν ἰσχυρὸν
κάματον τοῦ ἀγῶνος, καὶ σώσωσι τὴν εὐκαμψίαν
καὶ ἐλαστικότητα αὐτοῦ ⁴⁾. Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν

¹⁾ Ίσως ἡ αἰτία της εξαφανίσεως ἀποδοτέα μάλλον εἰς σει-
σμόν, ἢ εὐ καὶ ἀναφαίνονται αἰφνης ὕδατα καὶ εξαφανίζονται
πάλιν, ἢ εἰς θαῦμα, ὅπως ὁ παρ' Ἀθηναίῳ ἱστορικὸς Φύλαρ-
χος φαίνεται πιστεύων. Πρβ. καὶ Fiedler ἐν τῇ περιγησίᾳ αὐ-
τοῦ εἰς Ελλάδα 1840 Α'. σελ. 492.
²⁾ Ἀριστ. ἐν Νεφ. 1030, ἐνθα ὁ σχολιαστὴς παρατηρεῖ «Ἰ-
σοκλῆς φησι τὸν Ἡρακλῆον κατὰ δωρεάν ἀναδοῦναι τῷ Ἡρακλεῖ
λουτρά θερμῶν υδάτων» ἐξ ὧν τὰ θερμὰ τινεὶ φασὶν Ἡρακλῆα
λέγονται. Οἱ δὲ φασὶν ὅτι τῷ Ἡρακλεῖ μογήσαντι ἡ Ἀθηνᾶ
θερμὰ λουτρά ἐπαφῆκεν ὡς Πείσανδρος·
τῷ δ' ἐν Θερμοπύλαις θεὰ γλαυκῶπις Ἀθηνᾶ
ποιεῖ θερμὰ λουτρά παρὰ ῥιγαίνῃ θαλάσσης·
ἄλλος Ἡρακλεῖ πολλὰ καμόντι περὶ Θερμοπύλας Ἀθηνᾶ θερμὰ
λουτρά ἀναδέδωκε.» Πρβ. Ἡρόδ. 7, 126 περὶ τῶν ἐν Θερμοπύ-
λαις υδάτων καὶ Στράβων 9, 4, 13 σελ. 423. Ἀρποκρ. καὶ
Ἡούχιον ἐν λέξει Θερμοπύλας.
Ὡσαύτως ἱερά τοῦ Θεοῦ τούτου ἦσαν ἔτι ἐν Αἰδηψῷ κατὰ
Στράβωνα 9, 4, 2 σελ. 425 τὰ ἐν Τραχινίᾳ (Εὐσεβ. Εὐαγγ.
προπαρ. 8, 22 σελ. 223 ἐκδ. Heinichen), τὰ ἐν Ἰμῆρᾳ της Σι-
κιλίας καὶ τὰ ἐν Σαγίστῃ, τὰ ἐν Αἰνῶν της Πέδου, ἴσως καὶ
ἕσα ἄλλα ἀλλαχού ὑπῆρχον.
³⁾ Ὡς παρὰ τὸν Ἀλφρείον κατὰ Φιλίστρ. ἐν βίῳ Ἀπολλω-
νίου 8, 18 καὶ Suet. Nero 12.
⁴⁾ Πινδ. Νεμ. 4, 6, θερμὸν ὕδωρ μαλακὰ τίγγει γυῖα· re-
creat lavando ut mollia fiant, quae tarda, gravia, Dissens.

τὰ θερμὰ λουτρά ἦσαν συνήθη παρ' Ἕλλησιν ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν ἔτι χρόνων, ἐπειδὴ οἱ ἥρωες ἐσυνήθιζον νὰ λούωνται μετὰ τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας, καὶ νὰ καθαρίζωσι τὸ σῶμά των ¹⁾. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν θερμῶν λουτρῶν ἦτο συνήθης μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐξ ἀρχῆς παρ' Ἕλλησι, πειθόμεθα ὅτι καθ' οὓς χρόνους αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις παρ' αὐτοῖς ἐνομιζοντο ἀναγκαϊότατον ἀγώνισμα πρὸς ὑγίειαν καὶ κάλλος καὶ ῥώμην τοῦ σώματος συντελοῦν, κατὰ τούτους καθιερώθησαν καὶ τῷ Ἡρακλεῖ πάντα τὰ θερμὰ ὑδάτα, ὡς πρῶτῳ ἀγωνιστῇ ἢ μᾶλλον προτύπῳ τῶν ἀγωνιστῶν, καὶ προμάχῳ ἢ προστάτῃ αὐτῶν ²⁾, διὰ τε τὴν μεγάλην σωματικὴν αὐτοῦ ῥώμην καὶ διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐξετέλεσεν ἀγῶνων ³⁾. Τοῦναντίον ἡ συχὴ χρῆσις αὐτῶν παρ' ἄλλων ἢ τῶν ἀγωνιζομένων καὶ πασχόντων τὴν ὑγίειαν ἐνομιζέτο πάντοτε σημεῖον τρυφῆς καὶ μαλθακότητος, καὶ ὡς τοιαύτη ἀπεδοκιμαζέτο γενικῶς ⁴⁾. Ἡ μετρία ὁμῶς χρῆσις ἦτο συνηθεστάτη καὶ ἀξιόπαινος καὶ μάλιστα ἡ τῶν ψυχρῶν λουτρῶν οὐ μόνον διὰ τὴν καθαριότητα, ἀλλὰ καὶ διότι καθίστα τὸ σῶμα εὐρωστον καὶ ἰσχυρόν. Ἐντεῦθεν οἱ τραχύτερον βίον ζῶντες ἐλούοντο εἰς ψυχρὰ ὑδάτα, οἱ δὲ Σπαρτιῆται μετὰ τὰ γυμνάσια εἰς τὰ τοῦ Εὐρώτου ὑδάτα ⁵⁾.

Μετὰ τὴν περὶ Ἡρακλείων λουτρῶν παρέκβασιν

¹⁾ Ὡς δ' ἔκτωρ οἴκαδε ἐλθὼν ἀπὸ τῆς μάχης ἰλ. X, 433. ἔτι δὲ καὶ οἱ μακρὰν ὁδὸν διανύσαντες ὅπως καθαρισθῶσιν. Ὀδ. θ, 249 καὶ ἀλλαχοῦ.

²⁾ Διον. Ἄλικ βητ. τέχνη 7, 2. «Οἱ ἀθληταὶ ἔρμου τε καὶ Ἡρακλέους μαθηταὶ τε καὶ ζηλωταὶ, ὧν δὲ μὲν εὐρετῆς τοῦ λόγου ἢ αὐτόχρημα λόγος, ὁ δὲ σὺν τῇ Ἀθηνᾷ πάντα κατώρθωσε τὰ ἱπταχθίνα» καὶ ὁσημέραι δ' ἐπὶ ταῖς γυμνασίαις ἐκείνοτε τοιοῦτους τοὺς ἐπικελευομένους ἔχοντες αὐτοῖς.» Πρὸς Ἀλι. Ποικ. ἰστ. 12, 22.

³⁾ Ἐνταῦθεν ἐπεκαλοῦντο αὐτὸν οἱ ἀγωνιζόμενοι βοηθόν, καὶ μετὰ τὴν νίκην καθιέρουν αὐτῷ βωμὸν (Παυσ 5, 8, 1, 14, 5, 6, 23, 2), ἢ ἀναθήματα (Παυσ. 10, 7, 3) ἢ τὰ ἴδια ἔπλα (Her. Ep. 1, 1, 4). Διὰ τοῦτο ἦτο ὁ αὐτὸς ἔφορος τῶν γυμνασίων (Παυσ. 6, 23, 1), καὶ τοῦ τόπου τῶν ἀγῶνων, ἐν οἷς ἔστατο ἡ ἀγλαμὰ αὐτοῦ ἢ βωμὸς ἢ καὶ ναὸς (Παυσ. 1, 30, 2, 2, 10, 1, 3, 14, 6, 4, 32, 1, 6, 2, 2, 8, 32, 2. Πλουτ. Θεμ. 1. Εὐστάθ. Ὀδ. T. ἀ. σελ. 296). Διὸ ἐκαλεῖτο ἐναγώνιος καὶ ἱδρυτῆς πολλῶν ἀγῶνων ὅσον τῶν Ὀλυμπίων, ἐν οἷς ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἐνίκησε (βλ. Heffner περὶ τῆς ἐν Ρόδῳ λατρείας τῶν θεῶν φυλλάδ. ἀ. σ. 18). Καὶ καθόλου εἰπεῖν ὅτι Ἡρακλῆς ἦτο ὁ πρῶτος ἀθλητῆς, καὶ ὡς τοιοῦτος ἤρθετο εἰς πᾶν θῶα καὶ εἰς ἀθληταί, καὶ δὴ καὶ εἰς θερμὰ λουτρά, τὰ ὅποια αὐτὸς δῆθεν εἶδε πρῶτος τοῖς ἀθληταῖς· τούτου ἕνεκα ἦσαν ταῦτα αὐτῷ ἱερά, καὶ εἶχε παρ' αὐτοῖς βωμὸν, ἐφ' ὧν ἔθυσεν οἱ ὑπ' αὐτοῦ πρεσβατευόμενοι ἀθληταί. Ἡροδ. 7, 176.

⁴⁾ Ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοφάνης εἰσάγει τὸν δικαίον λόγον ἀγορεύοντα ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἀθηναίων παιδείας καὶ συμβουλεύοντα τὸν νέον Στρασιδάδην (ἐν στίχ. 991), ἀπέχουσαι βαλγείων (ἐν στίχ. 1045) ὅτι κακιστὸν ἐστὶ καὶ δειλὸν ποιεῖ τὸν ἄνδρα· ἐν ᾧ ὁ ἄδικος λόγος, τὴν νεωτέραν παιδείαν συνιστῶν, συμβουλεύει τάναντία, καὶ σοφιστευόμενος λέγει ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐλούετο. Βλ. πλείω περὶ λουτρῶν τῶν Ἑλλήνων παρὰ Becker ἐν Χερικλεῖ 3, 72 κ. ἐ. ἐκδ. Ἐρμάννου.

⁵⁾ Πλουτ. Αὐκ. 12 καὶ 16.

ταύτην ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ τῆς χρήσεως τῶν θερμῶν τῆς Αἰδηψοῦ ὑδάτων, σημειοῦμεν ὅτι αὕτη γίνεταί συχνοτέρα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τρυφῆς καὶ εὐζωίας καὶ ἀπολαύσεως· καὶ τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ τοῦ ἀ. π. X. αἰῶνος, μάλιστα δὲ οἱ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας χρόνοι, καθ' οὓς πλοῦσιοι Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, ἀπομαμακρυσμένοι τῶν πολιτικῶν, ζῶσιν ἐκτὸς τῶν μεγάλων πόλεων ἐν τόποις πλήρῃσι φυσικῶν καλλονῶν καὶ χαρίτων, ἵνα ἀπολαύωσι τῶν ἀγαθῶν τῆς φύσεως καὶ διατρίβωσι τὸν χρόνον τῶν μετὰ οἰκείων καὶ φίλων, συμφιλοσοφούντες καὶ φιλολογοῦντες. Τοιοῦτοι τόποι ἦσαν πολλαὶ τῆς Ῥώμης· ἐξοχαὶ καὶ μάλιστα παρὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐν Βαίτικῇ τῆς Καμπανίας θερμὰ ὑδάτα, ἅπερ κατὰ Στράβωνα ¹⁾ ἦταν πρὸς τρυφήν καὶ θεραπείαν νόσων ἐπιτήδεια· διότι εἰς αὐτὰ ἤρχετο ἀπὸ Ῥώμης ἐν καιρῷ θέρους μέγα πλῆθος οὐχὶ νοσούντων, ὅσον τρυφῶν καὶ ἀπολάστων, λόγῳ μὲν χρήσεως τῶν ὑδάτων, πράγματι δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν θεμιτῶν καὶ ἀθρημίτων ἡδονῶν. Καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲ ἦσαν τοιοῦτοι τόποι οὐκ ὀλίγοι, μάλιστα δὲ οἱ ἔχοντες θερμὰ ὑδάτα, ἐν οἷς ἐπρώτευσεν ἰσως ἡ Αἰδηψός. Ἐπειδὴ εἰς ταύτης τὰ θερμὰ ὑδάτα, μανθάνομεν παρὰ Στράβωνος ²⁾ καὶ Πλουτάρχου ³⁾, ὅτι Σύλλας ὁ τῶν Ῥωμαίων μέγας στρατηγός, ἐπανακάμπτων τὸ 83 π. X. ἐξ Ἀσίας ἀπὸ τοῦ κατὰ Μιθριδάτου πολέμου καὶ διατρίβων ἐν Ἀθήναις, ἐπαθε νεκρῶδες τι ἄλγημα, ὅπερ ὁ Στράβων ὀνομάζει ψελλιτμὸν ποδάγρας. Πρὸς θεραπείαν τοῦ νοσήματος τούτου ἀπῆλθεν εἰς τὰ τῆς Αἰδηψοῦ λουτρά, ἐνθα ἔρχετο τοῖς ὕδασι τούτων, *βαθυμῶν ἄμα καὶ διημερεύων τοῖς περὶ τὴν Αἰδρυσσὸν τεχνίταις.*

Ἐνταῦθα δ' αὐτοῦ διατρίβοντος, προσθέτει ὁ αὐτὸς Πλουτάρχος, προσήρχοντο πολλοὶ εἰς ἐπίσκεψιν ἐκ τῶν πέριξ, καὶ τινες κομίζοντες αὐτῷ ἄλλα τε δῶρα καὶ ἰχθῆς παγκάλους τῆς αὐτοῦ θαλάσσης, ἧτις λέγεται ἦτι πολλοὺς καὶ καλοὺς ἔτρεφεν, οὗς ἀσμένως ἐδέχετο ὁ Σύλλας, δεξιούμενος τοὺς κομίζοντας, ὧν τινες ἦσαν περιδεεῖς διὰ τὴν μετοχῆν τῶν εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, ὃν οὗτος ἐπολέμησε κατὰ Μιθριδάτου, καταττρέψας πολλὰς τῆς Βοιωτίας πόλεις ἕνεκα τούτου.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Πλουτάρχου γίνεταί καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι καὶ θέατρον ἦτο ἐνταῦθα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ὑποκριταὶ ἱκανοὶ νὰ τέρψωσι καὶ τοιοῦτον ἄνδρα, διότι ἤρθετο οὗτος θεώμενος καὶ ἀκροώμενος αὐτῶν. Καὶ τίς λόγου ἀξία πόλις Ἑλληνικὴ δὲν εἶχε θέατρον καὶ γυμνάσιον; Ὁ Παυσανίας ⁴⁾, γράφων περὶ τὰ μέσα τοῦ 6' μ. X.

¹⁾ Ἐν βιβ. 5, σελ. 243.

²⁾ 10, 447.

³⁾ Ἐν βιβ. Σύλλ. 26.—⁴⁾ Ἐν Φωκικοῖς 4, 1.

αἰῶνος, διατάζει νὰ ὀνομάσῃ πόλιν τοῦ ἐν Φωκίῃ Πανοπείας, διότι οὔτε θέατρον ἔχουσιν οὔτε γυμνάσιον. Θέατρον λοιπὸν καὶ γυμνάσιον μετ' ἄλλων τιῶν εἰσὶ τὰ κυριώτατα χαρακτηριστικὰ Ἑλληνίδος πόλεως! Νῦν οὐδὲ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἠξιώθη ἔτι ν' ἀποκτήσῃ μόνιμον καὶ τοῦ ὀνόματος ἀντάξιον θέατρον. Μόνον Ἰταλίδων σειρήνων ἀκούονται ἐνίοτε φωναί, οὐχὶ ὁμοῦ πᾶσαι τοσοῦτον ἐπικίνδυνοι, ὥστε νὰ κλείωσιν οἱ ἀκροαταὶ τὰ ὦτά των.

Πλειότερας ὁμοῦ εἰδήσεις ἀναγινώσκομεν περὶ τῆς Αἰδηψοῦ ἐν τοῖς ἠθικοῖς συγγράμμασι τοῦ ἀπὸ Χαίρωνείας τούτου φιλοσόφου. Ἐκ τοῦ περὶ φιλαδελφείας ¹⁾ γίνεταί δῆλον ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἐνταῦθα ἐπὶ βραχὺν ἢ μακρὸν χρόνον ζώντων θεραπείας ἢ καὶ διασκεδάσεως ἕνεκα ἦτο τοσοῦτον μέγα ὡς καὶ τὸ τῶν ὀρηστῶν καὶ κηθαρωδῶν, ὥστε ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀγῶνων τούτων ἐγεννῶντο στάσεις καὶ ἐρίδες θανάσιμοι τοῖς ἐνταῦθα διατρίβουσιν, οἵτινες καταλαμβάνοντες καὶ κολυμβήθρας καὶ παστάδας καὶ ἀνδρώνας καὶ τοὺς ὀχετοὺς τῶν ὑδάτων μεταστρέφοντες, ἐμάχοντο κατ' ἀλλήλων μέγχοις ἐξαγριώσεως καὶ καταστροφῆς, πολλὰ καὶ δεινὰ πάσχοντες ἐκ τοιοῦτων θεατρικῶν ἐρίδων.

Ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς συμποσιακοῖς προβλήμασι ²⁾ περιγράφων διὰ πολλῶν τὰ τῆς Αἰδηψοῦ, δίδει εὐχάριστον εἰκόνα ταύτης κατὰ τὸν 6' μ. X. αἰῶνα, γνωστοποιῶν ἡμῖν τὰς φυσικὰς τῆς χώρας αὐτῆς καλλονὰς καὶ τὸν φιλολογικὸν βίον, ὃν διήγον οἱ ἐξ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξωθεν αὐτῆς συνεργόμενοι λόγοι καὶ ἄλλοι ἄνδρες, συμφιλολογοῦντες καὶ συνδιαλεγόμενοι περὶ ποικίλων ἀντικειμένων.

«Τῆς Εὐβοίας ὁ Αἰδηψός, λέγει, οὐ τὰ θερμὰ ἠχωρίον ἐστὶν αὐτοφύες, πολλὰ πρὸς ἡδονὰς ἔχον ἐλευθερίους, καὶ κατεσκευασμένον οἰκίησιν καὶ διαίταις, κοινὸν οἰκητήριον ἀποδέδεικται τῆς Ἑλλάδος. Πολλῶν δὲ καὶ πτηνῶν καὶ χερσαίων ἀλισκομένων, οὐχ ἦττον ἡ θάλασσα παρέχει τὴν ἀγορὰν εὐτράπεζον, ἐν τόποις καθαροῖς καὶ ἀγχιβαθεῖσι γενναῖον ἰχθὺν καὶ πολὺν ἐκτρέφουσα. Μάλιστα δ' ἀνθεὶ τὸ χωρίον ἀκμάζοντος ἕαρος· πολλοὶ γὰρ ἀφικνοῦνται τὴν ὥραν αὐτόθι, καὶ συνοῦσας ποιοῦντες μετ' ἀλλήλων ἐν ἀφρόνοις πᾶσι καὶ πλείεστας περὶ λόγους ὑπὸ σχολῆς διατριβὰς ἔχουσαι. Καλλιστράτου ³⁾ δὲ τοῦ σοφιστοῦ παρόντος, ἔργον ἦν ἀλλαχόθι δειπνεῖν· ἄμχος γὰρ ἡ φιλοφροσύνη καὶ τὴ πάντας εἰς τὸ αὐτὸ συνάγειν ἐπιεικῶς τοὺς χαρίεντας, ἡδιστον παρεῖχε· πολλάκις

ἢ μὲν γὰρ ἐμιμείτο τῶν παλαιῶν τὸν Κίμωνα ⁴⁾ πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἑστιῶν ἡδέως· αἰ δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸν Κελεῶν, ⁵⁾ ὃν πρῶτον ἱστοροῦσιν εὐδοκίμων καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν κατασκευάσαντα ἑσυνόδον καθημερινήν, ὀνομάσαι πρυτανεῖον.»

Ἐφεξῆς πράγματεῦται ὁ Πλουτάρχος περὶ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης προτεινομένων τοῖς σοφοῖς ζητημάτων, εἰς ὧν τὴν λύσιν λαμβάνουσι μέρος ὅτε Καλλιστράτος οὗτος, Σύμμαχος ὁ ἀπὸ Νικοπόλεως, Ζήνων ὁ ἰατρός καὶ ἄλλοι πολλοὶ σοφοί, οὓς ὀνομάζει.

Ἄν καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις χρόνοις ἐτήρει ἡ Αἰδηψὸς τὴν αὐτὴν φήμην καὶ προσείλκυε πολλοὺς ξένους. ἄδηλον. Πιθανὸν ὁμοῦ ὅτι μετὰ τῆς ὀσημέρας προβαίνουσης ἀθλιότητος τοῦ ῥωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῶν εἰς αὐτὸ συχῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἀπώλεσε καὶ ἡ πόλις αὕτη τὴν τῶν λουτρῶν τῆς φήμην καὶ τὰ τῆς τέχνης κοσμήματα. Ἐντεῦθεν οὐδὲ μνεῖα αὐτῆς γίνεταί παρὰ τοῖς ὑστερον, ὅσον ἡμῖν τοῦλάχιστον γνωστὸν. Ἐκ τῶν παρατεθέντων ὁμοῦ χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων γίνεταί δῆλον ὅτι οὐ μόνον ἡ φύσις ἐκόσμηε κατὰ τὸν ῥηθέντα χρόνον τὴν τῆς Αἰδηψοῦ χώραν καὶ θάλασσαν μὲ πολλὰ δῶρα, τὰ ὅποια καθίστων τερπνὴν καὶ εὐάρεστον τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν τῶν τε κατοίκων καὶ τῶν χάριν ὑγείας ἐπισκεπτομένων τὰ λουτρά αὐτῆς ξένων, ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ τῶν κατοίκων φιλοξενία καὶ φιλοκαλία, αὐξάνουσα τὰ τῆς φύσεως κοσμήματα, προσείλκυε μέγαν ἀριθμὸν ξένων πανταχόθεν, ὥστε καθίστα τὸν χωρὸν τοῦτον ἐν καιρῷ μάλιστα ἕαρος κοινὸν τῆς Ἑλλάδος οἰκητήριον. Ἐπειδὴ καὶ θέατρον δραματικῶν καὶ μουσικῶν ἀγῶνων ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, οὔτινος τὴν ἀκμὴν ἐμφαίνει ἡ τῶν κατοίκων σπουδὴ καὶ ζήμιλλα ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑποκριτῶν καὶ μουσικῶν, ὑπερβαίνουσα τὰ ὄρια τῆς μετριότητος, καὶ στοαὶ καὶ ἀνδρώνες ἢ ξενῶνες ἐκόσμου τὴν πόλιν καὶ κολυμβήθραι χάριν τῶν χρωμένων τοῖς ὕδασι ὑπῆρχον κατάλληλοι, καὶ ἀνδρῶν σπουδαίων καὶ φιλοξένων σύλλογοι, οἵτινες εἰς τὸ τῆς χώρας τερπνὸν καὶ ὑγιᾶς προσέθετον τὴν ἐκ τῆς συναναστροφῆς καὶ συνδιαλέξεως εὐάρεστον τοῦ χρόνου διατριβὴν, ὡς βλεπομένον ἐν τοῖς τοῦ Πλουτάρχου συμποσιακοῖς ζητήμασι, καθ' ὃν ἡ τοῦ σοφιστοῦ Καλλικράτους φιλοφροσύνη καὶ φιλοξενία, ἐφάμιλλος τῆς τοῦ Κίμωνος οὖσα, καθίστα τὸν οἶκον αὐτοῦ πρυτανεῖον τῶν ἐκεῖ χαρίεντων καὶ λογίων. Ὡστε ὁ τὴν Αἰδη-

¹⁾ Ἐν κεφ. 10 τοῦ βίου τούτου ἐξιστορεῖ ὁ αὐτὸς διὰ πολλῶν τὰ τῆς φιλαυθροῦς καὶ ἐλευθεριότητος τούτου.

²⁾ Τοῦτος ποιεῖται μνεῖαν ὡς ἐπιμαθητοῦ τῶν ἐν Πυθίοις Ἀμφικτυόνων καὶ κατωτέρω ἐν βιβλ. 7, 5, 1 καὶ 3, καὶ ἐν τῷ περὶ ἐκλειπ. μυστηρίων κεφ. 2.

ψόν ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον ἐπισκεπτόμενος ἕξνος εἴτε χάριν ὑγείας, εἴτε χάριν διασκεδάσεως, εὕρισκεν ἐν τῇ μεμονωμένῃ ταύτῃ τῆς τότε Ἑλλάδος γωνίᾳ, πάσας τὰς ἀναπαύσεις καὶ διασκεδάσεις ὅσας δύναται νὰ παρέχῃ φιλοκάλων κατοίκων φιλοξενία. Ἀντὶ τούτων πάντων εὕρισκε ὁ νῦν ἐπισκεπτόμενος τὰ τῆς Αἰδηψοῦ λουτρὰ τὴν αὐτὴν περίπου φύσιν καὶ πλεῖστα τῶν ταύτης δώρων, ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων πενιχρῶν σκηνωμάτων καὶ μικρᾶς περιποιήσεως ἐκ μέρους τῶν τηρούντων κέρδους χάριν τὰ ἐκεῖ λουτρὰ, οὐδὲν πλέον. Τούτου ἕνεκα οἱ ἔχοντες τὴν ἀτυχίαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὰ λουτρὰ ταῦτα χάριν θεραπείας, χαίροντες μετροῦσι τὰς παρερχομένης ἡμέρας τῆς τῶν θερμῶν τούτων ὑδάτων χρήσεως, ὅπως ταχύτερον συμπληρώσαντες τὸν ἀριθμὸν τούτων, ἐγκαταλείψωσι τὸν ἄξενον καὶ ἀτερπῆ τοῦτον τόπον, ἀπερχόμενοι δὲ θρηνοῦσι διὰ τὴν ἡμετέραν κακοδαμονίαν, ἀφ' ἧς κωλυόμενοι οὐδεμίαν βελτίωσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου καὶ προκοπὴν πρὸς τὰ κρείττω ποιοῦμεν ¹⁾.

ΕΓΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑΙ ΤΟ 1870 ΕΤΟΣ ²⁾.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

Αἰών, Ἀλήθεια, Ἀνατολή, Ἀστὴρ Ἀνατολῆς, Ἀστὴρ, Αὐγή, Δικαιοσύνη, Ἐθνικὸν Πνεῦμα, Ἐθνοφύλαξ, Ἐκλεκτικὴ, Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος, Ἐφημερίς Συζητήσεων, Ἐπανόρθωσις, Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, Ἐφημερίς τῶν παιδῶν, Ἐφημερίς τοῦ συνεταρισμοῦ, τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, Ἐφημερίς δικαστικῆ, Ἠχώ τῆς Ἑλλάδος, Κόσμος, Κρήτη, Δαός, Λύχνος,

(¹) Τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον ἠρανίσθημεν ἐκ τοῦ ἄττ. ἡμερολογίου τοῦ 1871 ἔτους, τοῦ ἀπὸ πενταετίας δημοσιευμένου ὑπὸ τοῦ Κ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου, πολυμαθοῦς υἱοῦ πολυμαθεστάτου διδασκάλου καὶ εὐεργέτου τῆς Ἑλλάδος. Ὅτι δὲ τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο, ὅπως συντάσσεται, ἀποβαίνει πολλῆς ὠφελείας πρόξενον, περὶ τούτου καὶ ἡμεῖς εἴπομεν πρότερον καὶ ἄλλοι πολλοὶς ἐγραψάν' διότι οὐ μόνον ποικίλλη καὶ τερψίθυμος ἡ ἐν αὐτῷ ἔλη, ἀλλὰ καὶ διδασκτικὴ, διὰ τε τὰς ἱστορικές, καὶ ἐπιστημονικές, καὶ φιλολογικές, καὶ ἀρχαιολογικές, καὶ τοπογραφικές καὶ ἄλλας εἰδήσεις, συντηρηολογημένας εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀναγινώσκωνται καὶ νὰ ἐννοῶνται περὶ πάντων. Ἀλλὰ θὲ ἀναγινώσκωνται περὶ πάντων; Ὁ μὲν Κ. Εἰρηναῖος Ἀσωπίος ταύτην ἔχει τὴν φιλογενῆ ἐπιθυμίαν, νὰ διεγείρῃ δηλ. τὴν πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν σπουδὴν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, ἡμεῖς δὲ καὶ εὐχόμεθα νὰ πληρωθῇ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ.

(²) Ὑποθέτομεν ὅτι ἐξεδίδοντο καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἡ ἀπίθανον, ἢ τῶν ἐπειῶν τὴν ὑπερβίον ἀγνοοῦμεν. Ἴδε καὶ Πανδ. Τόμ. Κ'. σελ. 217 καὶ 280.

Λόγος, Μέλλον, Μέριμνα, Νόμος, Ὁρθόδοξος ἐπιθεώρησις, Παλιγγενεσία, Πρωτὸς Κῆρυξ, Προμηθεὺς, Πλάστιγξ, Πνύξ, Πρόδρομος, Ἰσότητος, Τρεῖς νομοθέται, Φήμη, Φῶς, Χρόνος, Courrier d'Athènes, Grèce, Indépendance (41).

Περιοδικὰ συγγράμματα.

Πανδώρα, Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ, Ἀσκληπιός, Ἐθν. Βιβλιοθήκη, Ἰλισσός, Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς, Φαρμακευτικὸν δελτίον (7).

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ.

Ἀρκαδία, Ἠχώ τῶν ἐπαρχιῶν (2).

ΕΝ ΚΑΛΑΜΑΙΣ.

Ἀριστόδημος, Πελοπόννησος, Καλάμαι, Ἰθώμη, Ἐξέτασις, Καθῆκον (6).

ΕΝ ΧΑΛΚΙΑΙ.

Εὐριπος.

ΕΝ ΛΑΜΙΑ.

Φάρος ὄθρουας, Φωνὴ τοῦ Λαοῦ, Ἀνατ. Ἑλλάς (3).

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ.

Μίνως, Φοῖνιξ (2).

ΕΝ ΝΑΥΠΑΙΩ.

Γεωργικὴ ἐφημερίς.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ.

Φωνὴ, Ἐλευθερία, Κώδων (3).

ΕΝ ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΩ.

Αὐτικὴ Ἑλλάς.

ΕΝ ΑΙΓΙΩ.

Φιλόδημος.

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ.

Δημοτικὴ.

ΕΝ ΣΥΡΑ.

Δὰς, Ἐρμούπολις, Πατρίς, Ἐθν. Μέλλον, Τὰ Νέα, Πανδώρα (6).

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΑΙ.

Φωνὴ Πειραιῶς, Περιστερὰ (2).

ΕΝ ΤΕΡΓΕΣΤῃ.

Ἡμέρα, Κλειώ (2).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ.

Βυζαντίς, Νεολόγος, Ἐπτάλοφος, Ὁμόνοια, Εὐρυδίκη, Ἀστὴρ Ἀνατολικός, Τύπος Κωνσταντινουπόλεως (8).

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ.

Ἰωάννινα.

ΕΝ ΣΑΜΩ.

Σάμος.

ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ.

Ἴρις.

ΕΝ ΣΜΥΡΝῃ.

Ἀμάλθεια.

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

Ἐρμῆς.